

Latvijas Universitātes
Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes bakalaura studiju programmas
3. kursa studenta (-es)
Aleksandras Vondas
av09011

BAKALAURA DARBS

**POLITISKĀS ELITES LOMA POST-PADOMJU TELPĀ, POLITISKĀ
REŽĪMA TRANSFORMĀCIJĀ KAZAHSTĀNAS UN KIRGIZSTĀNAS
GADĪJUMS**

Vadītājs: Jānis Ikstens, profesors, Dr.sc.pol., Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu
Fakultātes Politikas zinātnes studiju nodaļas
Maģistra studiju programmas Politikas
Zinātnes direktors

Rīga, 2012.

Satura rādītājs

Ievads.....	2
1. Faktori, kas ietekmē politiskā režīma transformāciju	7
2.Politiskās elites definējums un loma politiskā režīma veidošanas procesā.....	11
2.1. Politiskās elites loma politiskā režīma veidošanas procesā.....	16
3.Politiskās elites cirkulācija un tās ietekme politiskā režīma veidošanas procesā.....	19
4.Hipotēzē iekļautā jēdziena operacionalizācija	27
5. Gadījumu analīze.....	28
5.1. Politiskās elites cirkulācija Kazahstānas un Ķirgizstānas valdībās.....	37
5. 2. Politiskās elites cirkulācija Kazahstānas un Ķirgizstānas parlamentos.....	60
Nobeigums.....	71
Izmantotās literatūras saraksts.....	75
Pielikumi.....	81
Anotācija	95
Annotation.....	96

Ievads

Sabrūkot Padomju Savienībai, pasaulē parādījās daudz jaunu, neatkarīgu spēlētāju- valstu, kas savai turpmākai attīstībai izvēlējās dažādus attīstības ceļus. Iegūstot neatkarību daudzām valstīm vajadzēja izvēlēties savu turpmāko attīstību, veidot politiskos institūtus, kas atbilst jaunam izvēlētam politiskā režīma diskursam. Liela loma šajā valstu attīstības procesā bija demokratizācijai. Šī procesa ietekmē norisinājās daudzu režīmu maiņa un pāreja uz demokrātiskiem politiskiem režīmiem vai arī demokratizācijas ietekmē esošai politiskais režīms tika liberalizēts. Pateicoties šim procesam daudzās valstīs izveidojās demokrātisks politisks režīms. Demokratizācijas ietekmē daudzās valstīs, kas līdz šim bija pakļautas Padomju Savienības kārtībai, kur viss norisinājās centralizēti, parādījās decentralizācijas iezīmes. Notika strauja pāreja no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomikas modeli, kas savukārt ļāva ne tikai attīstīt valsts labklājības līmeni, bet arī piesaistīt ārvalstu investīcijas, kas veicināja valstu straujāku ekonomisko attīstību. Kā arī demokratizācijas ietekmē daudzās valstīs sāka attīstīties demokrātiskas vērtības, cilvēki tika aktīvi iesaistīti valsts politiskā dzīvē, norisinājās brīvas un godīgas vēlēšanas, kas līdz šim bija pakļautas totālai kontrolei.

Procesi, kas norisinājās 20. gadsimta beigās bija ļoti plaši, tie skāra lielu sabiedrības daļu. Šajā laikā daudzi vēlējās iegūt pilnīgu neatkarību no PSRS kontroles un izveidot savas valstis. Tomēr pastāvēja arī tādi, kas nevēlējās veidot jaunu kārtību. Šajā laika posmā sabiedrība nosacīti bija sadalīta divās daļās- tie, kuri vēlējās jaunu kārtību un tie, kas baidījās stāties pretī izaicinājumiem un vēlējās saglabāt esošo kārtību. Proti, šajā laika posmā liela atbildība gulās uz politiskās elites pleciem, jo tieši no viņu uzņēmības, prasmēm un spējām bija daudz kas atkarīgs.

Tomēr ne visas valstis, kas agrāk ir bijušas Padomju Savienības sastāvā, izvēlējās šo režīma transformācijas procesu, kas ir saistīts ar demokratizāciju. Pēc PSRS sabrukšanas izveidojās vairākas valstu grupas, kuras savā starpā ir saistītas, jo izvēlētais attīstības modelis šīm valstīm ir vienāds. Nosacīti, pastāv divas lielas valstu grupas- vienā no grupām ietilpst valstis, kas ir izvēlējušās turpmāko demokrātisko attīstību, kur šobrīd arī pastāv demokrātisks politisks režīms, bet citā valstu grupā ietilpst tās valstis, kuru politiskais režīms nav demokrātisks vai atrodas tikai pārejas posmā, kura laikā valstī tikai tiek attīstītas demokrātiskas vērtības un institūcijas. Pie šīm valstu grupām ir pieskaitāms arī Āzijas reģiona valstis, kas agrāk ir bijušas PSRS sastāvā, tostarp arī Kazahstāna un Kirgizstāna.

Pēc neatkarības atgūšanas Kazahstāna un Kirgizstāna sāka veidot savus jau no PSRS neatkarīgus politiskos institūtus. Pētot mūsdienu pieredzi, var secināt, ka abas šīs valstis ir tikai daļēji pārņēmušas demokratizācijas procesa dotās iespējas. Līdz šim brīdim ne vienai no valstīm tā arī neizdevās izveidot konsolidētu demokrātisku politisko režīmu. Tomēr, pētot Kirgizstānas politisko virzību uz demokrātisku politisko režīmu, ir jāatzīmē vairākas pozitīvas tendences, piemēram, vairākkārtējās revolūcijas, kas norisinājās valstīs, ir sekmējušas augstāku pilsonisko brīvību, turpretim Kazahstānā šī demokratizācijas tendence nav stipri izteikta, par ko liecina arī starptautisko demokrātijas pētniecības institūtu pētījumi.¹ Kopumā politisko režīmu transformāciju ietekmē vairāki faktori, kas pēc savas būtības skar visus notiekošos procesus valstīs. Šie faktori ir saistīti gan ar sociāliem, gan ar ekonomiskiem, gan ar politiskiem procesiem. Brīvas un godīgas vēlēšanas, plurālisms sabiedrībā, demokrātisku institūtu ieviešana un atbalstīšana, stipra nacionālā identitāte, stipra, nacionāli orientēta politiskā elite, kas paredz arī brīvu opozīcijas pastāvēšanu. Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumā lielāka loma politiskā režīma transformācijas procesā ir bijusi politiskām elitēm.

Pirmkārt, šajās valstīs ir liela loma tā saucamai „klanu politikai”, kur, balstoties uz to, tiek sadalīti nozīmīgākie politiskie amati un noteikta politiskā piederība. Otrkārt, tieši no politiskās elites orientācijas un pieņemtiem lēmumiem ir atkarīga turpmākā valsts attīstība. Kā zināms, PSRS laikos visās republikās pastāvēja liels politiskās elites aparāts. Valsts augstākos amatos darbojās cilvēki, kas bija uzticīgi Komunistiskajai partijai. Visos svarīgākos posteņos tika nozīmētas uzticības personas, kuras atbalstīja pastāvošo režīmu. Šajā varas mašīnā darbs tika mehanizēts, netika pieļauta nekāda rīcības brīvība, jo bija jārikojas saskaņā ar izdotām direktīvām. Neskatoties uz Padomju Savienībā ietilpstošo republiku šķietamo „brīvību un neatkarību”, svarīgākie politiskie lēmumi tika pieņemti jau iepriekš.

Turpmākā politiskā režīma izveidošanā liela loma bija tieši politiskām elitēm. Politiskās elites bija tieši tas politiskais spēks, kam bija nepieciešamās zināšanas, prasmes un sakari, kas ļāva vest valsti noteiktā attīstības virzienā. Šajā procesā bija svarīga politiskās elites orientācija vai nu tā bija nacionāli orientēta, šajā gadījumā elites cīnījās par pilnīgu neatkarības atgūšanu, vai arī politiskā elite, kas nebija orientēta uz jaunas kārtības iedibināšanu un vēlējās saglabāt esošo kārtību. Tomēr šajā laikā liela loma bija sabiedrībai un neatkarības kustībām, kas centās mainīt pastāvošo kārtību un virzījās noteiktā attīstības virzienā. Šī spiediena rezultātā daudzās politiskās elites bija spiestas mainīties, bet, pētot mūsdienu pieredzi, var secināt, ka daudzās

¹ Freedom House country reports. *Freedom in the world*. <http://www.freedomhouse.org/reports> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 09.04.12)

bijušās padomju republikās joprojām politiskās elites aprindās ir daudz veco „padomju” elites biedru. Tādējādi, darba autorei rodas **izpētes jautājums** – „*Kā politiskās elites recirkulācija ietekmē politisko režīmu veidošanos?*”, kas savukārt ir pamats bakalaura darba **hipotēzei** – „*Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija.*” Tātad, šī pētījuma galvenais mērķis ir izpētīt politiskās elites lomu politiskā režīma transformācijas procesā Kazahstānā un Kirgizstānā. Par galveno uzdevumu tiek izvirzīts elites recirkulācijas analīze. Bakalaura darba gaitā tiks pētīta politiskā elite Kazahstānā un Kirgizstānā. Tiks pētīts personu dzīves gājums, kas ieņem augstākos politiskos amatus valstī un to ietekme uz politisko režīmu transformāciju.

Kopumā šī pētījuma ietvaros darba autore, teorētiskās daļas ietvaros, plāno aplūkot klasiskās un modernās elites teorijas, tostarp arī elites cirkulācijas teorijas. Pētījuma empīriskajā daļā, darba autore, plāno analizēt un salīdzināt politiskās elites cirkulāciju un recirkulāciju Kazahstānas un Kirgizstānas valstu parlamentos, tostarp arī politiskās partijās un valstu valdībās. Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija”, tiks salīdzināts politiskās elites recirkulācijas līmenis abu valstu parlamentos un valdībās. Lai noteiktu politiskās elites recirkulācija līmeni politiskās elites aprindās, tiks pētīta un salīdzināta politiskās elites darbība iepriekšējā politiskā režīma valsts pārvaldes amatos abu valstu gadījumā un iepriekšējā daļība parlamentos un valdībās.

Darba gaitā tiks analizētas politiskās elites, kuras darbojas Kazahstānas un Kirgizstānas valstu parlamentos un valdībās. Laika periodā darba autore plāno aplūkot parlamenta un valdības politiskās elites sastāvu, kas izveidojās Kazahstānā pēc pēdējām parlamentārām vēlēšanām. Darba autore analizēs politiskās elites kontinuitāti (cik no biedriem ir darbojušies iepriekšējā politiskā režīma varas institūcijās), politiskās elites struktūru – vecumu un etnisko sastāvu, partejisko piederību, klanu politikas nozīmi politiskās elites hierarhijas sistēmā un tiks analizēts recirkulācijas līmenis. Kirgizstānas gadījumā, tiks analizēti vairāki parlamenti un valdības, jo pēc savas politiskās attīstības Kirgizstānā ir norisinājušās pilnīgas varas maiņas. Pirmkārt, analizējot Kirgizstānas gadījumu, tiks pētīts parlaments, kas tika izveidots pirmā Kirgizstānas prezidenta laikā, tiks pētīta valdība, kas izveidojās pēc pirmās „neatkarības revolūcijas” Kirgizstānā (parlamenta analīze šajā laika posmā nav iespējama, jo pēc „neatkarības revolūcijām” daudzi dati par parlamenta sastāvu ir zuduši un brīvi nav pieejami,

tādējādi, darba autore veidos tikai valdības analīzi, kas izveidojās 2007.gadā)², un tiks analizēta politiskā elite, kas veido šī brīža parlamentu un valdību. Pēc darba autores domām, dotie laika periodi darba gaitā spēs radīt skaidrāku priekšstatu par politiskās elites recirkulāciju vai tās pilnīgu nomaiņu. Pēc darba autores domām, šis temats ir ļoti aktuāls, jo, pirmkārt, Latvijā netiek plaši pētīti politiskie režīmi un to izveidošanās procesi Āzijas reģionā. Otrkārt, gan Kazahstāna, gan Kirgizstāna pieder pie austrumu pasaules, tādējādi to režīmu transformācija ir atšķirīgāka nekā Latvijas, kā rietumu pasaules pārstāves, pieredze politiskā režīma maiņā.

Treškārt, Kazahstāna un Kirgizstāna ir valstis, kuras pēc Padomju Savienības sabrukšanas ir saglabājušas tuvas attiecības ar Krieviju gan ekonomiskā, gan politiskā, gan militārā sfērā, tādējādi šo valstu politiskā režīma transformācijā ir manāma Krievijas ietekme, kas, pēc darba autores domām, būtiski atšķir šo reģionu politiskā režīma transformācijas procesā no citām rietumu pasaules valstīm, tostarp arī Latvijas, kura pēc neatkarības atgūšanas savā attīstībā bija vairāk tendēta uz rietumiem. Tā kā Kazahstāna un Kirgizstāna atrodas Centrāl-austrumāzijas reģionā, tas ir sava veida tilts starp Eiropu un Āziju, un ir būtiski izpētīt šo valstu pieredzi politiskā režīma transformācijā pēc Padomju Savienības sabrukšanas.

Šobrīd pasaulē nav daudz valstu, kuru politiskajā dzīvē liela nozīme tiktu piešķirta ietekmīgām ģimenēm jeb „klaniem”. Tomēr Kazahstānā un Kirgizstānā šim faktoram ir liela nozīme un bieži vien piederība pie konkrēta „klana” nosaka arī valsts politiskā diskursa attīstības modeli. Āzijas reģionā šī „klanu” politika ieņem ļoti būtisku lomu, tādējādi šī reģiona pētīšana, pēc darba autores domām, ir nozīmīga, jo to politiskā režīma transformācija, neskatoties uz kopīgu pieredzi esot Padomju Savienības sastāvā, norisinājās pēc dažādiem modeļiem.

² Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 09.04.12)

1. Faktori, kas ietekmē politiskā režīma transformāciju

Divdesmitā gadsimta beigās pastāvēja viens liels spēlētājs, kas noteica vairāku, šobrīd jau neatkarīgu, valstu politisko dienaskārtību. Šis spēlētājs ir bijis Padomju Savienība, kurā ilgus gadus pastāvēja autoritārs politisks režīms, kas ietekmēja visas republikas, kas bija PSRS sastāvā. Neskatoties uz šķietamu „demokrātiskumu” – piedalīšanās vēlēšanās, iespēja iestāties un darboties arodbiedrībās, dalība dažādās jaunatnes organizācijās, visi politiskie procesi norisinājās centralizēti, tomēr republikās bija zema rīcības brīvība, viss bija pakļauts kontrolei no Komunistiskās partijas puses. Tomēr, ejot laikam un mainoties politiskajiem līderiem, sabiedrībā pieauga neapmierinātība ar pastāvošo kārtību.

Astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā lielu daļu no Padomju Savienības republikām pāršalca krīze, kas izpaudās gan politiskajā sfērā, gan ekonomiskajā, gan sociālajā sfērā. Balstoties uz pētnieka S. Hantingtona (*S. Huntington*) atziņām, šajā laikā pastāvēja vairāki iemesli, kāpēc autoritārie režīmi zaudēja savu varu. „Pirmkārt, autoritārie režīmi zaudēja savu legitimitāti, jo to iznīcināja ekonomiskais vājums un naftas krīze, kas norisinājās septiņdesmito gadu beigās; otrkārt, 80.gadu beigās notika strauja globāla ekonomiska izaugsme, kas būtiski palielināja izglītības līmeni sabiedrībā un vidusšķiru; treškārt, liela loma šajā laikā bija ārējiem aktieriem – Eiropas Kopienai, ASV un spēku maiņai PSRS (M. Gorbočova nākšana pie varas).”³ Padomju Savienībā noteicošā loma tam, ka autoritārs režīms cieta krahu, bija tieši legitimitātes trūkums ne tikai sabiedrībā, bet arī politiskās elites aprindās.

Balstoties uz vēsturisko pieredzi, autoritāros režīmos liela loma bija vienai vadošai partijai, piemēram, „Padomju Savienībā tā bija Komunistiskai partijai, kur šī partija noteica visu kārtību valstī, kas balstījās ideoloģijā, ko pamatoja ar marksisma – ļeņinisma mācību.”⁴ Tomēr līdz ar laiku cilvēkiem pazuda ticība šai mācībai un ideoloģija zaudēja savu spēku, kas arī mazināja autoritārā režīma legitimitāti. Tostarp šajā laikā uzticība pastāvošiem ideāliem mazinājās arī politiskās elites aprindās. Balstoties uz pētnieka F. Fukujamas (*F. Fukuyama*) atziņām, „legitimitātes trūkums sabiedrības vidū vēl neko neizsaka par politiskā režīma legitimitātes krīzi, ja vien šī krīze nesākas vadošās elites aprindās – politiskā partijā, militāros spēkos, policijā. Ekonomiskā krīze, kas šajā laikā bija ļoti izteikta arī daudzās Padomju

³ Хантингтон.С. *Третья волна Демократизации в конце XX века*. Москва: РОССПЭН, 2003, стр. 368, стр. 56-57

⁴ Турпат, стр. 58

Savienības republikās, bija viens no galveniem iemesliem, kas ietekmēja cilvēku domāšanu un mainīja to attieksmi pret pastāvošo kārtību. Padomju Savienības režīms savu legitimitāti balstīja tieši spējā nodrošināt visiem iedzīvotājiem augstu ekonomisko un materiālo dzīves līmeni [...], tomēr realitātē tādi ekonomiskās labklājības rādītāji, kā IKP (Iekšzemes kopprodukts) pieauga tikai līdz 70. gadu vidum, bet līdz ar 80. gadu sākumu šis pieaugums bija minimāls, kas uz ikkgadējiem aizrardzības jomā nepieciešamā finansējuma palielināšanas pasākumu fona par 2-3%, bija mazāks par 1%.⁵

Nemot vērā to, ka 80. gadu otrā puse un 90. gadu sākums bija liels pārmaiņu laiks daudzās valstīs, tostarp arī Padomju Savienības republikās sākās aktīva pastāvošā režīma liberalizācija. „Pirmkārt, tas izpaudās lielākā prese brīvībā- 1986. gadā Padomju prese sāka publicēt kritiskus rakstus par noziegumiem Staļina laikā [...] Jau 1989. gadā presē bija vērojami publicēti raksti, kas bija kritiski pret pastāvošo varu un M. Gorbačevu. Kopumā šajā laikā liela loma bija arī neatkarības kustībām, kas izveidojās republikās un, kuru darbība bija vērsta uz lielāku sabiedrības masu iesaisti un neatkarības iegūšanu”⁶ Līdz ar to šajā laika posmā daudzās republikās bija jūtama šo kustību ietekme, kuras spēja mainīt cilvēku uzskatus, par pastāvošo kārtību. „Jaunā PSRS pieeja atvēra ceļu veco komunistisko līderu maiņai, sekmēja nekomunistisko grupējumu parādīšanos valdībā, sekmēja jaunu ierēdņu/politiķu, atlasī balstoties uz vēlēšanām, atļāva atver robežas ar Rietumeiropu un sekmēja tirgus ekonomikas modeļa izveidi.”⁷

Balstoties uz pētnieku G. O'Donnella (*G. O'Donnell*) un P.F. Šmittera (*P.F. Schmitter*) atziņām, procesi, kas norisinājās šajā laikā ir klasificējami „pie politiskā režīma liberalizācijas, kad valstī parādās lielāka pilsoņu brīvība, bet valsts aparāts paliek nemainīgs un notiek demokrātisku institūtu izveidošana [...] Turpmākās politiskā režīma transformācijas procesi ir saistīti ar demokratizāciju un demokrātijas konsolidāciju, kur noteicoša loma ir demokrātisku vērtību iedibināšanai.”⁸ Tādējādi, šajā politiskā režīma transformācijas procesā nozīmīgākie faktori ir pilsoņu aktivitāte, vārda brīvība, cenzūras mazināšana, politisko spēku godīga cīņa par varu, iespēja tikt pie alternatīviem informācijas avotiem. Proti, šiem faktoriem mijiedarbojoties arī attīstās noteikts politiskais diskurss valstī. Līdzīgas atziņas par politiskā režīma transformāciju ir paudis arī pētnieks S. Hantingtons (*S. Huntington*), kas iedala

⁵ Фукуяма. Ф. *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ, 2004, стр. 592, стр. 102, стр. 324

⁶ Турпат, стр. 340

⁷ Хантингтон. С. *Третья волна Демократизации в конце XX века*. Москва: РОССПЭН, 2003, стр. 112

⁸ O'Donnell, G., Schmitter, P. *Transitions from authoritarian rule :tentative conclusions about uncertain democracies*. Baltimore ; London : Johns Hopkins University Press, 1986, p. 81; pp.34

demokratizācijas procesu vairākās fāzēs – „transformācija, nobīde/apmaiņa un aizvietošana.”⁹ Piemēram, transformācija, pēc pētnieka atziņām, norisinās no augšas uz leju- „valdošā elite uzņemas iniciatīvu, lai izveidotu demokrātisku politisko režīmu.”¹⁰ Šajā posmā būtisku lomu ieņem politiskā elite, kuras lēmumi ietekmē valsts attīstību nacionālā līmenī, līdz ar to ir svarīgi, lai šī eliti būtu nacionāli orientēta un vienota savās darbībās. Līdz ar to šajā periodā politisko režīmu var ietekmēt faktori, kas ir saistīti ar politisko līderu noskaņojumu– „ja politiskie līderi ir demokrātijas atbalstītāji, elite tiecas līdzināties demokrātiskām valstīm.”¹¹ Tādējādi var secināt, ja politiskie līderi atbalsta demokrātisku politisko režīmu un tie cenšas līdzināties demokrātiskām valstīm, tad pastāv liela varbūtība, ka politiskā režīma diskurss tiks attīstīts balstoties demokrātiskās vērtībās un tiks izveidots demokrātisks politisks režīms, turpretim, ja politiskie līderi un elites ir noskaņoti autoritāri, tad tie necentīsies attīstīt demokrātiskās vērtības.

Nākošā politiskā režīma transformācijas fāze ir „nobīde jeb apmaiņa, kad reformatori valdības sastāvā ir ļoti vāji un valdībā dominē konservatori, kas nevēlas mainīt režīmu, līdz ar to režīma transformācija notiek tikai tad, kad opozīcija ir pietiekami spēcīga.”¹² Šajā politiskā režīma veidošanas stadijā ir būtiski, lai opozīcija, kas sevi pretnostāda pozīcijai, spētu efektīvi darboties un aktivizēt visas sabiedrības grupas. Kā arī ir svarīgi, lai pastāvošā opozīcija būtu pati spējīga mobilizēt savus spēkus, tiklīdz valdošie konservatori sāk zaudēt savas varas pozīcijas. Pastāv arī faktori, kas var ietekmēt šo procesu – „augsts ekonomiskās attīstības līmenis, tirgus ekonomika, sociālais plurālisms, attīstīts politisko spēku sāncensības mehānisms, kas iekļauj cīņu par varu, stipra vidusšķira.”¹³ Pastāvošā opozīcija var mobilizēt sabiedrību balstoties uz dažādu ekonomisko labumu solīšanu, ja tie atbalstīs viņu idejas, kā arī opozīcija var solīt un apelēt ar plusiem, ko sniegs tirgus ekonomikas ieviešana.

Aizvietošanas fāzē par noteicošu spēku pētnieks atkal izvirza „valdošās politiskās elites spēju vienoties ar pastāvošo opozīciju”.¹⁴ Šajā fāzē valdošai politiskai elitei ir jāsasniedz vienošanos ar opozīciju, lai veicināto politiskā režīma transformāciju. Kopumā ņemot vērā dotā autora atziņas, var secināt, ka centrālā loma politiskā režīma transformācijā tiek piešķirta politiskai elitei, jo visi procesi un faktori izpaušme, kas ietekmē politisko režīmu, ir saistīti ar politiskās elites orientāciju. Tāpat pētnieks A. Pševorskis (*A. Przeworski*) galveno lomu politiskā režīma

⁹ Хантингтон.С. *Третья волна Демократизации в конце XX века*. Москва: РОССПЭН, 2003, стр. 137

¹⁰ Турпат, стр. 137

¹¹ Турпат, стр. 48-49

¹² Турпат, стр. 156

¹³ Турпат, стр. 38-49

¹⁴ Турпат, стр. 165

transformācijas procesā iedala politiskai elitei. „Dotā autora modelis sastāv no diviem periodiem: liberalizācija un demokratizācijas, kas tiek iedalīta divās stadijās, „atbrīvošanās no autoritārā režīma” un „demokrātiskas pārvaldības konstruēšana”, kur liberalizācija tiek raksturota kā nestabila, un tās ietekmē pastāvošais autoritārais režīms pastiprinās (tā ietekme), vai arī norisinās pāreja pie demokratizācijas. „Atbrīvošanās no autoritārā režīma” norisinās kompromisa veidā, kas tiek slēgts politiskās elites starpā starp – reformatoriem (autoritāra bloka ietvaros), radikāliem grupējumiem, pastāvošā režīma pretiniekiem (opozīcijā) un mēreni noskaņotiem.”¹⁵ Kopumā, šīs teorijas ietvaros ir svarīga politiskās elites prasme sasniegt kompromisu un vienoties.

Savā veidā veidojas vairākas koalīcijas, kad reformatori apvienojas ar mēreni noskaņotiem, bet pretstatā paliek opozīcija, kurā darbojas pastāvošā režīma pretinieki un radikāli noskaņotā elites grupa. Tādējādi ir svarīgi izpētīt, kāda bija politiskās elites loma politiskā režīma transformācijas un veidošanās procesā. Turpmāk darba gaitā tiks analizēta politiskās elites loma politiskā režīma transformācijas procesā, balstoties uz klasiskām un modernām elites teorijām, kā arī tiks analizēta elites recirkulācijas loma, tiks sniegts teorētisks pamatojums par to, kā politiskās elites recirkulācija ietekmē politisko režīmu (tā izveidi), kā arī tiks sniegts teorētisks ieskats par politiskās elites darbību Padomju Savienībā.

¹⁵ Пшевский.А. *Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке*. Москва: РОССПЭН, 2000, 301 стр. 107.стр

2. Politiskās elites definējums un loma politikā režīma veidošanas procesā

Analizējot vairāku pētnieku atziņas, politiskai elitei tiek piešķirta viena no centrālām lomām politikā režīma veidošanas procesā. Balstoties uz pētnieka T. Bottomora (*T. B. Bottomore*) atziņām, jēdzienu „elites sāka lietot jau 17. gadsimtā. Šajā laikā jēdzienam „elite” vēl nebija politiskās izpratnes, jo šis jēdziens vairāk tika uztverts sadzīviski. Mūsdienā izpratnē jēdziena „elite” nozīme parādās tikai 19.gs-20.gs beigās, kad parādās klasiskās elites teorijas.”¹⁶ Pie klasiskām elites teorijas autoriem tiek pieskaitīti – G. Moska (*G. Mosca*), V. Pareto (*V. Pareto*) un R. Mihelss (*R. Michels*).

Pētnieks G. Moska (*G. Mosca*) bija pirmais no tiem, kuri sāka runāt par „valdošās šķiras” koncepciju sabiedrībā. „Katrā sabiedrībā – pat vismazāk attīstītākā līdz pat ļoti attīstītai sabiedrībai, pastāv divas šķiras – pirmā šķira, kas pārvalda un otrā šķira- tā pār kuru valda. Pirmā šķira vienmēr ir skaitliski mazāka, tā izpilda politiskās funkcijas, tai ir monopoltiesības uz varu; otrā šķira ir skaitliski lielāka, tā tiek kontrolēta, no pirmās šķiras puses pārstāvjiem, daudz maz likumīgā ceļā [...] Organizētais mazākums uzspiež savu gribu neorganizētam vairākumam.”¹⁷ Balstoties uz šī autora atziņām var secināt, ka pie elites pieder skaitliski mazāka sabiedrības daļa, kas ir iekšēji organizēta un pēc savas būtības tā spēj pārvaldīt un organizēt masas, kas pretstatā elitēm ir skaitliski lielākas un nav organizētas. Šīs koncepcijas ietvaros elite tiek pieskaitīta pie valdošās šķiras, kas ir pārāka par otro šķiru pār kuru valda.

Tādējādi šī otrā šķira ir masas, kas tiek pretnostādītas elitēm, kuras arī veic visus pārvaldes procesus. Ņemot vērā mūsdienu pieredzi, var secināt, ka tāds pārvaldes modelis pastāv arī šodien, jo cilvēku masas pārvalda skaitliski mazāks cilvēku grupējums. Līdz ar to, balstoties uz pētnieka G. Moskas (*G. Mosca*) atziņām, var secināt, ka elites galvenais uzdevums ir pārvaldīt sabiedrību, tādējādi var secināt, ka šīm elitēm ir ļoti nozīmīga loma politikā režīma veidošanā, jo tieši no to pieņemtajiem lēmumiem ir atkarīga, kā tiks pārvaldīta sabiedrība un kā tā attīstīsies. Pētnieks pieņēma to, ka „elites savu varu realizē caur esošo ideoloģiju – „politisko formulu” un jau izstrādātu juridisku vienošanos.”¹⁸ Kopumā tas liecina par to, ka starp masām un valdošo šķiru – elitēm ir noteikta vienošanās, kad vieni, tie, kas valda nodrošina tiem, par ko valda noteiktu kārtību.

¹⁶ Bottomore, T. B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 7

¹⁷ Турпат, pp. 9

¹⁸ Цыганков, А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр. 184, стр. 35

Pētnieks Moska (*G.Mosca*) savos darbos ir definējis arī politisko eliti, kas pēc autora domām ir viegli identificējama, pie tās pieder – „valdības biedri, administrācijas pārstāvji, militārie līderi un dažāda veida ietekmīgas aristokrātiskas vai karaļnamam īpaši pietuvinātas ģimenes, kam pieder ekonomiskie resursi. Kā arī pie politiskās elites pieder tā saucamā „kontrolite”, kas veido opozīciju pastāvošai varai.”¹⁹ Tādējādi, var secināt, ka opozīcija ir neatņemama politiskās elites sastāvdaļa. Saskaņā ar dotā autora atziņām var secināt, ka politiskā elite ir elite, kura ir skaitliski mazāka, ir iekšēji organizēta, tai pieder vara valstī, tā ir spējīga pieņemt lēmumus un tai pretstatā tiek nostādīta kontrolite, kura arī veido opozīciju pastāvošai politiskai elitei.

Cits klasiskās elites teorijas autors V. Pareto (*V.Pareto*) ir definējis eliti divos atsevišķos veidos. „Šis autors piedāvā iedalīt cilvēkus pēc to sociālās aktivitātes un piešķirt tiem noteiktu indeksu, balstoties uz viņu sociālo aktivitāti. Piemēram, cilvēki, kas pelna miljonus, godīgā vai negodīgā ceļā saņem indeksu, kas ir vienāds ar 10, tie, kas pelna tūkstošus, tiek piešķirts indekss – 6, tie, kas nedara neko, saņem indeksu 1, jo 0 tiek atstāta tiem, kas ir ārpus sociālās aktivitātes. Tādējādi, balstoties uz šiem indeksiem V. Pareto (*V. Pareto*) piedāvā veidot šķiras, pie augstākās sabiedrības stratas tiek pieskaitītas personas, kuru sociālās aktivitātes indeksi ir augstāki un, balstoties uz šo principu, šī šķira tiek dēvēta par eliti.”²⁰ Kopumā, balstoties uz šo elites definējumu izriet, ka pie elites ir pieskaitāmi indivīdi, kas ir pārāki noteiktā jomām, piemēram, sociālā, vai ekonomiskā. Pētnieks V. Pareto (*V.Pareto*) ir ieviesis vairākus jēdziena elites skaidrojumus. Viens no tiem ir tas, ka elite tiek iedalīta – „elitē, kontrolitē un ne elite (*non elite*).”²¹

V. Pareto (*V. Pareto*) piedāvā līdzīgu skatījumu ar pētnieka G. Moskas (*G. Mosca*) uzskatiem, kā notiek pārvalde sabiedrībā. No abu autoru atziņām, var secināt, ka viņi tic tam, ka tautas pārstāvniecība pārvaldē ir tikai fikcija un visi pārvaldes procesi tiek realizēti ar organizētā mazākuma starpniecību. „Visur pastāv šķira, kas pārvalda, kas ir skaitliski mazāka, kas pie varas noturas balstoties uz daļēju lielākās šķiras piekrišanu. Atšķirības pastāv tikai varas proporcijas sadalē. Tādējādi var nodalīt valdības, kas izmanto materiālo varu – „lauvas” un valdības, kas izmanto viltību, lai noturētos pie varas – „lapsas”. Tādējādi pētnieks uzsver to, ka valdošās elites aprindās pastāv divi elites tipi, kur vieni realizē „lauvas” politiku, kur politiķiem ir stingras vērtības, bet citi piedāvā „lapsas” politiku, kur politiķi manipulē ar

¹⁹ Bottomore.T.B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 14-15

²⁰ Turpat, pp. 7

²¹ Гофман. Б. Социология Вильфредо Парето. В: *Лекции по социологии*. Москва: 1997, стр. 333, стр. 234

dažādām vērtībām un pie varas noturas, balstoties tikai uz savām viltības spējām.”²² Lielu ieguldījumu politiskās elites definēšanā ir devis klasiskās elites teorijas autors R. Mihelss (*R. Michels*), kura galvenās intereses ir bijušas saistītas ar to, kādā veidā tiek organizēta sabiedrība demokrātiska politiskā režīma ietvaros, kā arī to, cik demokrātiskas var būt politiskās partijas, kas īsteno pārvaldi. Šis pētnieks ir izstrādājis „oligarhijas dzelzs likumu, kas paredz to, ka jebkura politiskā sistēma vai liela organizācija tiek pārvaldīta ar mazākumu, kas maksimizē savas intereses, balstoties uz savu varu hierarhiskā sistēmā”.²³

Autors uzsvēra to, ka masas nav iespējams pārvaldīt demokrātiski, vienmēr veidosies noteikta grupa, kas pārvaldīs šīs lielās sabiedrības masas. Šīs grupas, kas veidojas, tiek dēvētas par „oligarhiju”, kas nosaka visus sociālos, ekonomiskos un politiskos procesus valstī. Līdz ar to, veicot politisko partiju analīzi un pētot to funkcionēšanu un struktūru demokrātiska politiskā režīma ietvaros, pētnieks secināja, ka „politiskās partijas, kas „it kā” cīnās ar nevienlīdzību un aizstāv sabiedrības intereses, savā darbībā atspoguļo autoritāru „oligarhisku” struktūru, kas var tikt pielietota tikai savu interešu realizēšanai.”²⁴ Balstoties uz šī autora atziņām, var secināt, ka politiskās elites ir tieši tie, kas pārvalda sabiedrību. Demokrātiskā politiskā iekārtā tiem vajadzētu aizstāvēt masas un cīnīties ar nevienlīdzību, bet realitātē, tas nav iespējams, jo jebkurā lielā pārvaldes struktūrā veidojas mazs grupējums, kas darbojas savās interesēs un savā darbībā ir autonomi.

Pētnieks R. Mihelss (*R. Michels*), lielu lomu šajā oligarhiskā pārvaldes sistēmā iedala politiskajam līderim. Tiek uzsvērtas viņa spējas un ietekme, organizējot pārvaldes procesu. „Līderiem pieder daudzi resursi, kas padara tos par svarīgākām personām, nekā citām, kas mēģina mainīt rīcībpolitiku. Pārākumi, kas ir raksturīgi līderim: a) tiem pieder daudz informācijas resursu un šī informācija var tikt izmantota savas darbības programmā; b) līderi kontrolē formālus komunikācijas kanālus; c) viņi ir nozares speciālisti, tāpēc tie ir profesionāli politisko runu sastādīšanā, var viegli mobilizēt cilvēku masas.”²⁵ Tādējādi var secināt, ka liela loma politiskā elitē, kas pārvalda visus organizācijas procesus ir arī politiskam līderim, kas iekšēji ģenerē visus procesus, kas norisinās politiskās elites iekšienē. Kā arī viņš ieņem

²² Цыганков, А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр. 184, стр. 38

²³ Shlapentokh, V., Vanderpool, C., Doktorov, B. *The new elite in post-communist Eastern Europe*. Michigan: Michigan State University Press, 1999, pp. 370, p. 7

²⁴ Цыганков, А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр. 184, стр. 41

²⁵ Michels, R. *Political parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy With an introduction by Seymour Martin Lipset*. New York: 2009, Macmillian Publishing, pp. 380, pp. 16

augstāko posteni hierarhiskā struktūrā. Kopumā analizējot dotos klasiskās elites teorijas autorus, var izsecināt vairākas kopīgas iezīmes, kas ir raksturīgas politiskai elitei. Pirmkārt, visi trīs autori uzsver to, ka jebkurā sabiedrības organizācijas formā politiskā vara nav sadalāma vienlīdzīgi. Visa sabiedrība nekad nevarēs piedalīties pārvaldē. Tiek uzsvērts, ka visi sabiedrības locekļi nav vienlīdzīgi, piemēram, pētnieks V. Pareto (*V. Pareto*) piedāvāja piešķirt dažāda veida sociālās aktivitātes indeksus cilvēkiem, balstoties uz kuriem tiek strukturēta sabiedrība. Pētnieks G. Moska (*G. Mosca*) piedāvā sabiedrības sadalījumu divās šķirās – tie, kuri valda un tie, pār kuriem valda, kā rezultātā šķirai, kura valda tiek piešķirtas dažāda veida spējas, kas tos atšķir no otras šķiras. Ne vienmēr šīs atšķirības ir tikai materiālas, pastāv arī īpašības, kas atšķirt vienus no otriem arī pēc cita veida resursiem, piemēram, informācijas, spējas mobilizēt masas, kā to uzsvēra pētnieks R. Mihelss (*R. Michels*). Tādējādi var secināt, ka sabiedrība dalās tajos, kam ir šī politiskā vara (politiskā elite) un tajos, kam šīs politiskās varas nav.

Otrkārt, balstoties uz pētnieku veiktām atziņām var secināt, ka politiskā elite vienmēr ir vienota. Tiem, kas tiek pieskaitīti pie politiskās elites vienmēr ir līdzīgi mērķi. Visi autori uzsvēra to, ka organizētais mazākums darbojas savu interešu labā, līdz ar to, var secināt, ka politiskās elites iekšienē dominē līdzīgas vērtības un tām ir kopīgi mērķi. Treškārt, balstoties uz autoru atziņām, var secināt, ka pie politiskām elitēm pieder personas, kuru pieņemtie lēmumi ietekmē valsts attīstību. Pie politiskās elites tiek pieskaitīti parlamenta deputāti, valdības locekļi, reģionālā un vietējā līmeņa politiķi. Faktiski visi tie, kuri ar saviem pieņemtiem lēmumiem var ietekmēt valsts politiku. Kā arī balstoties uz R. Mihelssa atziņām, var secināt, ka pie politiskās elites pieder arī politisko partiju biedri, kuri organizē sabiedrības pārvaldi. Līdz ar to klasisko elites teoriju autori ir formulējuši balstus politiskās elites definēšanā, ko aktīvi izmanto mūsdienu elites teoriju autori.

Viens no mūsdienu elites teorijas autoriem, kas ir definējis politisko eliti ir Č. R. Millss (*C.W. Mills*). Balstoties uz viņa atziņām „pastāv trīs grupas – militārā, ekonomiskā un politiskā grupa, kas realizē valsts pārvaldi.”²⁶ Visas šo triju grupu pārstāvjus ir jāpieskaita pie „augstākās šķiras pārstāvjiem”²⁷. Kopumā šis pētnieks uzsver to, ka vara nav koncentrēta vienas grupas ietvaros, to savā starpā dala militārās amatpersonas, politiķi un lielāko uzņēmumu uzņēmēji. Saistībā ar sabiedrības iedalījumu, pētnieks, tāpat kā klasiskās elites teoriju autori, ir uzsvēris dažādu līmeņu dalījumu, balstoties uz kuru tiek organizēta visa

²⁶ Mills. C.W. *The Power of elite*. Oxford: Oxford University Press, 1956, pp. 423, p. 8

²⁷ Turpat

sabiedrība. „Sabiedrībā pastāv trīs nosacīti līmeņi, kur pie pirmā pieder elite, kas ir lēmumu pieņemšanas līmenis; otram līmenim ir – vidējais varas līmenis, kurā ietilpst politiskās partijas un interešu grupas; trešais līmenis – masas, kurās ietilpst visi tie, kas nepieder pie diviem iepriekšējiem līmeņiem.”²⁸ Kopumā, pētnieka Č.R. Millsa (*C.W.Mills*) atziņas zināmā mērā saskan ar klasisko elites teoriju autoru domām, tomēr šī pieeja piedāvā skatīties uz sabiedrības pārvaldību caur plurālistisku pieeju. „Šī pieeja paredz to, ka vara netiek turēta vienas grupas rokās, tā tiek sadalīta starp vairāku grupu locekļiem. Atšķirība pastāv arī tajā, ka šis autors piedāvā skatīties uz sabiedrību caur trim līmeņiem, kur pastāv arī vidējais varas līmenis, kas tikai daļēji tiek pieskaitīts pie politiskās elites, jo tie lemj par maznozīmīgiem jautājumiem.”²⁹ Tomēr, balstoties uz šī autora atziņām, var secināt, ka politiskā elite ir tā, kura pieņem lēmumus, kas skar sabiedrības un valsts attīstību. Šie lēmumi tiek pieņemti visaugstākajā politiskā līmenī.

Elites teorijas pētnieks R. B. Kolliera (*R.B. Collier*) definē eliti, kas ir kā „personu kopums, kas ir spēcīgs, kādas organizācijas iekšienē un tas ietekmē nacionālās politikas rezultātus [...] Elite ir augstāko amatpersonu kopums, kas pieņem lēmumus.”³⁰ Tādējādi, balstoties uz šī autora atziņām, var secināt, ka elite ir tās personas valstī, kas pieņem lēmumus, un to pieņemtie lēmumi ietekmē valsts politisko, ekonomisko un sociālo attīstību. Šis „elites” jēdziena skaidrojums skaidri parāda, ka elitēm ir jābūt spēcīgām iekšienē, lai spētu ietekmēt nacionālās politikas rezultātus. Tomēr, pēc darba autores domām, šis elites koncepts neatspoguļo tieši politiskās elites nozīmīgumu. Tādējādi turpmāk pētnieks R. B. Kolliera (*R.B. Collier*) piedāvā plašāku skatījumu uz elites definējumu, tostarp arī uz politiskās elites definējumu. „Elite ir hierarhisks veidojums, kas tiek veidots no augšas, pie elites pieder sociālā sektora vidējā klase, iekļaujot buržuāziju, sīkburžuāziju, iestāžu darbiniekus un dažādu nozaru profesionāļus [...] Kā arī elite ir tie, kas veido valdību, ir opozīcijā un pie elites pieder arī pašvaldību darbinieki.”³¹

Šī skaidrojuma ietvaros elite tiek saprasta, kā hierarhisks veidojums, tātad tā jau pēc savas būtības ir ierobežota. Kā arī eliti, balstoties uz šī autora atziņām, nosacīti veido divas grupas, vienā no grupām ietilpst dažādu nozaru profesionāļi, pie kuras var pieskaitīt arī ekonomisko eliti, tomēr lielāks uzsvars tiek likts uz politisko eliti, kurā ietilpst valsts vadošo amatu amatpersonas – tiek, kas darbojas valdībā, bet ne tikai tie, kas veido pozīciju, pie elites tiek

²⁸ Mills. *C.W. The Power of elite*. Oxford: Oxford University Press, 1956, pp. 423, p. 31

²⁹ Turpat

³⁰ Collier R.B, *Paths Toward Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pp.230, p.18

³¹ Turpat, p.17-18

pieskaitīta arī opozīcija, kas ir ļoti būtiska demokrātiskā sabiedrībā. Kā arī pie politiskās elites tiek pieskaitītas pašvaldību un vietējo pārvalžu amatpersonas. Kopumā var secināt, ka šī skaidrojuma ietvaros politiskā elite ir tā, kurai ir vara un kura var pieņemt lēmumus, kas ietekmē valsts, pašvaldību attīstību. Analizējot vairāku pētnieku atziņas, var secināt, ka „politiskās elites” definējums ir līdzīgs. Piemēram, pētnieki G. Zabolotnaja (*Г.Заболотная*) un A. Криңикис (*А. Криңикий*) ar politisko eliti saprot – „valsts vadītājus, parlamenta deputātus, valdību biedrus – tos, kuri pieņem politiskos lēmumus valsts līmenī. Plašākā kontekstā pie politiskās elites tiek pieskaitīti arī vidējā un reģionālā līmeņa politiķi. [...] Noteikta sabiedrības grupa, kas savās rokās ir koncentrējusi valsts varu un tā atbild par konkrētas valsts attīstības stratēģijas izstrādi un visas valsts sistēmas attīstību.”³² Tādējādi var secināt, ka politiskai elitei pieder vara un lēmumi, kurus pieņem šīs „politiskās elites” pārstāvji, ietekmē valsts attīstību, tostarp to lēmumi un citu faktoru mijiedarbība ietekmē politiskā režīma transformāciju.

Tomēr, lai skaidrāk apzinātos, kāda ir politiskās elites loma politiskā režīma transformācijā un politiskā režīma veidošanas procesā, ir nepieciešamas apzinātās kādas ir politiskās elites funkcijas. Līdz ar to turpmāk darba gaitā tiks sniegts teorētisks pamatojums faktoriem, kuru izpildes gadījumā palielinās demokrātiskā politiskā režīma izveides iespēja, kā arī tiks sniegts teorētisks ieskats funkcijās, ko izpilda politiskā elite un, kā tas ietekmē politiskā režīma veidošanas procesu.

2.1 Politiskās elites loma politiskā režīma veidošanas procesā

Pamatojoties uz darbā sniegtām teorētiskām atziņām, politiskā elite tiek definēta kā viens no galveniem faktoriem, kas ietekmē politiskā režīma veidošanās procesu vai tā transformāciju. Tieši politiskā elite pieņem svarīgākos politisko lēmumus valstī, kas ietekmē valsts politisko diskursu. Elites pētnieks Dž. Di. Palma (*G.Di. Palma*) piedāvā nošķirt dažādu faktoru nozīmi, kurus savā darbībā var realizēt politiskā elite, kā rezultātā tiek palielināta iespējamība demokrātiskā politiskā režīma izveidei. Dotie faktori ir saistīti ar elites funkcionēšanu demokrātiskā politiskā režīma ietvaros – „elitei ir jāpieņem opozīcijas tiesības būt uzklaušītai; ir jābūt iespējai mainīt pastāvošās valdošās elites lēmumus; „veto” tiesības uz elites lēmumiem; elites piekrišana par to, ka viņu lēmumi netiks īstenoti, ja tam nepiekrīt lielākā sabiedrības daļa; politiskai elitei ir jāatbalsta dažādu organizāciju autonomiju; risinot

³² Заболотная Г., Криңикий. А. *Политология – Теории элит*. <http://www.ido.rudn.ru/ffec/polit/p11.html> (Библиотека Российского университета дружбы народов mājas lapa; aplūkots 09.04.12)

problēmas, elitei ir jābūt gatavai būt elastīgai un meklēt kompromisus ar citiem politiskiem spēkiem, kā arī elitei ir jābūt gatavai ieviest inovācijas problēmu risināšanā.”³³ Pirmkārt, ir jāuzsver tas, ka politiskā režīma veidošanas procesā ir svarīga ne tikai pastāvoša politiskā elite, bet arī reāli darbojošās opozīcijas, kuru uzklausa un kuras darbība nav apspiesta. Ja valstī opozīcija darbojas tikai formāli, tad nevar būt runa par demokrātiskā politiskā režīma izveidi, jo netiek uzklauts tās sabiedrības daļas viedoklis, kuru pārstāv opozīcija. Otrkārt, svarīgs faktors ir politiskās elites elastīgums, kas ir nepieciešamas pieņemot dažāda veida lēmumus. Kā arī politiskās elites elastīgums ir svarīgs tad, kad ir jāstrādā ar pastāvošo opozīciju, jo ātrāk izdosies atrast kompromisu, jo labāka būs sadarbība. Piemēram, parlamentāras demokrātijas ietvaros šī spēja ir ļoti svarīga valdības veidošanas procesā, kad savā starpā ir jārūnā politiskām partijām, kas pārstāv dažāda veida idejas, līdz ar to valdības darbība būs veiksmīgāka, ja partijai, kas ir uzvarējusi vēlēšanās, izdosies atrast arvien vairāk atbalstītājus, kompromisa ceļā. Politiskā režīma veidošanas procesā vai transformācijas procesā būtisku lomu ieņem politiskās elites orientācija un iekšējā struktūra.

Piemēram, pētnieki J.Higlyjs (*J.Higley*) un M.G. Bartons (*M.G.Burton*) izšķir divus nacionālās elites tipus – „sašķelta un vienota nacionālā elite, kur ar sašķeltu eliti tiek saprasta tāda elite, kas veido nestabilus politiskos režīmus, kas variē no autoritāriem politiskiem režīmiem līdz demokrātiskiem, bet vienota nacionālā elite tiek saprasta kā elite, kas veido stiprus politiskā režīma balstus, piemēram, ASV, Zviedrijas vai Lielbritānijas politiskās elites.”³⁴ Sašķelta nacionālā politiskā elite vairāk darbojas savu interešu realizēšanā, šai elitei nav stingras pārliecības par valsts un sabiedrības turpmākiem attīstības modeļiem. Kopumā šīs elites ietvaros starp biedriem pastāv zems uzticības līmenis, jo notiek iekšējās cīņas par varu, kā rezultātā netiek noteikts konkrēts valsts attīstības modelis.

Stipra un vienota nacionālā politiskā elite ir ar stingru pārliecību par nākošiem valsts attīstības modeļiem. „Tomēr, kā atzīmēja paši autori, šis politiskās elites modelis vēsturiski ir sastopams daudz retāk.”³⁵ Tādējādi, analizējot politiskās elites lomu politiskā režīma veidošanas procesā, ir svarīgi apzināties, kāda pēc sastāva ir politiskā elite. Piemēram, ja politiskā elite ir vienota, atbalsta opozīcijas pastāvēšanu, neapspiež dažādu organizāciju darbību, tad pastāv lielāka varbūtība, ka valstī veidosies demokrātisks politisks režīms. Šajā procesā ir svarīga godīga cīņa par varu, kurai ir jānorisinās kā ārpus politiskās elites, tā arī

³³Higley J., Burton M.G., *Elite foundations of liberal democracy*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishing Group, 2006, pp. 233, pp.11

³⁴ Higley J., Burton M.G., The elite variable in democratic transitions and breakdowns. *American Sociological Review*. 1989, Vol.54, No. 1. p.2

³⁵ Turpat

iekš politiskās elites. Tomēr jebkura politiskā elite nefunkcionē pilnīgā vākumā, savā darbībā tā mijiedarbojas ar citiem sociāliem un ekonomiskiem faktoriem. Politiskām elitēm ir daudz dažādas funkcijas, sākot no valsts politiskā diskursa noteikšanas, beidzot ar sociālās labklājības veicināšanu valstī. Elites funkcijas iedalās – „sociālā monitoringa funkcija, stratēģiskā funkcija, integrēšanas funkcija, organizēšanas funkcija, rekrutēšanas un cirkulēšanas funkcija.”³⁶ Līdz ar to politiskās elites funkciju loks ir ļoti plašs. Sociālā monitoringa funkcija ir saistīta ar visas sabiedrības interešu apvienošanu un darbošanos tās labā. Kā jau tika minēts iepriekš, viens no resursiem, ka piemīt tieši politiskai elitei ir informācija un kontrole par informācijas kontroli, līdz ar elitei ir jābūt informētai par notiekošiem procesiem sabiedrībā un jāamāk prasmīgi pielietot informāciju.

Stratēģiskā funkcija ir saistīta ar dažādu attīstības plānu un stratēģiju izstrādi. Politiskai elitei režīma veidošanas procesā ir jābūt skaidri nospraustiem mērķiem. Organizācijas funkcija lielā mērā ir saistīta ar politiskās elites spējām mobilizēt masas. Kā tiek atzīmēts, „viens no rādītājiem par politiskās elites stabilitātes noteikšanā kalpo tās spējas prasmīgi izmantot dažādus ideoloģiskus un garīgus instrumentus, kas var noturēt vajadzīgo varas leģitimitātes līmeni, var veicināt atbalstu noteiktai politiskai elitei.”³⁷ Tādējādi politiskā režīma veidošanas procesā ir svarīgi, lai politiskā elite gūtu atbalstu no sabiedrības puses. Integrēšanas funkcija lielā mērā ir saistīta ar politiskās elites spējām realizēt savus lēmumu „dzīvē”. Politiskai elitei ir jābūt spējīgai darboties sabiedrībā, ieviešot izstrādātās ieceres. Kā arī politiskai elitei ir jāapvieno dažādas vērtības, kas pastāv sabiedrībā un ir jāintegrē jaunas vērtības.

Pastāv vēl viena svarīga politiskās elites funkcija, kas ietekmē politiskā režīma veidošanas procesu, un šī funkcija ir saistīta ar politiskās elites cirkulāciju. Šī elites funkcija ir ļoti būtiska valstīm, kas atrodas pārejas procesā un politiskā režīma transformācijas stadijā. Līdz ar to, pēc darba autores domām, elites cirkulācijas funkcija ir ļoti būtiska bijušām post-komunisma valstīm, tostarp Kazahstānā un Kirgizstānā, tādējādi darba turpmākā daļā tiks sniegts teorētisks pamatojums tam, kā norisinās politiskās elites cirkulācija un kā šī cirkulācija ietekmē politiskā režīma veidošanos.

³⁶ Заболотная Г., Криницкий. А. *Политология – Теории элит*. <http://www.ido.rudn.ru/ffec/polit/p11.html> (Библиотека Российского университета дружбы народов mājas lapa; aplūkots 09.04.12)

³⁷ Соловев. А. Основные функции политической Элиты. В *Политология: Политическая теория, политические технологии*. Автор: Соловев. А. . Москва: АспектПресс, 2000, стр. 559, стр. 234

3. Politiskās elites cirkulācija un tās ietekme politiskā režīma veidošanas procesā

Pētot politiskās elites lomu politiskā režīma veidošanas vai transformācijas procesā, vairāki pētnieki centrālo lomu piešķir tieši politiskās elites cirkulācijas jautājumiem. Elites cirkulācija ir saistīta ar politiskās elites spēju mainīties un transformēties. Kopumā analizējot post-komunisma valstis tieši elites cirkulācija ir būtisks atskaites punkts politiskā režīma veidošanas procesā. Balstoties uz pētnieka G. Ašina (*Г. Ашин*) atziņām – „sākot jebkuras politiskās sistēmas analīzi, ir jāsāk tieši ar politiskās elites analīzi, bet veicot politiskās sistēmas pārveidošanas jeb transformācijas analīzi, ir jāsāk ar elites cirkulācijas analīzi.”³⁸ Tādējādi elites cirkulācijai tiek piešķirta viena no centrālām lomām politiskā režīma transformācijas procesā.

Pirmais par elites cirkulāciju savos darbos sāka runāt pētnieks G. Moska (*G. Mosca*), kas nošķīra divus elites iekšējās organizācijas tipus – „pirmais- „slēgtā” jeb aristokrātiskā elite un otrā- „atvērtā” jeb demokrātiskā elite, kuros cirkulācija norisinās divos dažādos veidos- vai nu mantojot savu piederību pie elites, vai arī godīgā vēlēšanu cīņā.”³⁹ Balstoties uz doto klasifikāciju var secināt, ka elites cirkulācija dažāda politiskā režīma kontekstā norisinās pēc dažādiem modeļiem. Ir svarīgi veidot demokrātisku politisko režīmu, lai politiskās elites cirkulācija norisinātos pēc „atvērtās” elites modeļa, jo tikai tāda veidā, kad pastāv godīga cīņa par varu elites starpā, ir iespējams pārstāvēt visas sabiedrības intereses. Tomēr, ja elites cirkulācija veidosies pēc „slēgtās” elites modeļa, pastāv liela varbūtība, ka elites amati tiks pārmantoti un veidosies nevis cirkulācija, bet gan recirkulācija, kas pēc savas būtības neattīsta politisko konkurenci un bremzē politiskā režīma transformāciju, jo politiskā elitē neienāk jauni cilvēki, kas būtu gatavi kaut ko mainīt. Līdz ar to var secināt, ka politiskās elites recirkulācija sekmē autoritāru iezīmju parādīšanos valsts attīstībā.

G. Moska (*G. Mosca*) savos pētījumos nozīmīgu vietu ir piešķīris politisko režīmu klasifikācijai, kas ir atkarīga no politiskās varas nodošanas principa. Piemēram, „ja vara tiek nodota no „augšas uz leju”, tad dominē aristokrātisks politisks režīms, bet ja vara tiek deleģēta no „lejas uz augšu”, tad tādu politisko režīmu var dēvēt par liberālu politisko režīmu.”⁴⁰ Tādējādi var secināt to, ja politiskās elites cirkulācijas process norisinās tikai pārmantojot

³⁸ Ашин. Г. Смена элит. В *Гражданское общество и правовое государство*. Москва: АспектПресс, 1995, стр. 432, стр. 40

³⁹ Цыганков, А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр. 184, стр. 41

⁴⁰ Моска. Г. *Правящий класс*. *Социс*. 1994, стр. 187-198

varu, vai arī elites aprindās veidojas augsta līmeņa recirkulācija, tad tas sekmē nedemokrātisku režīmu izveidi, jo tikai deleģējot varu no „lejas uz augšu” ir iespējams izveidot liberālu politisko režīmu. Neskatoties uz šādu politisko režīmu nodalījumu, pētnieks pieļauj arī jauktu politiskā režīma formu, kurā ir savienoti vairāki elementi. „Jebkurš politisks režīms nevar funkcionēt, bez elites jeb valdošās šķiras [...] Saskaņā ar doto klasifikāciju autokrātiskie režīmi ir vairāk „izturīgāki” nekā liberālie režīmi, jo tie var darboties tikai noteiktos apstākļos, kad valstī ir augsts ekonomiskās un intelektuālās attīstības līmenis.”⁴¹ Tātad saskaņā ar pētnieka atziņām, elites cirkulācija ieņem būtisku lomu politiskā režīma veidošanas procesā.

Pastāvot nosacītam dalījumam starp „slēgto” un „atvērto” eliti, cirkulācija norisinās balstoties uz dažādiem modeļiem, kā rezultātā no tā, kādā elites sistēmā norisinājās cirkulācija, būs atkarīgs, kāds politiskais režīms veidosies. Piemēram, liberālos demokrātisko politisko režīmu ietvaros elites sistēma būs atvērta un vara tiks deleģēta no „lejas uz augšu”. Autokrātiskos režīmos, kas vairāk ir tendēti uz autoritārismu elites cirkulācija norisināsies „slēgtās” elites ietvaros, kā rezultātā cirkulācija būs zema, jo šādā sistēmā nozīmīgākā loma ir pārmantojamībai, kas pēc darba autores domām veicinās recirkulāciju, kas ir raksturīgākā nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem.

Būtisku lomu elites cirkulācijas teorijas izstrādē ir devis arī otrs klasiskās elites teorijas autors V. Pareto (*V.Pareto*), kura „galvenais uzdevums bija noskaidrot, kā norisinās elites cirkulācija starp valdošo eliti un „ne eliti” (*non elite*) un kā tās tiek aizvietotas.”⁴² Kopumā, elites cirkulācija ir ļoti būtiska un, ja tā nenotiek un elites cirkulācija tiek aizstāta ar tās recirkulāciju, tad veidojas stagnācija, kas negatīvi ietekmē valsts attīstību. It īpaši cirkulācijas process ir svarīgs politiskā režīma veidošanas procesā jeb transformācijā. „Elites cirkulācija ir funkcionāli nepieciešama, lai nodrošinātu sociālo stabilitāti. Šī parādība nodrošina valdošo eliti ar nepieciešamām īpašībām, lai nodrošinātu sabiedrības pārvaldi.”⁴³ „Tomēr, ja elite ir slēgta, kā rezultātā cirkulācija nenotiek vai notiek ļoti lēni, tad tas sekmē valdošās elites degradāciju, kas nākotnes perspektīvā var sekmēt to, ka pie varas nāks kontrelite.”⁴⁴ Pirmkārt, elites cirkulācija ir nepieciešama, lai nodrošinātu sociālo stabilitāti, kas viennozīmīgi ir svarīgs faktors politiskā režīma veidošanas procesā. Ja politiskā režīma veidošanas procesā šī

⁴¹ Цыганков, А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр. 184, стр. 42

⁴² Bottomore, T. B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 48-49

⁴³ Турпат, pp. 48-49

⁴⁴ Гофман, Б. Социология Вильфредо Парето. В: *Лекции по социологии*. Автор: Гофман, Б. Москва: 1997, стр. 333, стр. 234

cirkulācija nenorisinās, tad pastāv liela varbūtība, ka valstī pieaugs neapmierināto skaits un rezultātā sociālā stabilitāte tiks disbalansēta. Tādējādi politiskai elitei būs nepieciešams atkal atjaunot sociālo stabilitāti, izmantojot dažādus līdzekļus, kas var sekmēt nedemokrātisku politisko režīmu izveidi. Saskaņā ar pētnieka atziņām, „ja elites cirkulācija tiek traucēta, tas sekmē revolūcijas ar vardarbības pielietojumu.”⁴⁵ Piemēram, atjaunojot sociālo stabilitāti, var tikt apspiestas opozīcijas grupas, vai arī citādi tiek ierobežota indivīdu brīvība, kas praksē norāda uz nedemokrātisku režīmu iezīmju parādīšanos.

Pēc darba autores domām ir ļoti būtiski, lai politiskā režīma veidošanas procesā politiskās elites cirkulācija norisinātos „atvērti”. V.Pareto (*V.Pareto*) uzskatīja, ka „elites cirkulācija norisinās tikai augšējos slāņos – valdošā šķirā un kontrolite, šajā procesā nepiedalās ne– elite (*non elite*).”⁴⁶ Līdz ar to būtiskas institucionālas pārmaiņas veidojas tikai augšējos elites slāņos, ko daļēji jaunā politiskā režīma veidošanas procesā ietekmē – masas. Cirkulācijas procesa rezultātā elitei, lai saglabātu savu vietu, ir jāiziet caur vēlēšanu mehānismam, ko pēc savas būtības ietekmē cilvēku masas, kas ievēl dotos pārstāvjus. Autoritāra režīma ietvaros šī tendence nav vērojama, jo cilvēki elitē recirkulē un tie tiek nozīmēti amatam. Tomēr var rasties situācija, kad cirkulācijas procesā vecā elite var pilnīgi zaudēt savas pozīcijas.

Pētnieces M. Kolabinskas (*M.Kolabinska*) cirkulācijas teorija paredz to, ka šis process norisinās trijos veidos. „Elites cirkulācijā var piedalīties visi sabiedrības slāņi, izņemot ne– elites slāni (*non elite*), kuram nav iespēju iekļūt elitē.”⁴⁷ Šis skatījums uz elites cirkulāciju zināmā mērā ir pētnieka V. Pareto (*V.Pareto*) ideju turpinājums. Šī cirkulācijas teorija paredz to, ka „vispirms cirkulācija norisinās valdošās elites ietvaros; otrkārt, cirkulācija norisinās starp valdošo eliti un pārējo sabiedrību (izņemot ne– eliti), kas pieņem vienu no divām iespējamām formām: 1) Cilvēki no zemākiem sabiedrības slāņiem var sasniegt noteiktus rezultātus uz esošās valdošās elites bāzes; 2) Cilvēki, kas atrodas zemāka sabiedrības stratā, var veidot jaunus elites grupējumus, kas pēc tam iesaistās cīņā par varu ar esošo valdošo eliti.”⁴⁸ Tātad, balstoties uz šīs elites cirkulācijas teorijas autores atziņām, pirmkārt, cirkulācija norisinās pašas valdošās elites ietvaros. Otrkārt, elites cirkulācijas procesā var veidoties citas elites grupas, kas vēlas iekļauties cīņā par varu, kā rezultātā veidojas stabila opozīcija pastāvošai elitei, kas, pēc darba autores domām, ir būtisks rādītājs politiskā režīma transformācijas procesā.

⁴⁵ Гофман. Б. Социология Вильфредо Парето. В: *Лекции по социологии*. Автор: Гофман. Б. Москва: 1997, стр. 333, стр. 234

⁴⁶ Bottomore. T.B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 48-49

⁴⁷ Turpat, pp.48-49

⁴⁸ Turpat, pp. 48-49

Pētniece E. Szalaja (*E.Szalai*) ir izstrādājusi elites cirkulācijas teoriju, kur galvenā loma tiek atvēlēta „vecās” elites spējām transformēties un pārveidoties atbilstoši laikam, kā arī šī teorija ir cieši saistīta ar valdošās elites reprodukcijas spējām. „Vecā komunistiskā elite transformācijas procesā iedalās – vecos birokrātos un jaunos tehnokrātos.”⁴⁹ Tātad, balstoties uz autores atziņām, var secināt, ka politiskā elite, kas pastāvēja Padomju Savienībā visās republikās, politiskā režīma maiņas procesā sadalījās divās daļās, kur vienu no tām veidoja vecie birokrāti, kurus amatos ir nozīmējusi Komunistiskā partija, bet jaunie tehnokrāti ir tie, kas līdz ar transformācijas procesu amatus ir ieguvuši jau vēlēšanu ceļā. „Tādējādi, var secināt, ka komunistiskās elitēs cirkulācija ietekmē parādās jauns politiskās elites slānis – „tehnokrāti”, kurus no veciem birokrātiem atšķir organizatoriski talanti”.⁵⁰

Kopumā no šīs teorijas izriet tas, ja politiskā režīma transformācijas procesā, cirkulācijas ietekmē savus amatus saglabā vecie birokrāti, kas ir ideoloģiski tuvi komunistiskām pārvaldes formām, rezultātā elites iekšienē veidojas liels recirkulācijas līmenis, kas pēc būtības nesekmē jauna politiskā režīma veidošanos, jo „vecie” birokrāti ir uzticīgi vecai kārtībai un nevēlas zaudēt savu vietu elites aprindās.

Kā arī elites cirkulācijā būtiska loma ir „elites nepārtrauktībai jeb kontinuitātei (*elite continuity*)”⁵¹, ko savos darbos ir uzsvēruši pētnieki G. Moska (*G. Mosca*), V. Pareto (*V.Pareto*) un pētnieks A. Stīns (*A. Steen*). Elites kontinuitāte ir svarīga, tāpēc, ka politiskā režīma transformācijas procesā, ik brīdī, ir nepieciešama valsts pārvalde, tādējādi, elites cirkulācijas procesā, kas norisinās politiskā režīma pārejas posmā, ir neiedomājama situācija, kad elites aprindas apsīkst un veidojas situācija, kad valdošā elite, mainot savas varas pozīcijas, kļūst nespējīga realizēt valsts pārvaldi. Šajā procesā ir būtiski, lai cirkulācijas laikā „jaunā” elite, kas cirkulē valdošās aprindās, būtu gatava uzņemties valsts pārvaldes pienākumus un būtu spējīga pilnvērtīgi funkcionēt. „Viens no galveniem faktoriem, kāpēc elites mainās, slēpjas tajā, ka valsts „izjūt vajadzību” pēc jauniem, kvalificētiem līderiem, kas spēs kontrolēt politiskos institūtus.”⁵² Cirkulācijas procesā šo jēdzienu elites kontinuitāte

⁴⁹ Szalai. E. The Power Structure in Hungary after the Political Transition. In: *The New great transformation? Change and continuity in East-Central Europe*. Eds: Bryant.C.G.A, Mokrzycki. E. London: Routledge, 1994, pp.228, pp.120

⁵⁰ Ijabs.I. Lekcija kursā „Politiskās elites” – *Elites reprodukcijas teorija*.. Latvijas Universitāte, Sociālo Zinātņu fakultāte, 01.12.11.

⁵¹ Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

⁵² Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

saprot, kā savas darbības turpināšanu jaunā elitē, darbojoties arī vecā politiskā režīma elitē. Balstoties uz pētnieku G. O'Donnella (*G. O'Donnell*) un P.F. Šmittera (*P.F. Schmitter*) atziņām, politiskā režīma pāreja komunistiskā bloka valstīs norisinās pēc diviem modeļiem – „sarunu modeļa (*negotiated model*) un pēc līguma modeļa (*pacted model*). Šo modeļu ietvaros tiek noslēgta sava veida vienošanās starp veco un jauno eliti, kas veidojas pārejas procesā.”⁵³ Lielāka uzmanība tiek pievērsta vecai elite, kura līdz šim, pastāvot komunistiskam politiskam režīmam, ir bijusi ideoloģiski vienota un spēlējusi būtisku lomu valsts attīstībā. Šajā procesā ir būtiska elites cirkulācija, kas nosaka turpmāko politiskā režīma veidošanas procesu.

Pētnieks A. Stīns (*A. Steen*) izšķir elites pārmaiņas indikatoru, kas nosaka politiskās elites cirkulācija līmeni – „cik daudz no elites, kas agrāk ieņēma augstas pozīcijas varas hierarhijā, turpina ieņemt augstus amatus jaunā elites sistēmā?”⁵⁴ Tādējādi, pētot elites cirkulāciju, ir svarīgi noteikt šo elites kontinuitātes faktoru, kas ir saistīts ar darbību iepriekšējā režīma ietvaros. Kopumā, komunistiskās valstīs šī kontinuitāte var izpausties pēc dažādiem modeļiem, no kā arī ir atkarīga politiskā režīma transformācija. Šī kontinuitāte var izpausties dažādos elites līmeņos, piemēram, nacionālā līmenī, kad cirkulē vadošās valsts amatpersonas, vai arī reģionālā līmenī, kad politiskā elite cirkulē no „lejas uz augšu”, faktiski, tas nozīmē, ka jaunā elites sistēmā vadošos amatus iegūst tie, kas agrāk ir ieņēmuši mazāk nozīmīgus amatus un darbojušies vietējā vai reģionālā līmenī.

Pārejas procesā ir būtiski, lai elites cirkulācija norisinātos pēc „atvērtā” modeļa, kas sekmē demokrātiska politiskā režīma izveidi. Kā jau tika minēts, liela loma pārejas procesā elites cirkulācijā ieņēma elites kontinuitātes jēdziens, kas paredzēja daļēju iepriekšējās elites darbības turpināšanu. Pētnieks A. Stīns (*A. Steen*) izšķir vairākas formas, kā var norisināties šī kontinuitāte ņemot vērā iepriekšējo darbību elitē – „nebija Komunistiskās partijas biedrs un ieņēma zemas varas pozīcijas; nebija Komunistiskās partijas biedrs un ieņēma augstas varas pozīcijas; bija Komunistiskās partijas biedrs un ieņēma zemas varas pozīcijas; bija Komunistiskās partijas biedrs un ieņēma augstas varas pozīcijas. Ņemot vērā doto dalījumu, pārejas procesā veidojas „alternatīvās elites” grupas, ko veidoja biedri, kas līdz šim ieņēma zemas amatus valsts pārvaldē, kur arī izšķirošā loma tiek piešķirta šai alternatīvai elitei

⁵³ Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

⁵⁴ Turpat

politiskā režīma veidošanas procesā.”⁵⁵ Tādējādi, var secināt, ka politiskā režīma veidošanas procesā elites cirkulācijas ietekmē veidosies „alternatīvā” elite, kas arī sekmē šo politiskā režīma veidošanas procesu. Ņemot vērā dotos modeļus var secināt, ka elites cirkulācija veidojot „alternatīvo eliti” var norisināties visos elites slāņos. Piemēram, tiek uzskatīts, ja iepriekšējās elites pārstāvis ir bijis Komunistiskās partijas biedrs un ieņēmis augstu amatu valsts pārvaldē, tad, visdrīzāk, tas centīsies saglabāt savu varas pozīciju, nemainot politisko režīmu. Tomēr biežāk politiskā režīma transformācijas procesā veidojas „alternatīvā elite”, kas iepriekšējā režīma ietvaros ir ieņēmusi zemus amatus, bet pārejas procesā ir iesaistījusies cīņā par varu, tādējādi šī „alternatīvā” elite mēģinās iedibināt jaunas tradīcijas, lai nostiprinātu savu statusu sabiedrībā. Kopumā, analizējot politiskās cirkulācijas iespējas no vecās Padomju Savienības elites, ir jāņem vērā to biedru iepriekšējais statuss, kas arī būs noteicošs politiskā režīma veidošanas procesā.

Tātad, ja politiskās elites cirkulācijas ietekmē izveidoties tāda situācija, kad valdošās elites aprindās būs daudz biedru, kas iepriekšējā režīmā ieņēma augstus amatus— augsts recirkulācijas līmenis, tad tās sekmēs vecās kārtības saglabāšanu, bet, ja šī veco biedru recirkulācija būs zema, vai arī recirkulēs tie biedri, kas agrāk darbojās reģionālās vai vietējās varas institūcijās, tad tas sekmē jaunu tradīciju iedibināšanu, kā rezultātā „alternatīvā elite” tieksies izveidot tādu politisko režīmu, kura ietvaros ir iespējama godīga cīņa par varu, kas, pēc darba autores domām, praksē, sekmē demokrātiska politiskā režīma izveidi.

Analizējot politiskās elites cirkulāciju komunistiskās valstīs ļoti būtiski ir izprast, kā tika veidota politiskā elite Padomju Savienībā. Pirmkārt, Padomju Savienībā, lai izveidotu karjeru bija nepieciešams darboties Komunistiskā partijā, visiem biedriem bija jābūt lojāliem pret šo partiju un tās ideoloģisko nostāju. „Personas, kas ieņēma augstus amatus partijas darbībā, militārā jomā un valsts pārvaldē, veidoja nomenklatūru (*номенклатура*), kas Padomju Savienības politiskā dzīvē - simbolizē hegemonisku un konservatīvu eliti, kas tiek vērsta uz dominēšanu visās valsts politiskā dzīvē. Tā tika veidota no ierēdņiem un politiskiem līderiem un to kontrolēja partijas līderi visos varas līmeņos, ieskaitot cirkulāciju un zemāk stāvošo ierēdņu mobilitāti.”⁵⁶ Savā veidā nomenklatūra bija īpaša „šķira” Padomju Savienības politiskā dzīvē. Tādējādi var secināt, ka politiskā elite, kas tika veidota PSRS, bija noslēgta, tā nebija atvērta un, praktiski, iekļūt tajā bija ļoti grūti, līdz ar to arī cirkulācija tajā norisinājās

⁵⁵ Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

⁵⁶ White. S, Pravda. A, Gitelman. Z. *Developments in Soviet and Post-soviet politics*. London: Macmillan, 1992, pp. 347, pp.49

pēc „slēgtā” modeļa, kur netiek ievērotas demokrātiskas vērtības un cīņa par varu nav godīga. Analizējot elites cirkulācijas iespējas bijušās Padomju Savienības republikās ir jāņem vērā etnisko situāciju, kas bija izveidojusies republikās. „Kopumā Padomju Savienības politiskā sistēma bija centralizēta, hierarhiska daba, kas iekļāva sevī lielu skaitu birokrātiska aparāta un visu šo sistēmu pārvaldīja maza, relatīvi homogēna etnisko slāvu un krievu elites grupa.”⁵⁷ Tā rezultātā visās republikās vadošos amatos dominēja etniskie krievi, vietējiem iedzīvotājiem bija atvēlētas tikai reģionālās vai vietējās varas pozīcijas. Proti, nevar noliegt, ka augstus amatus ieņēma arī katras republikas vietējie iedzīvotāji, tomēr biežāk vadošos amatus ieņēma jau nozīmētas personas.

Pētnieks A. Stīns (*A. Steen*) atzīmē to, ka „politiskā režīma transformācijas process, nav tikai atbrīvošanās no totalitārisma, bet tā arī ir atbrīvošanās no ārzemju valdīšanas un krievu kultūras dominēšanas.”⁵⁸ Tādējādi ir būtiski, lai politiskā režīma veidošanas procesā vadošos amatus ieņemtu tieši vietējie iedzīvotāji, jo, pirmkārt, tie ir nacionāli orientēti, otrkārt, elites aprindās iecirkulēs jauni, talantīgi vadītāji, kā rezultātā, atbrīvojoties no ārzemju valdīšanas, pastāv lielāka varbūtība izveidot demokrātisku politisko režīmu, jo vietējie būs ieinteresēti ieņemt vadošās pozīcijas politiskās elites aprindās, kas sekmēs cīņu par varu viņu starpā.

Nozīmīgs faktors cirkulācijas procesā ir paaudžu maiņa, kas ir cieši saistīta ar vietējo, jaunās paaudzes politisko darbinieku iecirkulēšanu valdošā politiskā elitē. „Politiskā režīma maiņas process dod iespēju jauniem, uz karjeras veidošanu orientētiem cilvēkiem, iecirkulēt politiskās elites aprindās.”⁵⁹ Tādējādi var secināt, ka elites cirkulācijas ietekmē politiskās elites aprindās parādās gados jauni cilvēki, kas vairāk ir tendēti uz reformām, kas pēc savas būtības ir ieinteresēti, politiskā režīma transformācijā. Pētot politiskās elites cirkulāciju bijušās Padomju Savienības valstīs, pastāv vairāki faktori, kas nosaka turpmāko valsts attīstības diskursu. Pirmkārt, ir svarīga elites kontinuitāte, kas izpaužas elites spējā, politiskā režīma veidošanas procesā uzņemties atbildību par valsts pārvaldi. Kā arī analizējot doto faktoru, ir svarīgi saprast, kā tiek nodrošināta šī kontinuitāte– vai tiek veidota „alternatīvā elite”, kas sekmē demokrātisku politisko režīmu izveidi, vai arī veidojas veco elites biedru augsts recirkulācijas līmenis, kas sekmē vecās kārtības saglabāšanu, kas, pētot bijušās komunistiskās valstis, sekmē nedemokrātisku režīmu izveidi. Otrkārt, elites cirkulācijā

⁵⁷ White. S, Pravda. A, Gitelman. Z. *Developments in Soviet and Post-soviet politics*. London: Macmillan, 1992, pp. 347, pp.49

⁵⁸ Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

⁵⁹ Turpat

būtisku lomu ieņem arī politiskās elites etniskais sastāvs, kas līdz ar politiskā režīma transformācijas procesu nosaka politiskās elites orientāciju. Lielākā daļā no republikām dominēja nozīmēti vadītāji, bet vietējie iedzīvotāji ieņēma zemāk stāvošās varas pozīcijas, kā rezultātā, tiem nebija iespējas nodrošināt politiskā režīma transformācijas procesu nacionālā līmenī.

Kopumā politiskā režīma maiņas procesā elites cirkulācija ieņem būtisku lomu, jo no šī procesa ir atkarīgs valsts attīstības virziens. Vācu pētnieks J. Šumpēters (*J. Schumpeter*) ir atzīmējis to, ka „demokrātijas ietekmē politiskās elites satsāvs vienmēr ir pakļauts nepārtrauktai rotācijai, un šajā procesā pati elite ir atvērta, tā ir spējīga pieņemt pārmaiņas un varu iegūst tikai balstoties uz godīgām vēlēšanām.”⁶⁰ Tātad šis pētnieks uzsver to, ka elites cirkulācija ir neatņemama daļa no demokrātiskā politiskā režīma. Kā rezultātā var secināt, svarīgi, lai elite būtu atvērta un cirkulācija notiktu balstoties uz godīgām vēlēšanām un cīņu par varu. Ja cirkulācijas process netiek īstenots, tad elitē veidojas liels recirkulējošo biedru skaits, kas padara politisko režīmu nestabilāku, kā rezultātā pastāv lielāka varbūtība, ka valdošā elite, lai noturētu savas pozīcijas, izvēlēšies autoritāru pārvaldes mehānismus, kas pārejas procesā sekmēs nedemokrātisku politisko režīmu izveidi.

Analizējot elites cirkulācijas lomu politiskā režīma veidošanas procesā, ir svarīgi uzsvērt to, ka šī cirkulācija norisinās pēc dažādiem modeļiem, kur, balstoties uz šiem modeļiem, tiek noteiktas politiskā režīma veidošanas iespējas. Piemēram, ja cirkulācija norisinās atvērtās elites ietvaros un tā norisinās nepārtraukti, tad tas palielinās demokrātiska režīma izveides iespēju, bet, ja cirkulācija nenorisinās vispār vai notiek slēgtās elites ietvaros, tad tas sekmē stagnāciju un palielina nedemokrātisku režīmu izveidi pārejas procesā. Tā rezultātā veidojas liels elites recirkulācijas līmenis. Kā arī ir svarīgi, lai pārejas procesā notiktu „vecu” elites biedru cirkulācija pret jauniem un cīņa par varu notiktu tikai vēlēšanu ceļā, tādējādi šie faktori sekmē demokrātiskā režīma izveidi.

⁶⁰ Schumpeter, J. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen&Unwin Ltd, 1976, pp.437, pp.256

4. Hipotēzē iekļautā jēdziena operacionalizācija

Kā tika pamatots iepriekš, politiskai elitei tiek piešķirta viena no centrālām lomām politiskā režīma veidošanas procesā. Pirmkārt, politiskās elites lēmumi ietekmē valsts nacionālo attīstību. Otrkārt, politiskā elite ir atbildīga par valsts attīstību, jo tieši viņa nosaka politisko diskursu. Tādējādi šī darba galvenais pētniecības objekts ir tieši politiskā elite Kazahstānā un Kirgizstānā. Balstoties uz teorētiskām atziņām, šī darba ietvaros ar jēdzienu „politiskā elite” tiks saprasta elite, kam tiek piešķirta politiskā vara un kuru lēmumi ietekmē valsts attīstību– „politiskā elite ir skaitliski maza, organizēta iedzīvotāju grupa, kas ieņem vadošos politiskos amatos.”⁶¹ Darba ietvaros tiks analizēta politiskā elite, kas darbojas Kazahstānas un Kirgizstānas valstu parlamentos (tiks pētīta arī politisko partiju biedru dzīves gājums, jo viņiem ir liela ietekme lobējot savas interese parlamentā) un politiskā elite, kas veido valdības (ministru prezidents, ministri), jo tieši šiem politiskās elites pārstāvjiem ir dotas konstitucionālas tiesības pieņemt lēmumus, kas skar visu valsts attīstību.

Kā arī tiks analizēta un salīdzināta savā starpā politiskās elites recirkulācijas ietekme uz politiskā režīma veidošanas procesu. Veicot doto pētījumu, par galveno izpētes objektu tiek izvirzītas Kazahstānas un Kirgizstānas politiskās elites un tās loma politiskā režīma veidošanas procesā. Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija” darba autore salīdzinās politiskās elites recirkulācijas līmeni Kazahstānā un Kirgizstānā. Salīdzinājums tiks veidots balstoties uz starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atzinumiem par abu valstu politiskā režīma klasifikāciju, līdz ar to hipotēze tiks uzskatīta par pierādītu, ja politiskās elites recirkulācijas līmenis Kazahstānā būs augstāks, nekā politiskās elites recirkulācijas līmenis Kirgizstānas politiskās elites aprindās. Darba gaitā tiks analizēta politiskās elites recirkulācija un elites cirkulācijas iespējas.

Elites cirkulācijās noteikšanā tiks pētīts politiskās elites sastāvs, kas ir izveidojies abās valstīs pēc neatkarības atgūšanas. Šī pētījuma daļa tiks veidota balstoties uz oficiālo politiķu dzīves gājuma analīzi un intervijām, kas tika veiktas Kazahstānā un Kirgizstānā. Tiks skatīts, kā konkrēta elite ir ietekmējusi politiskā režīma izveidošanas procesu, kāda ir bijusi tās politiskā orientācija, kāda ir bijusi tās sadarbība ar opozīciju un ar kā tās cirkulācijas process ietekmē politiskās elites veidošanos. Pētot politiskās elites cirkulāciju abās valstīs, tiks skatīts pēc kāda

⁶¹ Bottomore.T.B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 7

modeļa norisinās dotā cirkulācija – slēgtā vai atvērta, tiks pētīts cik daudz esošās politiskās elites locekļi ir darbojošies iepriekšējā režīma politiskās elites aprindās, kādus amatus ir ieņēmuši pirms neatkarības atgūšanas, tiks skatīts elites etniskais sastāvs pēc neatkarības atgūšanas, vidējais vecums un, kā tiek nodota vara esošās elites aprindās. Kopumā analizējot dotos faktorus, tiks pētīts politiskā režīma izveidošanas process, kas tiks pamatots ar starptautisko demokrātijas pētniecības institūtu pētnieku vērtējumiem. Kā rezultātā balstoties uz doto faktoru analīzi, darba autore mēģinās pierādīt vai apgāzt darba gaitā izvirzīto hipotēzi.

5. Gadījumu analīze

Šajā darba nodaļā tiks pētīta un analizēta politiskās elites recirkulācijas līmenis Kazahstānā un Kirgizstānā. Abas šīs valstis ir bijušas Padomju Savienības sastāvā, kur ilgus gadus visu politisko procesu kārtību abās valstīs noteica Komunistiskā partija, kas bija dominējošais politiskais spēks Padomju Savienībā. Neatkarības iegūšanas procesā abas valstis ir gājušas līdzīgu ceļu. „Esot PSRS sastāvā, šīm valstīm bija līdzīgs ekonomiskās attīstības līmenis, visus svarīgākos politisko lēmumus, kas ietekmēja valsts attīstību pieņēma Maskavā, tādējādi abu šo valstu „vietējās” politiskās elites bija spiestas pakļauties to lēmumiem.”⁶²

Kopumā abām šīm valstīm ir daudz kopīga, piemēram, abas šīs valstis pasludināja sevi par neatkarīgām republikām 1991. gadā ar trīs mēnešu starpību – „Kirgizstāna pasludināja savu neatkarību 1991. gadā 31. augustā”⁶³, bet „Kazahstāna pasludināja savu neatkarību 1991. gadā 16. decembrī.”⁶⁴ Līdz ar to, abas valstis sāka savu neatkarības ceļu vienā laika posmā. Tādējādi var secināt, ka, esot vēl Padomju Savienības sastāvā, abas valstis atradās līdzīgās pozīcijās uzsākot savu, jau kā neatkarīgo spēlētāju, attīstību pasaules politiskā arēnā, kā rezultātā 20.gadsimta pirmajā pusē pasaules politiskā arēnā parādījās šie divi spēlētāji, kas ieņem būtisku lomu Āzijas reģionā. Tomēr savā attīstībā Kazahstāna un Kirgizstāna ir izvēlējušas dažādus politiskā režīma attīstības modeļus. Atskatoties uz Kazahstānas politiskā režīma veidošanas procesu, neskatoties uz valsts konstitūcijā paustām atziņām par tās demokrātiskumu– „Kazahstānas Republika pasludina sevi par demokrātisku, tiesisku un

⁶² Восленский.М. *Номенклатура: Господствующий класс Советского Союза*. Москва: Октябрь, 1991, стр. 624, стр. 324

⁶³ Александров.Г. *Киргизия - 20 лет независимости*. <http://www.centrasia.ru/news2.php?st=1305701520> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁶⁴ Декларация. *Двадцатилетия государственной независимости республики Казахстан*. <http://www.kazembassy.by/press/20let.html> (Kazahstānas vēstniecības Baltkrievijā mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

sociālu valsti, kur augstākās vērtības ir cilvēks, viņa dzīvība, tiesības un brīvība,⁶⁵ var secināt, ka šajā valstī ir izveidojies autoritārs politisks režīms. Pētot Kirgizstānas politiskā režīma veidošanas procesa attīstību, var secināt, ka šobrīd Kirgizstānā ir izveidojies hibrīdrežīms, kurā dominē demokrātiskā politiskā režīma iezīmes. Mūsdienų pasaulē pastāv vairāki starptautiski demokrātijas noteikšanas indeksi valstīs, ar to pētījumiem nodarbojas vairāki simti pētnieku, kas balstoties uz veikto analīzi klasificē valstis pie dažāda politiskā režīma tipiem un nosaka brīvības pakāpi valstī.

Viens no tādiem indeksiem ir *The Economist Democracy Index* (turpmāk EDI), kas savā valstu klasifikācijā balstās uz sekojošiem faktiem– „pētījuma metodoloģija balstās uz piecām kategorijām: vēlēšanu procesu un plurālismu, pilsonisko brīvību, valdības funkcionēšanu, politisko līdzdalību un politisko kultūru. Katrai kategorijai tika dots skaitliskais vērtējums no nulles līdz desmitiem. Pirmā politiskā režīma klasifikācija ir pilnā jeb konsolidēta demokrātija (*full democracy*), ko rēķina, atrodot vidējo aritmētisko starp piecām kategorijām, kurām piešķir indeksu no 10-8, otrais politiskā režīma tips ir daļēja demokrātija jeb politiskais režīms ar demokrātiskām vērtībām (*flawed democracy*), kuram piešķir indeksu no 6-7,9, trešais politiskā režīma tips ir hibrīdrežīms (*hybrid regimes*) jeb politiskais režīms, kurā ir vairāku politisko režīmu iezīmes, kurām piešķir indeksu no 4-5,9, un ceturtais politiskais režīms ir autoritārie politiskie režīmi (*authoritarian regimes*), kuriem piešķir indeksu no 0-3,9.”⁶⁶ Līdz ar to var secināt, ka šis demokrātijas novērtējums balstās uz vairāku procesu analīzi, kas norisinās katras valsts politiskā dzīvē, to starp piedalīšanos vēlēšanās un kā norisinās šis process, vai tiek ievērota pilsoņu brīvība, vai uz vēlētajiem netiek izdarīts spiediens no valsts varas institūciju puses.

Tiek skatīta un novērtēta valdības funkcionēšana, tās sadarbība ar opozīciju, kāda ir valdības reakcija uz kritiku, vai netiek īstenotas represijas pret iedzīvotājiem. Šī pētījuma ietvaros tiek skatīta arī masu informācijas līdzekļu brīvība, vai tos kontrolē valdība, vai kāda cita iedzīvotāju grupa. Kopumā var uzskatīt, ka šis pētījums dod objektīvu vērtējumu valsts politiskā režīma klasifikācijai, jo tiek skatīti vairāki indikatori, kas nosaka politiskā režīma veidošanos. Analizējot šos pētījumus, kas tika veikti 2007. gadā, 2008.gadā, 2010.gadā un 2011. gadā, Kazahstāna tiek ierindota pie autoritāru politisko režīmu valstīm. „Kazahstānas

⁶⁵ Kazahstānas Republikas Konstitūcija. *I nodaļa. 1. Pants*

http://www.akorda.kz/ru/official_documents/the_constitution/the_constitution (Kazahstānas prezidenta oficiālā mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁶⁶ A report from Economist Intelligence Unit – *Democracy Index 2010*. Metodology.

http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf; pp. 46, pp.31 (The Economist Intelligence mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

politiskais režīms tiek pieskaitīts pie autoritāra politiskā režīma saņemot ļoti zemu indeksu, kas 2007. gadā bija tikai 3,62, 2008.gadā – 3,45, 2010. gadā bija 3,30, un 2011.gadā tas bija tikai 3,24.⁶⁷ Līdz ar to var secināt, ka no neatkarības atgūšanas brīža valstī ir izveidojies un iesakņojies stabils autoritārs politisks režīms.

Pētot Kirgizstānas politiskā režīma attīstību, ir manāmas pozitīvas tendences un virzība uz demokrātiskā politiskā režīma izveidi, par ko liecina arī EDI pētījumi. Saskaņā ar *The Economist Democracy index* veiktiem pētījumiem 2007.gadā, 2008. gadā, 2010.gadā un 2011. gadā – „Kirgizstāna tiek ierindota to valstu starpā, kur pastāv hibrīdrežīms, attiecīgi šai klasifikācijai tai tiek piešķirti sekojoši indeksi – 2007. gadā 4,08, 2008. gadā 4,05, 2010. gadā 4,3 un 2011. gadā 4,34, kur ar hibrīdrežīmu tiek saprasts politisks režīms, kurā dominē demokrātiskā un autoritāra politiskā režīma iezīmes”⁶⁸ Kopumā var secināt, ka Kirgizstānā pēc neatkarības atgūšanas ir bijušas politiskā režīma transformācijas, kuru rezultātā šis valsts politiskā režīma diskurss tika mainīts, jo balstoties uz šiem datiem, var secināt, ka ik gadu Kirgizstānai piešķirtais indekss tiek paaugstināts.

Tātad, saskaņā ar EDI pētījumiem Kirgizstāna tiek ierindota valstu grupā, kas atbilst hibrīdrežīmiem. Tomēr doto pētījumu izpratnē „hibrīdrežīma” klasifikācija ir diezgan šaura, kā rezultātā mūsdienās dominē vairākas šī jēdziena izpratnes. Piemēram, pētnieks L. Diamonds (*L.Diamond*) piedāvā plašāku hibrīdrežīma izpratni – „hibrīdrežīms mūsdienās vairāk ieņem „pseudodemokrātisku” nokrāsu, kur formāli eksistē visas demokrātiskās institūcijas, ieskaitot daudzpartiju sāncensību vēlēšanu procesā, bet realitātē dominē autoritāra valsts pārvaldes forma. Tā, kā demokrātija, nav tikai vēlēšanas, šāda tipa politiskos režīmos visas pilsoņu brīvības ir pakļautas likumam un tāds režīma tips nav pilnībā liberāls. [...] Savā veidā hibrīdrežīmam ir raksturīgas vairākas iezīmes – šis politiskā režīma tips ir raksturīgs sabiedrībām, kas atrodas pārejas fāzē, šī režīma ietvaros var dominēt kāds konkrēts politisks spēks, kurš tiek ievēlēts godīgu vēlēšanu ceļā, bet pēc savas būtības tam ir hegemonija uz visu valsts varu, kā arī šī režīma ietvaros ir iespējama situācija, kad vadošais politiskais spēks zaudē savu varu, ja pastāvošā opozīcija būs spējīga mobilizēties.”⁶⁹ Tādējādi, ņemot vērā dotā autorā atzinumus un starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņas par hibrīdrežīma klasificēšanu, var secināt, ka Kirgizstānas politiskais režīms iekļauj sevī gan demokrātiskā politiskā režīma iezīmes, gan autoritāra politiskā režīma iezīmes. Tomēr

⁶⁷ The Economist Democracy Index. Country reports – Kazakhstan. <http://www.eiu.com/Default.aspx> (The Economist Intelligence Unit mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁶⁸ Turpat, Kirgizstāna

⁶⁹ Diamond, L. Elections without democracy: Thinking about hybrid regimes. *Journal of Democracy*, 2002, Vol.13, No. 2, pp. 21-35

salīdzinot ar Kazahstānas politisko režīmu, Kirgizstānas politiskais režīms ir demokrātiskāks un atvērtāks. Analizējot Kazahstānas un Kirgizstānas politiskā režīma attīstību no neatkarības atgūšanas līdz mūsdienām, var secināt, ka, neskatoties uz kopīgo pieredzi un starta pozīcijām, abu valstu politiskās elites ir izvēlējušās dažādus valsts politiskā diskursa noteikšanas un izveidošanās modeļus.

Analizējot *Freedom House* demokrātijas indeksu novērtējumu, kas savos pētījumos balstās uz divu kategoriju analīzi – „politiskām tiesībām un pilsoņu brīvību, kur tiek skatīta indivīdu iespēja piedalīties dažādos politiskos procesos – vēlēšanās, iespēja pievienoties un izveidot politiskās partijas, dalība dažāda veida nevalstiskās organizācijās, pilsoņu iespēju brīvi izpausties, izvēlēties savu reliģisko piederību un daudzi citi faktori, kur, balstoties uz doto faktoru izpēti, tiek veidota skala un valstīm tiek piešķirti vērtējumi no 1-7, kur viens raksturo valsti ar visaugstāko brīvību un septiņi, kas nozīmē, ka brīvības līmenis valstī ir ļoti zems, līdz ar to valstis tiek klasificētas grupās, kur iegūtie punkti parāda uz kuru grupu tiek klasificēta valsts, piemēram, ja tiek iegūti 1-2,5 punktiem, tad valsts ir brīva, ja tiek iegūti no 3-5.0 punktiem tad, valsts ir daļēji brīva (*partly free*), bet ja tiek iegūti no 5.5-7 punkti, tad valsts nav brīva.”⁷⁰ Tādējādi var secināt, ka starp abu starptautisko demokrātijas indeksu pētījumiem pastāv līdzība, jo valstis tiek klasificētas dažādās grupās, kas atbilst noteiktam politiskam režīmam. Analizējot Kazahstānas demokrātijas indeksu laika posmā no „2002.gada līdz 2011. gadam, *Freedom House* pētnieki ir piešķīruši zemu indeksu, kas ir 5,5, kā rezultātā Kazahstāna tiek klasificēta pie nebrīvām valstīm.”⁷¹ Praksē, tas nozīmē, ka Kazahstāna netiek ievērotas pilsoņu brīvības un politiskās tiesības. Visi politiskie procesi tiek kontrolēti no valdošās elites puses, kā rezultātā valstī nepastāv reāli darbojošās opozīcija, kas varētu darboties pretstatā pastāvošai pozīcijai.

Pētot dotos atzinumus par Kazahstānas politisko dzīvi, pētnieki vairākkārt ir uzsvēruši to, ka „Kazahstānas pilsoņi nevar mainīt valdību demokrātiskā ceļā, elites cirkulācija notiek slēgta, par visiem varas orgāniem dominē prezidents, jo tam ir lielas pilnvaras, masu informācija līdzekļi valstī nav brīvi, tie nevar kritizēt prezidentu un viņa ģimeni, kā arī internets tiek kontrolēts no politiskās elites puses.”⁷² Līdz ar to var secināt, ka šie zemie vērtējumi un Kazahstānas klasifikācija pie nebrīvām valstīm ir pamatota. Liela ietekme visos politiskos

⁷⁰ Freedom in the world. Methodology. <http://www.freedomhouse.org/report/worst-worst-2009/freedom-world-methodology> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁷¹ Freedom in The World. Country reports – Kazakhstan (2002-2011). <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/kazakhstan> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁷² Turpat

procesos, kas norisinās valstīs, ir prezidentam un viņam piederīgiem, tādējādi arī politiskā elite, kas darbojas parlamentā, valdībā un citās institūcijās, ir atkarīga no prezidenta viedokļa. Tādējādi arī šis starptautiskais novērtējums norāda uz Kazahstānas politiskā režīma nedemokrātiskumu. Pētot *Freedom House* pētnieku atzinumus par Kirgizstānas politisko dzīvi laika posmā no 2002. gada līdz 2011. gadam, var secināt, ka šis valsts attīstībā ir vērojamas būtiskas izmaiņas. Tāpat kā Kazahstānā laika posmā no „2002. gada līdz 2005. gadam, Kirgizstānas demokrātijas indeksi bija ļoti zemi un sastādīja tikai 5,5, kas nozīmē, ka valsts tika pieskaitīta pie nebrīvo valstu grupas, bet līdz ar 2006.gadu Kirgizstānas demokrātijas indeksi tika paaugstināti, un šī valsts saņēma vērtējumu 4,5, kas nozīmē, ka valsts tika pieskaitīta pie daļēji brīvo valstu grupas (*partly free state*) un šī tendence saglabājās līdz mūsdienām, ar izņēmumu 2010. gadā, kad Kirgizstāna atkal tika pieskaitīta pie nebrīvām valstīm. Kopumā Kirgizstāna ir vienīgā no bijušām Āzijas reģiona republikām (Uzbekistāna, Turkmenistāna, Tadžikistāna un Kazahstāna), kas agrāk bija Padomju Savienības sastāva, ir saņēmusi tik augstu brīvības un demokrātijas novērtējumu no starptautiskiem demokrātijas institūtu pētniekiem.”⁷³

Tādējādi var secināt, ka Kirgizstānā norisinās politiskā režīma transformācija, kuras ietekmē valstī sāk attīstīties demokrātiska politiskā režīma vērtības un iezīmes. Galvenās problēmas, ko uzsvēra pētnieki, Kirgizstānā lielā mēra ir līdzīgas kā Kazahstānā. „Nespēja demokrātiski ievēlēt parlamentu, mainīt valdību, slēgta elites cirkulācija, masu informācijas līdzekļu kontrole.”⁷⁴ Tādējādi var secināt, ka šo abu divu valstu piemēros problēmas, ar ko saskārās starptautiskie novērotāji, ir līdzīgas, tomēr situācija Kirgizstānā strauji mainījās pēc 2005. gada, kad jau nākošajā gadā Kirgizstānai tika piešķirts status kā daļēji brīvai valstij. Pēc darba autores domām, šīs izmaiņas ir saistītas ar notikušām „brīvības un neapmierinātības” revolūcijām, kas pāršalca Kirgizstānu. Līdz ar to balstoties uz starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņām, Kirgizstānas politiskais režīms tiek novērtēts demokrātiskāk nekā Kazahstānas politiskais režīms.

Pirmā revolūcija – „Tulpju revolūcija norisinājās Kirgizstānā 2005.gadā 24. martā, kuras galvenie iemesli bija neapmierinātība ar pastāvošo varu (no neatkarības atgūšanas brīža līdz 2005. gadam Kirgizstānas prezidents bija A. Akajevs (*A. Акаев*), kurš spēlēja būtisku lomu

⁷³ Freedom in The World. Country reports-Kyrgyzstan. (2002-2011). <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/kazakhstan> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁷⁴ Freedom in The World. Country reports – Kyrgyzstan (2002-2011). <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/kazakhstan> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

valsts politiskā diskursa noteikšanā un politiskās elites nomaņas un cirkulācijas iespējas.”⁷⁵ Šajā laikā sabiedrībā arvien vairāk pieauga neapmierinātība ar prezidenta A. Akajeva politiku, kas savā darbībā piekopa visai stingru politiku valsts pārvaldes sfērās. Kā arī šajā laikā pieauga neapmierinātība ar notikušām parlamentārām vēlēšanām un politiskās elites cirkulācijas iespējām parlamentā un valdībā. „Prezidents A. Akajevs mēģināja izveidot nosacījumus, lai deputāti, kas ir viņam lojāli, parlamentā iegūst lielāku vietu pārstāvniecību. Drošs parlaments prezidentam nodrošinātu stabilu bāzi turpmākās kontroles saglabāšanai pār politisko procesu valstī. Notikušās vēlēšanas norisinājās nežēlīgas cīņas par varu atmosfērā, tika veikts liels spiediens uz opozīcijas kandidātiem.”⁷⁶

Šajā laikā lielu neapmierinātību izrādīja pastāvošā opozīcija, kas bija nepamierināta ar to, kā norisinās elites cirkulācija un jaunu biedru iesaistīšana parlamentā un valdībā. Ilgus savus prezidentūras gadus, ko postenī pavadīja A. Akajevs (*A. Акаев*) bija izveidota sava „uzticīgo” politiskās elites komanda, kurā nebija iespējas iesaistīties cilvēkiem no „ārpuses”. Tādējādi var secināt, ka viens no revolūcijas iemesliem ir tieši politiskās elites cirkulācija iespējas nacionālā līmeņa varas orgānu aprindās. Šīs revolūcijas laikā opozīcija pieprasīja prezidenta atkāpšanos un iespēju rīkot ārkārtas vēlēšanas, kas sekmēs lielāku un atvērtāku elites cirkulācijas iespēju.

Panākot savu, opozīcija pieprasīja rīkot ārkārtas parlamenta vēlēšanas, kas „norisinājās 2007.gadā 16.decembrī un galvenās izmaiņas, kas norisinājās šo vēlēšanu laikā, bija parlamenta deputātu vietu skaita palielināšana no 75 līdz 90 mandātiem.”⁷⁷ Līdz ar jaunām vēlēšanām, pastāvošā opozīcija palielinot mandātu skaitu parlamentā mēģināja palielināt savu pārstāvniecību parlamentā. Tomēr arī pēc šīm ārkārtas vēlēšanām opozīcijas nebija apmierināta ar vēlēšanu rezultātiem. Pēc neilga laika šī neapmierinātības sekmēja otro revolūcijas vilni. „Līdz šīm vēlēšanām un līdz 2010.gadam par valsts prezidentu tika ievēlēts K. Bakijevs (*К.Бакиев*), kas piekopa negodīgu politiku attiecībā uz politiskās elites cirkulāciju parlamentā un valdībā.”⁷⁸ Tādējādi šī prezidenta valdīšanas laiks bija īss, tomēr tas atstāja lielu mantojumu politiskās elites cirkulācijas sistēmā, kas norisinājās slēgti, kur lielu

⁷⁵Князев.А. *Государственный переворот 24.марта 2005.года в Киргизии*. Бишкек: Общественный фонд, 2007, стр. 163, стр. 9 - 11

⁷⁶ Политический переход в Кыргызстане: проблемы и перспективы.

http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/kyrgyzstan/081-political-transition-in-kyrgyzstan-problems-and-prospects.aspx?alt_lang=ru (International Crisis group mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁷⁷ OSCE/ODIHR Needs Assessments Mission report. *Pre-term parliamentary elections in Kyrgyz Republic*. <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/28778> (OSCE/ODIHR mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁷⁸ Бакиев К. *Президенты Киргизии*. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

lomu spēlēja piederība kādām no klaniem, kas valdīja Kirgizstānā. Kopumā, analizējot abas valstis, darba autore secina, ka pēc neatkarības atgūšanas gan Kazahstāna, gan Kirgizstāna atradās līdzīgās pozīcijās politiskā režīma veidošanas procesā. Pirmos neatkarības gadus abās valstīs dominēja izteikti autoritārs valdīšanas stils, ko piekopa gan Kirgizstānas prezidents A. Akajevs (*A.Akaev*), gan „Kazahstānas prezidents N. Nazarbajevs (*H.Nazarbaev*).”⁷⁹ Tomēr turpmākajā attīstībā Kirgizstānā norisinās divas revolūcijas, kuru ietekmē valsts politiskā režīma transformācija pieņēma citu virzienu, kā rezultātā šobrīd šis valsts politisko režīmu var definēt kā hibrīdrežīmu, kurā dominē demokrātiskā politiskā režīma iezīmes. Turpretim Kazahstānā visus šos neatkarības gadus ir bijis tikai viens politisks līderis, kurš piekopa autoritāru valdīšanas modeli, līdz ar to šajā valstī ir iedibinājušās stingras autoritārisma iezīmes. Kopumā analizējot izveidojušos politiskos režīmus, darba autore secina, ka Kazahstānas politiskais režīms ir nedemokrātiskāks par izveidojušos Kirgizstānas politisko režīmu.

Salīdzinot abu valstu politiskā režīma veidošanas procesu, pastāv viena kopīga iezīme, kas ir raksturīga gan Kazahstānai, gan Kirgizstānai. Šī iezīme ir cieši saistīta ar politiskās elites cirkulācijas iespēju valsts varas institūcijās – parlamentos un valdībās. Abās valstīs liela nozīme tiek piešķirta „klanu politikai”. Tieši balstoties uz šo politiku abās valstīs dažādos laika periodos norisinās politiskās elites cirkulācija un tieši piederība pie konkrēta „klana” nosaka iespējas iekļūt vai tikt nozīmētam uz noteiktu amatu politiskās elites aprindās. Kā atzīmē pētniece K. Kollinsa (*K.Collins*) – „Āzijas reģiona valstu politiskā režīma veidošanas procesa laikā, klans ir neformāla sociāla institūcija, kurā faktiskā vai nosacītā radniecība ir balstīta asins radniecībā vai laulības saitēs. Klani pēc būtības veido dažādus tīklus, ko veido horizontālās vai vertikālās radniecības saites. [...] Pēc būtības klani ir alternatīva tirgus veidotām vai birokrātiskām institūcijām. Pēc būtības starp kalnu biedriem ir liela uzticēšanās pakāpe.”⁸⁰ Tātad klani nav balstīti tikai etniskā piederībā, piederību pie klana var noteikt arī citi faktori.

Gan Kazahstānā, gan Kirgizstānā liela nozīme ir radniecībai ar politikajiem līderiem, līdz ar to klanu politika, kas tiek realizēta šajās valstīs, ir cieši saistīta ar radniecību. Pastāv divi veidi, kā šie klani funkcionē – „ja skatīties uz klanu kā uz „horizontālu” veidojumu, tad tas funkcionē tikai balstoties uz ciešām radniecības saitēm, bet, ja skatās uz klanu kā uz „vertikālu veidojumu”, tad tas funkcionē un iekļauj sevī ne tikai biedrus, kas ir piederīgi

⁷⁹ Kazahstānas prezidents – N.Nazarbajevs. Biogrāfija. <http://www.akorda.kz/ru/> (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁸⁰ Collins, K. Clans, Pacts, and Politics in Central Asia. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13, No.3, pp. 137-152

klanam balstoties uz radniecību, bet arī var iekļaut ne elites pārstāvjus, kas darbojas dažādos sabiedrības un valsts pārvaldes līmeņos.”⁸¹ Kopumā pētot Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumu, var secināt, ka šajās valstīs agrāk uz klaniem skatījās vairāk kā uz „horizontāliem” veidojumiem, jo dalība tajā bija aprobežota, bet ar laiku valdošās politikās elites sāka skatīties uz klaniem, kā uz „vertikāliem” veidojumiem, iekļaujot arī citu biedrus, jo pastāvošai varai vajadzēja stiprināt savu varu. Balstoties uz pētnieka D. Gullette (*D. Gullette*) atziņām, „viens no iemesliem, kāpēc 2005. gada Tulpju revolūcijā tauta pieprasīja prezidenta A. Akajeva atkāpšanos, ir tieši šīs klanu politikas piekropšana, jo 2005. gada parlamentārās vēlēšanās mandātus parlamentā ieguva visa viņa ģimene un tuvi draugi- kļana piederīgie.”⁸² Līdz ar to, šī kļana veidojums ir tiešs „horizontāla” kļana funkcionēšanas piemērs.

Pētot kļanu politiku abās valstīs, ir jāņem vērā atšķirīgais kļanu veidošanas princips, kas izveidojās Kazahstānā un Kirgizstānā vēl esot Padomju Savienības sastāvā. „Kazahstānā kļani veidojas balstoties uz radniecību, kas nebalstās sub-etniskā faktorā, bet drīzāk gan balstās uz iespēju piekļūt informācijai un tās apmaiņai.”⁸³ Līdz ar to piederība pie konkrēta kļana Kazahstānā nosaka stāvokli sabiedrībā, nevis iedalījumu pēc etniskā sastāva. Pēc būtības piederība konkrētam kļanam nosaka to, cik daudz informācijas tev pieder par notiekošiem procesiem valstī, kādus lēmumus var pieņemt. Kā arī piederība pie konkrēta kļana nosaka tavu politisko orientāciju un iespējas ieņemt kādu svarīgu amatu valsts pārvaldē, vai arī nosaka tavas iespējas elites cirkulācijas sistēmā – faktiski, cik ilgi noturēsies valsts vadošos amatos.

Kazahstānā dominē trīs kļanu grupas jeb „žuzi”- (*жузы*) – „Uli” – hierarhiski augstākais kļans, „Orta” – hierarhiski otrais ietekmīgākais kļans un „Kiši” – hierarhiski vismazāk ietekmīgākais kļans, kur piederību nosaka radniecība.”⁸⁴ Turpretim, Kirgizstānā piederību pie kļana nosaka indivīdu izcelsmes vieta un politiskā piederība. Kā atzīmē pētniece S. Berdikījeva (*S. Berdikeeva*) „Kirgizstānā pastāv trīs veidu kļanu grupas jeb „spārni” (*wings*) – labais spārns („*Ong Kanat*”), kreisais spārns („*Sol Kanat*”) un centriskais („*Ichkilik*”), kur kreiso spārnu veido septiņi kļani, kas apdzīvo pārsvarā ziemeļu un rietumu valsts teritoriju, labo spārnu veido viens kļans, kas padzīvo valsts centrālo daļu, un centrālo spārnu veido

⁸¹ Collins, K. Clans, Pacts, and Politics in Central Asia. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13, No.3, pp. 137-152

⁸² Gullette, D. The problems of „clan” politics model of Central Asian statehood: A call for alternative pathways for research. In: *Stable outside, fragil inside? Post-Soviet Statehood in Central Asia*. Eds. Kavalski, E. London: Ashgate Publishing Limited, 2010, pp. 237, pp. 53

⁸³ Turpat

⁸⁴ Грозин, А. *Внутриэлитная ситуация в Казахстане*. http://www.ni-journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe (Институт национальной стратегии реформ mājas lapa aplūkots 18.04.12)

daudzi klani, kas apdzīvo valsts dienviddaļu.”⁸⁵ Šie klani, kas ir izveidojušies, arī nosaka visu valsts politisko dzīvi Kirgizstānā. Kopumā analizējot klanu politikas nozīmību Kazahstānā un Kirgizstānā, darba autore secina, ka šie klani ieņem ļoti būtisku lomu valsts politiskā diskursa noteikšanā, kā arī piederība pie klaniem nosaka arī politiskās elites cirkulācijas iespējamību nacionālā līmeņa varas institūcijās. Katrs līderis, kas ir ieņēmis nozīmīgu amatu valsts varas institūcijās, ir centies izveidot sev apkārt „uzticīgu” komandu, kas būtu lojāla pret viņu un viņa lēmumiem. Bieži vien, veidojot tāda veida komandas, elites cirkulācijas sistēmā tika radīti šķēršļi, kā rezultātā parādījās liels recirkulācijas slānis, kas pēc būtības traucē efektīvi funkcionēt politiskai elitei.

Analizējot abu valstu politiskā režīma veidošanas procesu, darba autore secināja, ka Kazahstānā ir iedibinājusies stingrs autoritārs politisks režīms, kur liela nozīmē ir klanu politikai. „Kazahstānas sabiedrība formāli iedalās trīs klanos, kuri ir izveidoti pēc vertikālās hierarhijas, visietekmīgākais klans ir „Uli”, kura sastāvā ir pats prezidents N. Nazarbajevs (*H.Назарбаев*) un visi tie, kas ieņem stratēģiski nozīmīgus valsts varas posteņus.”⁸⁶ Kirgizstānas gadījumā darba autore secināja, ka šajā valstī ir izveidojies hibrīdrežīms, kurā līdz ar laiku arvien izteiktākas kļūst demokrātiska politiskā režīma iezīmes, ko pamato arī starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņas. Tā pat kā Kazahstānā, Kirgizstānā būtiska loma ir klanu politikai, tikai klani Kirgizstānā veidojas pēc indivīdu dzimšanas vietas un politiskās piederības. Kopumā arī šajā valstī noteiktā politiskā režīma veidošanas procesā, līderi centās izveidot sev uzticīgu politiskās elites komandu, kas būtu lojāli to vadīšanas metodēm un līdzekļiem.

Pētot Kazahstānas un Kirgizstānas politikā režīma veidošanas procesu, ņemto vērā klanu politiku, kas ir izteikta iezīmē Āzijas reģiona valstīm, darba autore secina, ka nozīmīga loma ir tieši politiskās elites cirkulācijai. Piemēram, Kirgizstānā, ir norisinājušās revolūcijas, kuru galvenais iemesls bija neapmierinātība ar pastāvošo kārtību un politiskās elites cirkulācijas iespēju nacionālā līmeņa valsts institūcijās – parlamentos un valdībās. Turpretim, Kazahstānā ir vērojama politiskā stabilitāte, ilgus gadus nav manījusies pastāvošā kartība, kas viennozīmīgi ietekmē arī politikās elites cirkulāciju.

⁸⁵ Bedikeeva.S. *National Identity in Kyrgyzstan: the case of clan politics*.

http://www.aytmatov.org/metinler/national_identity_of_kyrgyzstan_-_the_case_of_clan_politics.pdf

(Pētniecības institūta Eurasia mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁸⁶ Грозин.А. *Внутриэлитная ситуация в Казахстане*. [http://www.ni-](http://www.ni-journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe)

[journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe](http://www.ni-journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe) (Институт национальной стратегии реформ mājas lapa aplūkots 18.04.12)

Balstoties uz darba gaitā izvirzīto hipotēzi – „*Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija*”, turpmāk darba gaitā tiks analizēta politiskās elites recirkulācija Kazahstānas parlamentā (2012.gadā) un valdībā, kas tika izveidota prezidenta N. Nazarbajeva (*H.Назарбаев*) valdīšanas laikā. Iegūtā informācija tiks salīdzināta ar politikās elites recirkulācijas rādītājiem Kirgizstānas valdībās prezidenta A.Akajeva (*A.Акаев*), K. Bakijeva (*К.Бакиев*) un pēdējā prezidenta A.Atambajeva (*A.Атамбаев*) laikā un divu sasaukumu parlamentos – „pirms revolūcijas 2005. gada un 2010. gadā”⁸⁷, kad tika izveidota mūsdienu Kirgizstānas parlaments. Balstoties uz elites recirkulācijas analīzi un tās cirkulācijas iespējām, darba autore mēģinās pierādīt vai apgāzt izvirzīto hipotēzi.

5.1.Politiskās elites cirkulācija Kazahstānas un Kirgizstānas valdībās

Šajā darba nodaļā tiks analizēta politiskās elites cirkulācija un tās recirkulācija Kazahstānas pēdējā izveidota valdībā prezidenta N.Nazarbajeva (*H.Назарбаев*) prezidentūras laikā un Kirgizstānas valdībās laika posmos 2005. gadā - pēdējās prezidenta A.Akajeva (*A.Акаев*) prezidentūras laikā, 2007. gadā pēdējās valdības prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) prezidentūras laikā un šī brīža prezidenta A. Atambajeva (*A.Атамбаев*) prezidentūras laikā izveidotā valdība. Tostarp tiks pētīts un salīdzināts abu valstu prezidentu dzīves gājums un to ietekme politikās elites cirkulācijā. Dotie laika periodi, pēc darba autores domām, atspoguļo to, kā politiskās elites recirkulācija ietekmē politiskā režīma veidošanos valstī. Šajos laika posmos Kirgizstānā ir norisinājušās „atbrīvošanas” revolūcijas, kas ietekmēja politiskās elites cirkulāciju un to lomu politiskā režīma veidošanas procesā. Politiskās elites cirkulācija tiks analizēta, balstoties uz vairākiem faktoriem – elites cirkulācijas modeli – „slēgts”/”atvērts”, vidējo vecumu, politiskās elites etnisko sastāvu, kas ir svarīgi rādītāji paaudžu nomainīšanā un stipras nacionālās elites izveidošanā post-komunisma valstīs, iepriekšējo darba pieredze, cik ilgu laiku darbojas valdībā, recirkulācija (tiks izteikta procentuāli) – cik valdībās piedalījās un tiks pētīta jaunu biedru piesaiste. Kirgizstānā pēdējās prezidenta A.Akajeva (*A.Акаев*) prezidentūras laikā, Tulpju revolūcijas priekšvakarā – „Kirgizstānas parlaments, Žogorku Kenešs (*Жогорку Кенеш*), 2004.gadā 25.martā apstiprināja valdību, kurā darbojās 12 ministri (Skatīt pielikumu nr.1), par kuras ministru prezidentu tika apstiprināts N. Tanajevs (*H.*

⁸⁷ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

Танаев).⁸⁸ Kopumā šajā valdībā bija izveidojusies situācija, ka visi ministri, kas tajā darbojas bija lojāli pastāvošam režīmam un tie izveidoja stingru atbalstu prezidenta veiktam kursam politiskā režīma veidošanas procesā.

Kā jau tika minēts darba teorētiskā daļā, politiskās elites cirkulācija norisinās balstoties uz dažādiem modeļiem – vai nu „slēgtā” modeļa vai arī pēc „atvērtā”, kad notiek godīga cīņa par varu. Analizējot doto valdību, darba autore secina, ka šajā valdībā politiskās elites cirkulācija norisinājās pēc „slēgtā” modeļa. Dotā valdībā vairākus ministru nozīmēja pats prezidents – „A.Akajeva (*A.Акаев*) valdībā ministru prezidenta kandidāts tika nozīmēts un apstiprināts vienpersoniski, nevis izvēlēts balstoties uz vēlēšanu rezultātiem, otrkārt, arī ārlietu ministrs savu amatu ir ieguvis nevis politisko partiju sarunu ceļā, bet gan to ir nozīmējis prezidents.”⁸⁹ Balstoties uz teorijas daļā izvirzītiem nosacījumiem, var secināt, ka šīs valdības laikā Kirgizstānā nebija godīga un atklāta cīņa par varu valdībā ministru starpā, līdz ar to darba autore secina, ka šajā valdībā elites cirkulācija norisinās pēc „slēgtā” elites cirkulācijas modeļa, kas nesekmē demokrātisku politisko režīmu izveidi.

Balstoties uz pētnieka G. Moskas (*G.Mosca*) atziņām pētot politiskās elites cirkulāciju ir svarīgi nodalīt varas nodošanas principu elites aprindās. Piemēram, „ja vara tiek nodota no „augšas uz leju”, tad dominē aristokrātisks politisks režīms, bet, ja vara tiek deleģēta no „lejas uz augšu”, tad tādu politisko režīmu var dēvēt par liberālu politisko režīmu.”⁹⁰ Pētot Kazahstānas valdību, „kas tika izveidota pēc 2012.gada parlamentārām vēlēšanām (Skatīt pielikumu Nr.2), kuras ministru prezidents ir K.Maksimovs (*К.Максимов*), var secināt, ka šajā valdībā darbojas 20 ministri, kur ministru prezidenta kandidātu izvirzīja un apstiprināja prezidents.”⁹¹ Līdz ar to var secināt, ka vara Kazahstānas valdībā tiek nodota no „augšas uz leju”, kas nozīmē, ka politiskās elites cirkulācija norisinās tikai augšējās elites slāņos, jo politiskās elites cirkulācijas procesā ir iesaistītas tikai augsta ranga amatpersonas. Kazahstānas politiskās dzīvē liela loma ir tieši valsts prezidentam, kurš spēlē arī būtisku lomu politiskās elites cirkulācijas procesā. Pētot prezidenta dzīvēs gājumu, var secināt, ka N. Nazarbajevs (*Н.Назарбаев*) lielu daļu savas dzīves ir pavadījis politiskās elites aprindās. „Savu politisko karejru ir sācis Komunistiskās partijas komitejas sekretāra amatā Karagadinskas rajonā, bet jau pēc gada ir kļuvis par Kazahstānas Komunistiskās partijas

⁸⁸ Valdības sastāvs Kirgizstānā pēdējās prezidenta A. Akijeva prezidentūras laikā – 2005.gadā.

<http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

⁸⁹ Turpat

⁹⁰ Моска.Г. Правящий класс. *Социс.* 1994, стр. 187-198

⁹¹ Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

Centrālās Komitejas pirmo sekretāru. Pēc tam ir bijis Kazahstānas Augstākās padomes priekšsēdētājs, no 1990. gada aprīļa Kazahstānas republikas prezidents.”⁹² Balstoties uz doto informāciju var secināt, ka N. Nazarbajevs (*H.Hazapbaev*) ir spējis saglabāt savu vietu politiskās elites aprindās līdz ar politiskā režīma transformāciju. Tomēr, pētot politiskās elites cirkulācijas iespēju valdībā, ir jāmin tas, ka bieži vien valdības sastāvu nosaka pats prezidents – vienpersoniski, kas traucē cirkulācijas procesu.

Balstoties uz Kazahstānas Republikas konstitūciju, prezidentam tiek piešķirtas plaša spektra pilnvaras. Piemēram, „saskaņā ar Konstitūcijas 44. pantu Kazahstānas prezidents nozīmē Centrālās Bankas priekšsēdētāju, nozīmē ministru prezidenta kandidātu (apstiprina zemākā Kazahstānas parlamenta palātā), nozīmē visas valdības biedrus, nozīmē ārlietu diplomātu kandidātus, lemj par ārkārtas vēlēšanām, nozīmē Centrālās Vēlēšanu Komitejas priekšsēdētājus.”⁹³ Līdz ar to var secināt, ka no prezidenta nozīmējumiem uz amatiem valdībā būs atkarīgs valdības sastāvs. Kā arī prezidents savā personā apvieno ļoti daudzus politiskus amatus valstī, esot prezidentam, „N.Nazarbajevs (*H.Hazapbaev*) ir lielākās un ietekmīgākās politiskās partijas vadītājs, Kazahstānas tautas asamblejas priekšsēdētājs (šī asambleja apstiprina deviņus Kazahstānas parlamenta locekļus) un Vispasaules kazahu asociācijas priekšsēdētājs.”⁹⁴ Amati, ko apvieno vienā personā N. Nazarbajevs (*H.Hazapbaev*), pēc darba autores domām būtiski kavē politiskās elites cirkulāciju valdību sastāvā, jo lielu daļu no politiskā elitē darbojošām personām prezidents vai nu nominē, vai arī apstiprina, tātad, cirkulācija ir pilnībā atkarīga no prezidenta rīkojumiem.

Kazahstānas prezidents, bez šaubām, ir viena no svarīgākām politiskām figūrām, kas spēlē būtisku lomu valsts politiskā režīma veidošanas procesā. Savas prezidentūras laikā N. Nazarbajevs ir vecinājis valsts pārvaldes institūciju attīstību. N.Nazarbajeva prezidentūras laikā tika pieņemti sekojoši likumi – „Likums par Kazahstānas parlamentu, deputātiem un to statusu (1995.gadā), Likums par vēlēšanām, Likums par valsts simboliem, Likums par tiesu sistēmu, kā arī vairākkārtēji tika grozīta konstitūcija, kura iekļauj izmaiņas sadaļā par valsts

⁹² Kazahstānas prezidenta N.Nazarbajeva biogrāfija. http://www.akorda.kz/ru/the_head_of_the_state/president (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁹³ Kazahstānas Republikas parlaments.Konstitūcija. Prezidenta pilnvaras 44.pants. Stājās spēkā 1995.gadā 5.septembrī (Grozījumi izdarīti 2011.gadā 2. februārī). http://www.akorda.kz/ru/official_documents/the_constitution/the_constitution (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁹⁴ Kazahstānas prezidenta N.Nazarbajeva biogrāfija. http://www.akorda.kz/ru/the_head_of_the_state/president (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

prezidentu.”⁹⁵ Līdz ar to no neatkarības iegūšanas brīža valsts prezidents ir veidojis valsts pārvaldes institūcijas, kas realizē valsts pārvaldi. Pētot politiskā režīma veidošanas procesu Kazahstānā, būtiska loma ir prezidenta darba pieredzei. Kā tika secināts iepriekš, N. Nazarbajevs savu politisko karjeru ir sācis vēl Padomju Savienības laikā, kas bez šaubām ir atstājis iespaidu uz viņa valsts pārvaldes metodi. Kā zināms, demokrātiskās sabiedrībās pastāv uzskatu brīvība un viedokļu plurālisms, tomēr Kazahstānā šīs demokrātiskā politiskā režīma iezīmes izpaliek.

Savos izteikumos prezidents ir ļoti asrs, it sevišķi viņš ir ļoti kritisks attiecībā uz ārzemju starptautisko organizāciju vērtējumiem un izteikumiem par politiskiem procesiem Kazahstānā. Vienā no savām uzrunām tautai, prezidents ir atzīmējis – „Kazahstāna ir valsts, kuras iekšpolitika ir saistoša tikai tās iedzīvotājiem jeb tautai, līdz ar to es uzskatu par nepieņemamu dažāda veida starptautisko organizāciju novērotāju izteikumu par „nedemokrātisku” Kazahstānas pārvaldi un negodīgu vēlēšanu realizēšanu.”⁹⁶ Šādu kritisku uzrunu prezidents ir adresējis starptautiskiem novērotājiem, kas bija snieguši atzinumu, par to, ka notikušās parlamentārās vēlēšanas Kazahstānā ir bijušas nedemokrātiskas. Kopumā tas liecina par to, ka viedokļu brīvība Kazahstānā nepastāv, jo netiek pieņemti viedokļi, kas ir pretēji pastāvošai varas pozīcijai, šajā gadījumā prezidentam. Tādējādi var secināt, ka prezidents savos politiskos uzskatos atbalsta viedokļu kontroli, līdz ar to viņa valdīšanas stils vairāk ir attiecināms uz autoritāru politisko režīmu, kas arī ir iedibinājies Kazahstānā.

Analizējot Kazahstānas valdību, kas ir izveidojusies pēc pēdējām parlamentārām vēlēšanām, var secināt, ka tajā pastāv liela elites kontinuitāte. Vairāk nekā puses no valdības ministriem ir strādājuši Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas struktūrās. „Procentuāli tas veido 55% no visas valdības (Skatīt pielikumu Nr. 3). Liela daļa no valdības biedru ir strādājuši par Komunistiskās partijas rajonu sekretāriem, izlūkdienestā, militārā jomā vai vadījuši Komunistiskās partijas jauniešu organizācijas.”⁹⁷ Tādējādi var secināt, ka Kazahstānas valdībā tiek nodrošināts augsts politiskās elites kontinuitātes līmenis, jo daudzi no bijušās politiskās elites ir spējuši saglabāt savas pozīcijas jaunās politiskās elites aprindās, kas pēc savas būtības norāda uz to, ka valdības politiskās elites aprindās ir augsta recirkulācija no iepriekšējā

⁹⁵ Kazahstānas prezidenta N.Nazarbajeva biogrāfija. http://www.akorda.kz/ru/the_head_of_the_state/president (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁹⁶ N.Nazarbajeva uzruna Kazahstānas tautai. http://www.akorda.kz/ru/speeches/addresses_of_the_president_of_kazakhstan (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁹⁷ Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

politiskā režīma valsts pārvaldes institūcijām. Līdzīga situācija ir pastāvējusi Kirgizstānā prezidentu A. Akajeva (*A. Акаев*) un K. Bakijeva (*К. Бакиев*) laikos, kad vara politiskās elites aprindās tika nodota no „augšas uz leju”. Šajā principā netiek ievērota godīga cīņa par varu, līdz ar to var secināt, ka tāds varas nodošanas veids gan sekmē nedemokrātisku režīmu veidošanos, gan veicina nedemokrātisku režīmu attīstību, ko pierādā Kazahstānas gadījums.

Kirgizstānas valdībā prezidenta A. Akajeva (*A. Акаев*) laikā ir krasi izteikta prezidenta ietekme politiskās elites cirkulācijas procesā. Pētot A. Akajeva (*A. Акаев*) dzīves gājumu, ir jāsecina tas, ka politiskās karjeras sākums nav bijis Padomju Savienības laikos, salīdzinājumā, kā tas ir bijis Kazahstānas prezidentam. „Līdz ar vidusskolas pabeigšanu A. Akajevs (*A. Акаев*) ir studējis matemātiku un finanses (šajās nozarēs arī ieguva doktora grādu), bet tikai 1989. gadā kļūst par Kirgizstānas Augstākās Padomes deputātu, bet jau 1990. gadā tika ievēlēts par valsts prezidentu (amatā bija līdz 2005. gadam).”⁹⁸ Kazahstānā neatkarības iegūšanas laikā un politiskā režīma veidošanas procesā pie varas atradās Komunistiskās partijas varas struktūru biedrs, bet Kirgizstānā zinātnieks, kas savu politisko karjeru sāka tikai neatkarīgās Kirgizstānas laikā, līdz ar to var secināt, ka šis faktors arī ietekmēja politiskā režīma veidošanas procesu, kā rezultātā Kazahstānā jau no pirmsākumiem ir iedibinājies autoritāra politiskā režīma tradīcijas, bet Kirgizstānā šīs autoritārās iezīmes ir parādījušās līdz ar laiku, kad sāka pieaugt prezidenta A. Akajeva (*A. Акаев*) pilnvaras.

Saistībā ar politiskās elites kontinuitāti, kas ir raksturīga post-komunisma valstīm, A. Akajeva (*A. Акаев*) valdībā darbojas daudz ministru, kas ir darbojošies Padomju Savienības politiskās varas struktūrās. „Procentuāli no visu valdībā iekļauto ministru skaita tas sastāda 58% (Skatīt pielikumu Nr. 4), kas norāda uz to, ka šajā laikā Kirgizstānas politiskās elites aprindās ir vērojams augsts recirkulācijas līmenis. No visas valdības bijušās Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas institūcijās ir strādājuši septiņi ministri, tostarp pats ministru prezidents. Lielākā daļa no ministriem, kas ir iekļauti valdībā, darbojās Kirgizstānas Komunistiskās partijas rajonu sekretāru vai to vietnieku amatos, un ārlietu ministrs ir darbojies vēstniecībā.”⁹⁹ Kā redzams šajā valdība, tāpat kā Kazahstānas valdībās, tiek nodrošināts augsts elites kontinuitātes līmenis, kas pēc būtības parāda to, ka vecā elite ir spējusi pielāgoties jauniem apstākļiem un ir saglabājusi savas pozīcijas valdībā.

⁹⁸ Kirgizstānas pirmā prezidenta A. Akajeva biogrāfija. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

⁹⁹ Kirgizstānas ministru prezidenta N. Tanajeva valdības sastāvs. Ministru dzīves gājumi. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

Liela elites kontinuitāte A. Akajeva (*A.Акаев*) pēdējās prezidentūras valdības laikā ir sekmējusi arī zemu paaudžu maiņu elites aprindās. „Šajā valdībā vidējais valdības vecums sastāda 58,5 gadi”¹⁰⁰, kas pēc savas būtības parāda to, ka valdībā nav notikusi paaudžu maiņa, līdz ar to var uzskatīt, ka šī politiskā elite ir „vecā” gvarde, ar ko prezidents ir strādājis jau ilgus gadus. „Procentuāli, šajā valdībā strādā 91,67% ministru, kas ir vecāki par 50 gadiem.”¹⁰¹ Salīdzinājumā ar valdību, kas tika izveidota prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) pēdējās prezidentūras laikā, ministru mandātu skaits tika palielināts. „Šīs izmaiņas notika ārkārtas vēlēšanu ietekmē, kā jau tika minēts šajās vēlēšanās deputātu mandātu skaits tika palielināts līdz 90 vietām, kā arī šajā laikā tika palielināts valdības sastāvs.”¹⁰² Tulpju revolūcijas ietekmē, kas norisinājās iepriekš tika palielināta opozīcijas iespējas iekļūt politiskās elites aprindās.

Pētot valdību, kas izveidojās pēdējās K. Bakijeva (*К.Бакиев*) prezidentūras laikā, var secināt, ka valdībā ir manāma lielāka prezidenta ietekme, nekā tas bija iepriekš Kirgizstānā. „Pēdējās prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) prezidentūras laikā valdībā darbojās 15 ministri, kuras ministru prezidents ir bijis F. Kulovs (*Ф.Кулов*) (Skatīt pielikumu Nr.5), liela daļa no ministriem ir darbojušies Komunistiskās partijas sekretāru amatos dažādos rajonos, vietējās varas institūcijās, sovhozu priekšsēdētāju amatos.”¹⁰³ Salīdzinot šo valdību ar iepriekšējo valdību, var secināt, ka šajā valdībā ir mazāka elites kontinuitāte, kas „procentuāli no visiem ministriem sastāda tikai 53% no ministru kopskaita (Skatīt pielikumu Nr. 6)”¹⁰⁴. Neskatoties uz to, ka šī kontinuitāte no iepriekšējā politiskā režīma elites aprindās samazinās, šie rādītāji ir augsti un sastāda vairāk nekā pusi no visiem ministriem. Ņemot vērā augstos politiskās elites recirkulācijas rādītājus, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo valdību ir samazinājušies tikai par 5%, darba autore secina, ka būtiskas izmaiņas politiskā režīma transformācijas procesā netika veiktas un valsts vadītāji attīstīja priekšteča uzsākto politiku, kas veicināja nedemokrātiskāka politiskā režīma attīstību. Augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis sekmē to, ka elites aprindās veidojas stagnācija, kuras rezultātā, politiskā elite kļūst mazāk elastīga un cenšas noturēt savas varas pozīcijas ar jebkādiem pieejamiem līdzekļiem, kas ne vienmēr atbilst demokrātiska režīma vērtībām, kas arī notika ar esošo valdību Kirgizstānā. „Jūtot, ka valstī birst liela neapmierinātība ar pastāvošo kārtību, valsts prezidents intervijās Kirgizstānas

¹⁰⁰ Kirgizstānas ministru prezidenta N. Tanajeva valdības sastāvs. Ministru dzīves gājumi.

<http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots

¹⁰¹ Turpat

¹⁰² Жогорку Кенеш Киргизстана. Регламент. <http://www.kenesh.kg/RU/Articles/1099-Reglament.aspx> (Kirgizstānas parlamenta mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹⁰³ Kirgizstānas valdības sastāvs 2005.gada 30.septembrī – 2007.gada 29.janvārī. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹⁰⁴ Turpat

medijiem ir aicinājis Kirgizstānas tautu uzturēt konstitucionālo kārtību valstī. Laicīgās valdības vadītāja R. Otumbajeva (*P.Отумбаева*) intervijā atzīmēja to, ka pēdējo prezidenta K. Bakijeva valdīšanas dienu laikā, kad valstī sākās otrs revolūcijas vilnis, pastāvēja liela nekārtība, ielās izgāja marodieri, opozīcijas dalībnieki tika arestēti, cilvēku mītiņi un demonstrācijas tika izkliedētas, ka rezultātā valstī sāka valdīt anarhija. Visas valsts iekšēju kārtības struktūru darbību var izvērtēt kā pastāvošās pozīcijas centienus apklusināt opozīciju, kas pēc savas būtības neatbilst demokrātiskā politiskā režīma vērtībām.¹⁰⁵ Tādējādi kopumā var secināt, ka politiskā elite K. Bakijeva laikā savā darbībā maz atšķīrās no iepriekšējā prezidenta izveidotās komandas, kas neveicināja Kirgizstānas politiskā režīma transformāciju, bet gan vēl vairāk iedibināja autoritāra režīma iezīmes.

Tomēr šajā valdībā ir vērojamas citas varas nodošanas mehānisms, no „lejas uz augšu” – politiskās elites aprindās iekļuva tie, kas agrāk nebija ieņēmuši augstus politiskus amatus, kur lielu lomu nospēlēja tā brīža valsts prezidents K. Bakijevs (*K.Бакиев*), kura ietekme politiskās elites cirkulācijas procesā līdz ar laiku pieauga. „Savu politisko karjeru K. Bakijevs (*K.Бакиев*) uzsāka, kā Komunistiskās partijas sekretārs Kok-Jangas rajonā, vēlāk sāka darboties kā vietējo varas institūciju deputāts, tad pēc revolūcijas tika ievēlēts parlamentā, vēlāk tika nominēts laicīgā pilnvarotā prezidenta amatā, un tad tika ievēlēts Kirgizstānas prezidenta amatā.”¹⁰⁶ Līdz ar to var secināt, ka otrais Kirgizstānas prezidents, tāpat kā Kazahstānas prezidents, savu politisko karjeru sāka vēl Padomju Savienības laikos, tādējādi var secināt, ka pats prezidents ir spējis saglabāt varas pozīcijas politiskās elites aprindās, nodrošinot elites kontinuitāti. Elites kontinuitāte šī darba ietvaros tiek saprasta kā iepriekšējā politiskā darbība Padomju Savienības varas institūcijās.

Liela daļa no ministriem, kas ir darbojušies prezidenta K. Bakijeva (*K.Бакиев*) valdībā darbojās „Kirgizstānas Komunistiskās partijas aprindās, rajona sekretāru amatos, ieņēma vadošos amatus komunistiskās partijas jauniešu organizācijās.”¹⁰⁷ Procentuāli augsts elites kontinuitātes līmenis šajā valdībā daļēji ir pamatojams ar valdības vidējo vecumu, kas būtiski ietekmē politiskās elites cirkulāciju post-komunisma valstīs. „Šīs valdības vidējais vecums ir 58,07 gadi, kas ir tikai nedaudz mazāks par iepriekšējās valdības elites vidējo

¹⁰⁵ Отумбаева.Р. Нам 20 лет не уютно в одной скарлупе. <http://ria.ru/interview/20110905/430159726.html> (Krievijas ziņu agentūras mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁰⁶ Kirgizstānas prezidenta K. Bakijeva biogrāfija.. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁰⁷ Политическая элита Киргизстана. Северные кланы. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1014588360> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

vecumu.”¹⁰⁸ Kopumā analizējot dotās valdības, var secināt, ka vecumu struktūra un elites kontinuitātes līmenis abās valdībās ir līdzīgs.

Turpretim, krasas pārmaiņas ir Kirgizstānas šī brīža prezidenta A. Atambajeva (*A.Атамбаев*) prezidentūras laikā. „Valdība, kas tika izveidota 2010. Gadā, sastāv no 21 ministra, kur ministru prezidents ir O. Babanovs (*O.Бабанов*) (Skatīt pielikumu Nr.7).”¹⁰⁹ Šīs valdības laikā var saskatīt būtiskas izmaiņas valdības sastāvā. Pirmkārt, šajā valdībā ir iecirkulējusi jauna politiskā elite, kas ir ne tikai sekmējusi paaudžu nomaiņu, bet arī ir mazinājusi elites kontinuitāti valdībā. „Elites kontinuitāte šajā valdībā sastāda tikai 10% no visiem deputātiem. (Skatīt pielikumu Nr.8).”¹¹⁰ Liela loma šajā procesā bija šī brīža Kirgizstānas prezidentam, kura politiskā karjera iesākās Kirgizstānas neatkarības atgūšanas procesa sākumā. „A.Atambajevs (*A.Атамбаев*) ir bijis Kirgizstānas Augstākās Padomes deputāts laika posmā no 1983.-1987. gadam, tad viņš ir pievērsies uzņēmējdarbībai, bet savu politisko karjeru atkārtoti ir uzsācis 2006.gadā, kad kļuva par ekonomikas un tirdzniecības attīstības ministra palīgu.”¹¹¹ Balstoties uz starptautiskiem novērojumiem, šajā laika posmā Kirgizstāna tiek pieskaitīta pie hibrīdrežīma tipa valstīm, kurā pastāv zems politiskās elites recirkulācijas līmenis, kas norāda uz to, ka demokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir zemāka politiskās elites recirkulācija.

Salīdzinājumā ar citiem Kirgizstānas valsts vadītājiem, šī brīža prezidents nav cirkulējis visus neatkarības gadus politiskās elites aprindās. Pēc vairākkārtējām revolūcijām Kirgizstānā tika pieņemti grozījumi valsts konstitūcijā, kas būtiski ierobežo prezidenta pilnvaras, tādējādi šobrīd prezidents, salīdzinājumā ar A. Akajeva (*A.Акаев*) un K. Bakijeva (*К.Бакиев*) prezidentūru, nekontrolē pilnīgi visus politiskos procesus valstī. Saskaņā ar Kirgizstānas konstitūcijas III nodaļu 64.pantu – „Kirgizstānas prezidents nozīmē parlamenta vēlēšanu dienu (saskaņā ar pieņemto likumu), piedāvā Augstākās tiesas tiesneša kandidātu, paraksta un publicē likumus, ko pieņem parlaments, tikai ar parlamenta piekrišanu nozīmē Centrālās Bankas priekšsēdētāju, konsultējoties ar ministru prezidentu nozīmē diplomātus, kas pārstāv Kirgizstānu ārpus valsts robežām.”¹¹² Līdz ar to var secināt, ka šī prezidenta pilnvaras ir pakļautas kontrolei no parlamenta, ministru un valdības puses. Visi lēmumi tiek pieņemti

¹⁰⁸ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁰⁹ Turpat

¹¹⁰ Turpat

¹¹¹ Kirgizstānas prezidenta biogrāfija. <http://www.president.kg/ru/categories/4d78bed37d5d2e0bd5000012> (Kirgizstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹¹² Kirgizstānas Konstitūcija. http://www.gov.kg/?page_id=263 (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

konsultējoties. Prezidents vienpersoniski nav tiesīgs nozīmēt kādu kandidātu valsts pārvaldes aprātā. Tādējādi, politiskās elites kontinuitāte šī prezidenta valdības laikā parāda to, ka tā norisinās ne tikai augšējos politiskās elites slāņos, bet arī zemākos, jo netiek veikta tiešā kandidātu nozīmēšana amatos. Turpretim var secināt, ka Kirgizstānas prezidentu A. Akajeva (*A.Акаев*) un K. Bakijeva (*К.Бакиев*) laikos, tāpat kā Kazahstānas N. Nazarbajeva (*Н.Назарбаев*) prezidentūras laikā, elites kontinuitāte parāda to, ka tie, kas agrāk ir ieņēmuši vadošos amatus, arī šobrīd saglabā savas varas pozīcijas politiskās elites aprindās (ar dažiem izņēmumiem K. Bakijeva (*К.Бакиев*) prezidentūras laikā), kā rezultātā var secināt, ka elites kontinuitāte tiek nodrošināta tikai augšējos elites slāņos. „Kirgizstānas pēdējā valdībā ir vērojams vizemākais politiskās elites vecums no visām analizētām valdībām, kas sastāda 48 gadus, kā arī biedru skaits, kas ir vecāki par 50 gadiem ir būtiski samazinājies salīdzinājumā ar iepriekšējām valdībām Kirgizstānā un Kazahstānā (Skatīt pielikumu Nr. 9; Nr. 10).”¹¹³

Balstoties uz iegūto informāciju var secināt, ka Kirgizstānas pēdējā valdībā ir vērojama mazāka elites kontinuitāte, valdība darbojošies ministri nav saistīti ar bijušā politiskā režīma varas institūcijām, kā arī šajā valdībā, salīdzinot to ar citām Kirgizstānas un Kazahstānas valdībām, ir vērojams augsts paaudžu maiņas līmenis. Balstoties uz pētnieka A. Stīna (*A. Steen*) atziņām, Kirgizstānas valdībā - tika izveidota „alternatīvā elite”¹¹⁴, kas mēģina iedibināt jaunas tradīcijas un iepriekšējā režīma ietvaros nav ieņēmusi augstus amatus, līdz ar to var secināt, ka cirkulācija šajā valdībā ir notikusi nevis augšējās elites aprindās, bet gan visos politiskās elites slāņos, kas pēc darba autores domām sekmē demokrātiska politiskā režīma veidošanos. Būtiski ir samazinājies valdības vidējais vecums, kas pozitīvi ietekmē kopējo elites cirkulācijas kompozīciju, uz kuras fona recirkulācija līmenis ir būtiski mainījies. Pēc darba autores domām Kirgizstānas gadījumā dotie dati atspoguļo to, ka vecā elite nespēja transformēties un zaudēja savas pozīcijas valdībā. Kazahstānas gadījumā vecā elite ir spējusi transformēties un pārveidoties, līdz ar to tā spēja saglabāt savas pozīcijas. Liela loma politiskās elites cirkulācijā bijušās Padomju Savienības valstīs ir etniskam jautājumam. Kā tika secināts, esot Padomju Savienības sastāvā, vadošos amatos tika nozīmēti politiskās elites pārstāvji no Maskavas. Tādējādi neatkarības atgūšanas procesā un politiskā režīma veidošanas procesā ļoti būtisku lomu spēlēja nacionālas politiskās elites izveide. Kopumā analizējot Kazahstānas etnisko sastāvu vēl Padomju Savienībā un pirmos neatkarības gadu var secināt, ka ļoti krasi mainījās proporcija starp etniskiem kazahiem un krieviem. „Piemēram 1979.

¹¹³ Турпат, Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹¹⁴ Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)

gadā Kazahstānā bija tikai 36% no visiem iedzīvotājiem etniskie kazahi, bet etniskie krievi veidoja 40,8%, bet jau 1999.gadā etnisko kazahu valstī bija jau 53,4%, bet krievu tikai 30%.¹¹⁵ Kā rezultātā var secināt, ka esot Padomju Savienības sastāvā Kazahstānā dominēja krievu etnoss, tomēr jau pēc vairākiem gadiem situācija krasi mainījās. Lai palielinātu kazahu etnosu, prezidents un valdība realizēja vairākus projektu, kas bija saistīti ar etnisko kazahu repatriāciju dzimtenē. Balstoties uz Demogrāfijas institūta pētījumiem, „1992. gadā Kazahstānā tika pieņemts likums „Par imigrāciju” un 1997. gadā tika pieņemts likums „Par tautas migrāciju.”¹¹⁶ Dotie likumi paredzēja pasākumu kopumu, kas nodrošinātu labvēlīgus dzīves apstākļus tiem, kas atgriežas dzimtenē. Tika piedāvāti pabalsti, dzīvojamā platība, zeme apstrādei un materiālie pabalsti, lai vecinātu kazahu atgriešanos dzimtenē.

Pēc neilga laika šie likumprojekti deva savus rezultātus. Kā tiek atzīmēts „2009. gadā Kazahstānā lielākā etniskā grupa ir kazahi, kas procentuāli veido 63,1% no visiem iedzīvotājiem, bet krievi veido tikai 23,7% lielu etnisko grupu no visiem iedzīvotājiem. Tomēr krievu etniskā minoritāte arvien paliek lielākā Kazahstānā.”¹¹⁷ Neskatoties uz etnisko daudzveidību, kas izveidojās Kazahstānā, šajā valstī nebija izteiktu konfliktu starp kazahiem un krieviem. Vienīgā konflikta sfēra, kas pastāv starp kazahiem un krieviem ir iespēja iekļūt politiskās elites aprindās. Tiek atzīmēts tas, ka „etniskās problēmas, kas rodas starp kazahiem un krieviem, ir saistītas ar Kazahstānas nacionālisma politikas realizēšanu, kuras rezultātā etniskie krievi saskaras ar grūtībām iekļūt politiskās elites aprindās, kas ieņem augstus amatus un pieņem lēmumus, kas ietekmē valsts attīstību, jo šobrīd 80% no visas politiskās elites, kas veido valsts pārvaldes aparātu sastāda kazahi.”¹¹⁸ Turpretim pretēja etniskā situācija pastāv Kirgizstānā. Pētot šis valsts etnisko sastāvu var secināt, ka etniskie kirgīzi vienmēr ir dominējuši par citām etniskām grupām Kirgizstānā. „Esot Padomju Savienības sastāvā, Kirgizstānā 1979. gadā lielākais etnoss ir bijis kirgīzi, kas procentuāli veidoja 47,9% no visa iedzīvotāju skaita, krievu minoritāte sastādīja 25,9% no iedzīvotāju skaita, bet 1999. gadā kirgīzu etnoss veidoja 64,9%, bet krievu minoritāte saruka līdz 12,5% no iedzīvotāju

115 Аубакирова. Ж.С. Этнические особенности воспроизводства населения Казахстана (1979-1999 годы). *Демоскоп Weekly*. <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/analit05.php> (Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹¹⁶ „Собирание этноса” в Казахстане. http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=33&idArt=972 (Институт демографических исследований mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹¹⁷ Central Intelligence Agency The world factbook. Kazakhstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html> (Central Intelligence Agency mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹¹⁸ Политические факторы и степень их влияния на характер межэтнических отношений в Казахстане. <http://www.sarap.kz/rus/view.php?id=388> (Kazakhstan center of humanitarian and political trends mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

kopskaita.”¹¹⁹ Līdz ar to Kirgizstānā vienmēr ir dominējuši etniskie kirgīzi. Tiek atzīmēts, ka „Kirgizstāna vienmēr ir bijusi tendēta uz etnocentrismu, kas paredz skatījumu uz pasauli, caur sava etnosa prizmu, kā rezultātā, Kirgizstānā izveidojās maldīgs uzskats par vispārējo kirgīzu kā etnosa dominēšanu.”¹²⁰ Līdz ar to Kirgizstānā dominē uzskats par kirgīziem, kā par etnosu, kurš ir pārāks par citiem un tam ir jābūt vadošam savā valstī.

Analizējot Kirgizstānas etnisko sastāvu mūsdienās, var secināt, ka kirgīzu etnoss arī mūsdienās dominē par pārējām etniskām minoritātēm Kirgizstānā. „Lielākais etnoss Kirgizstānā ir kirgīzi, kas veido 64,9%, bet krievu minoritāte veido tikai 12,5% no iedzīvotāju kopskaita, bet otrā lielākā etniskā minoritāte Kirgizstānā ir uzbeki, kas veido 13,8% no iedzīvotāju kopskaita.”¹²¹ Tomēr, neskatoties uz tik lielām skaitliski etniskām atšķirībām Kirgizstānā netiek apspiestas citas etniskās minoritātes un tiem nav liegta iespēja tikt politiskās elites aprindās.

Saistībā ar kirgīzu etnosa dominēšanu, pirmais prezidents A. Akajevs (*A.Акаев*) ir izdevis dekrētu, kura nosaukums ir bijis – „Kirgizstāna, ir mūsu kopējā māja!”, kur tomēr tikai veiktas izmaiņas nosakot to, ka primāri tā ir etnisko kirgīzu māja.”¹²² Tādējādi, var secināt, ka uzsvars saistībā ar etniskiem jautājumiem, Kirgizstānā vienmēr ir ticis likts uz dominējošo etnosu – kirgīziem. Salīdzinot abu valstu valdību politiskās elites etnisko sastāvu var secināt, ka šī brīža valdībās gan Kazahstānā, gan Kirgizstānā dominē etniskie kazahi un kirgīzi. „Kazahstānas valdībā nav neviena citas tautības pārstāvja (Skatīt pielikumu Nr. 11).”¹²³ Dotie dati parāda to, ka Kazahstānas politiskās elites, līdz ar laiku, spēja nodrošināt nacionāli orientētas elites izveidi, ne tikai pēc politiskās orientācijas, bet arī pēc etniskā sastāvā. „Kirgizstānas valdībās, tāpat kā Kazahstānā, dominē etniskie kirgīzi. (Skatīt pielikumu Nr.12).”¹²⁴ Līdz ar to, var secināt, ka arī šīs valsts valdības politiskās elites aprindās ir

¹¹⁹ Хауг. В. Демографические тенденции, формирование наций и межэтнические отношения в Киргизии. *Демоскоп Weekly*. <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/analit04.php> (Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹²⁰ Звягинцев.И. Интервью с Александром Князевым, Исследователь Института Свободной Азии, доктор исторических наук- *Сегодняшняя Киргизия – классическое несостоявшееся государство*. 12.02.11 <http://polit.kg/conference/3/22> (Информационно-аналитический портал Киргизстана mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹²¹ Central Intelligence Agency The world factbook. Kyrgyzstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html> (Central Intelligence Agency mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹²² Megoran, N. Language and ethnicity in Kyrgyzstan. <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav060700.shtml> (Eurasia.org- Āzijas reģiona valstu politikas, sociālās sfēra un vides analīze mājas lapa, aplūkots 19.04.12)

¹²³ Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹²⁴ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

norisinājusies pilnīga etniskā sastāva maiņa salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem, kas, bez šaubām, sekmē politiskā režīma transformāciju, jo pie varas nonāk „citi” elites pārstāvji. Ņemot vērā abu valstu politikas veidošanas specifiku, liela loma tiek piešķirta „klanu piederībai.” Gan Kazahstānā, gan Kirgizstānā, veidojot valdības, liela loma tiek piešķirta piederībai pie konkrēta klana. Kā jau tika secināts, ka vairākās valdībās dažus no ministriem ir nominējis pats prezidents, izšķirošais faktors šai nominēšanai ir bijusi lojalitāte pastāvošam politiskam režīmam un piederība pie „klana”. Analizējot Kazahstānas valdību veidošanas procesu un politiskās elites cirkulāciju tajā var secināt, ka prezidents N.Nazarbajevs (*H.Назарбаев*) veidojot valdību ir vadījis pēc klanu piederības principa.

Balstoties uz Āzijas reģiona valstu pētnieka D. Ašimbajeva (*Д. Ашимбаев*) atziņām – „neatkarīgās Kazahstānas jaunā politiskā elite tiek veidota balstoties uz piederību „ģimenēm” jeb klaniem. Prezidenta N. Nazarbajeva (*H.Назарбаев*) administrācija sastāv no vienas lielas „ģimenes”, kuras locekļi kontrolē svarīgākos valsts pārvaldes mehānismus, transnacionālas naftas kompānijas, militārās rūpniecības korporācijas, kas no augšējiem „ģimenes” locekļiem saņem miljonus vērtus pasūtījumus. Valsts iekšpolitikā dominē specdienestu ietekme, kas ierobežo demokrātiskas vērtības.”¹²⁵ Līdz ar to var secināt, ka īpaši pietuvinātie prezidentam Kazahstāna ieņem svarīgākos amatus valsts pārvaldes sistēmā ne tikai nacionālā līmenī, bet arī reģionālā un privātā sektorā.

Kopumā savas prezidentūras laikā Kazahstānas prezidents N. Nazarbajevs (*H.Назарбаев*) ir izveidojis situāciju, kad visus stratēģiski nozīmīgus amatus valstī ieņem viņa izveidotais klans. Līdz ar to prezidentam rodas iespēja būt drošam par lojalitāti no to biedru puses, kas izrādījuši viņam uzticību un ieguvuši noteiktu amatu. Izveidojusies situācija pilnība izslēdz jebkādu opozīcijas pastāvēšanu un darbību, jo prezidents pats izvēlas to, kas ir spējīgi darboties politiskās elites aprindās. Kopumā analizējot klanu nozīmi politiskā režīma transformācijas procesā Kazahstānā var secināt, ka svarīgākos lēmumus valsts attīstībā pieņem viens klans, kura vadītājs ir valsts prezidents. Analizējot Kazahstānas šī brīža valdību var secināt, ka tajā darbojas daudz politiskās elites pārstāvji, kas ir „īpaši” tuvi vai piederīgi prezidenta ģimenei. Līdz ar to politiskās elites cirkulācijas process tiek būtiski traucēts, jo tas nenorisinās saskaņā ar demokrātisku politisko režīmu vērtībām – godīgā un atklātā cīņā par varu un vietu valdībā.

¹²⁵ Ашимбаев Д. *Политическая элита Казахстана*. <http://www.freeas.org/?nid=2924> (Интернет газета – „Свободная Азия” mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

Visu Kazahstānas politisko eliti var iedalīt četros slāņos, kas veido piramīdu. „Pirmajā līmenī atrodas prezidents N. Nazarbajevs (*Н.Назарбаев*) un viņa lielā „ģimene” – visi radnieki, gan viņa brāļi un māsas. Otrā līmenī atrodas visi, tie, kas atrodas īpaši tuvās attiecībās ar prezidentu (prezidenta administrācijas biedri). Trešajā līmenī atrodas parlamentu un valdību vadītāji, to starp arī šī brīža ministru prezidents K. Masimovs (*К.Масимов*), pirmais ministru prezidenta vietnieks S. Ahmetovs (*С.Ахметов*) u. c. Šī līmeņa politiskās elites ietekme nav mērāma ar to darba pienākumiem, bet to ietekme ir atkarīga no personiskām iespējām – tuvas attiecības ar prezidentu. Ceturtā līmenī darbojas visi ministri, parlamenta deputāti, ierēdņi.”¹²⁶ Balstoties uz doto informāciju var secināt, ka visa politiskā elite Kazahstānā tiek strikti nodalīta līmeņos, piederību pie kuriem nosaka attiecības ar prezidentu un viņa ģimeni.

Kopumā, šajā valdībā ir izteikti trešā un ceturtā klana dominēšana, kurā ietilpst valdību vadītāji un ministri. Šī brīža ministru prezidents iemantojis N. Nazarbajeva (*Н.Назарбаев*) uzticības garantu jau vairākus gadus atpakaļ. „K. Masimovs (*К.Масимов*) savu politisko karjeru ir sācis kā prezidenta padomnieks, vēlāk ir bijis transporta ministrs, tad bijis pirmais viceministrs un līdz ar 2007. gadu ir kļuvis par Kazahstānas ministru prezidentu.”¹²⁷ Tādējādi var secināt, ka šī brīža ministru prezidents ir spējis saglabāt savas pozīcijas politiskā elitē un šobrīd ieņem augstu amatu. Tomēr, ņemot vērā Kazahstānas politiskās sistēmas specifiku var secināt, ka uz šo amatu K. Masimovs (*К.Масимов*) tika nozīmēts ar prezidenta rīkojumu, nevis ievēlēts vēlēšanu ceļā, kas pēc būtības rada šķēršļus politiskās elites cirkulācijas procesā. Valdībā arī liela daļa no ministriem ir pieskaitāmi pie kāda no klaniem, kā rezultātā tie ir ieguvuši savu ministra amatu.

Kazahstānā kopš neatkarības iegūšanas nav norisinājusies vadošā klana maiņa. Visu laiku valsts vadošos amatos atradās viens klans. Kā atzīmē viens no Kazahstānas politiskās elites pētniekiem V. Hļupins (*В.Хлюпин*) – „Jaunā-vecā” Kazahstānas politiskā elite no neatkarības iegūšanas ne tikai ir spējusi maskēties, bet arī ir spējusi iemācīties slēpt savu īsteno dabu. Kazahstānas politiskā elitē jau no seniem laikiem ir manāma klanu politikas dominēšana, no kuras attiekties Kazahstānas vadība nav spējīga pat šodien, neskatoties pat uz to, ka varas modelis, kas tiek realizēts, darbojas balstoties uz novecojušiem principiem, bet valdošā elite ir

¹²⁶ Грозин, А. Внутриэлитная ситуация в Казахстане. *Национальные интересы*. http://www.ni-journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe, 2008, No.5 (Interneta žurnāla „Национальные интересы” mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹²⁷ Kazahstānas ministru prezidenta biogrāfija. <http://pm.kz/> (Kazahstānas ministru prezidenta mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

„nekvalitatīva”.”¹²⁸ Kopumā, Kazahstānas politiskā elitē ir stingri iesakņojusies klanu piederība, kas ne visai pozitīvi ietekmē politiskā režīma transformācijas procesu, pretēji šī piederība sekmē stagnāciju politiskās elites aprindās.

Viena klanu izteikta dominēšana Kazahstānā sekmē augstāku politiskās elites recirkulācijas līmeni valsts pārvaldes institūcijās, kā to pierāda valdības analīze, jo jaunu biedru piesaiste var iedragāt dotā klanu varas pozīcijas. Tiek atzīmēt, ka „prezidenta N. Nazarbajeva klans Kazahstānas politiskā elitē ieņem vadošo lomu jau vairākus gadu desmitus, un līdz šim Kazahstānā nav izveidojies neviena cita grupa vai klans, kas spētu līdzvērtīgi sacensties ar dominējošo klanu valsts politiskā arēnā. No neatkarības atgūšanas brīža dominējošais klans ir izvēlējis stingras pārvaldes metodes realizēšanu Kazahstānā, kas daļēji ierobežo cilvēku brīvību, bet pretēji grantē stabilu ekonomisko situāciju.”¹²⁹ Līdz ar to var secināt, ka dominējošais klans savu nedemokrātisko valsts pārvaldi kompensē ar ekonomisku stabilitāti. Kopumā analizējot klanu nozīmi Kazahstānā, darba autore secina, ka ilgstoša klanu dominēšana valsts politiskā arēnā sekmē augstāku recirkulāciju politiskās elites aprindās, kas negatīvi atspoguļojas politiskā režīma transformācijas procesā. Pēc būtības šī transformācija nenorisinās demokrātisku politisko režīmu virzienā, bet gan norisinās centieni saglabāt esošo kārtību.

Analizējot Kirgizstānas valdību var secināt, ka klanu dominēšana izpaudās tikai prezidentu A. Akajeva (*A.Акаев*) un K. Bakijeva (*К.Бакиев*) laikos, bet mūsdienās šī klanu piederībā Kirgizstānā ir palikusi otrā plānā. Kopumā liela ietekme ir bijusi tieši prezidenta A. Akajeva (*A.Акаев*) un prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) klaniem. Pretēji Kazahstānas gadījuma, kur piederību pie klanu nosaka attiecības ar prezidentu N. Nazarbajevu (*Н.Назарбаев*), Kirgizstānā piederību pie klanu nosaka dzimšanas vieta, kas nosaka politisko orientāciju. „Pirmais Kirgizstānas prezidents A. Akajevs (*A.Акаев*) pieder pie ziemeļu klanu, kas dominēja Kirgizstānas varas olimpā līdz ar Padomju Savienības sabrukšanu līdz pat 2005. gadam. Šajā valdībā pie ziemeļu klanu tiek pieskaitīti Finanšu ministrs B. Abildajevs (*Б.Абилдаев*), ministru prezidents N. Tanajevs (*Н.Танаев*) un Aizsardzības ministrs E. Topajevs (*Э.Тонаев*). Kā arī savas prezidentūras laikā prezidents A. Akajevs (*A.Акаев*) ir vienpersoniski nozīmējis visus tiesnešus Kirgizstānā, faktiski noformējot tiesu sistēmu pēc

¹²⁸ Хлюпин. В. Элиты Казахстана: Национальные качества или националистические количества? <http://www.zonakz.net/articles/11906> (Avīzes „Зона Казахстана” mājas lapa; aplūkots 11.05.12)

¹²⁹ Хлюпин. В. Казахская политическая элита: между модернизацией и трибализмом. <http://www.iicas.org/page.php?id=105> (Starptautiskā Eirāzijas pētniecības institūta mājas lapa; aplūkots 11.05.12)

klanu piederības.”¹³⁰ Balstoties uz iegūto informāciju var secināt, ka dotā valdībā svarīgākos posteņos tika nozīmēti piederīgie pie ziemeļu klana. Līdz ar politiskās elites cirkulācijas process nenorisinās atvērti, jo iekļūšanu valdībā kontrolē prezidents, kas veido sev lojālu valdību un politiskā elite recirkulē ziemeļu klana iekšienē.

Tātad prezidents A.Akajevs ir ziemeļu klana pārstāvis, kura politiskā ietekme kopš neatkarības atgūšanas tika palielinātā. „A.Akajeva klana piederīgie kontrolēja lielu daļu no lielākām Kirgizstānas ražošanas kompānijām, lielākos mediju un zelta ieguves vietu, kas veidoja 20% no visiem Kirgizstānas ienākumiem. Kā arī šim klanam izdevās izveidot ciešas attiecības ar Kazahstānas dominējošo klanu – viens no prezidenta dēliem bija apprecējis Kazahstānas prezidenta meitu, līdz ar to abu valstu starpā tika „uzlabotas” ekonomiskās attiecības.”¹³¹ Līdz ar to gan privātā, gan publiskā sektorā dominēja tikai ziemeļu klana pārstāvji. Tomēr ar laiku Kirgizstānā izveidojās liela neapmierināto kustība, kas turpmāk transformējās par spēcīgu opozīciju, ko pārstāvēja valsts dienvidu klana piederīgie.

Kā viena no A. Akajeva klana neveiksmēm tiek minēta – „nespēja vienoties ar dienvidu klaniem, jo prezidenta A. Akajeva ietekme valsts dienvidu daļā vienmēr ir bijusi vāja, ne tikai vājas ekonomiskās attīstības dēļ, bet arī tāpēc, ka valsts pārvaldes institūcijās citu klanu pārstāvjiem iekļūt bija faktiski neiespējami, kā rezultātā izveidojās opozīcija, kuras līderis ir bijis nākošais Kirgizstānas prezidents K. Bakijevs.”¹³² Tādējādi var secināt, ka Kirgizstānā, tāpat kā Kazahstānā, pirmos neatkarības gados ir bijis viens ietekmīgs klans, kas noteica visus politiskos procesus, bet ar laiku šis klans zaudēja savu ietekmi un norisinājās klanu maiņa valsts politiskā arēnā, kas sekmēja politiskās elites nomaiņu valsts pārvaldes institūcijās un politiskā režīma transformācijas procesu.

Pētot prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) valdību var secināt, ka arī šī valdība tika veidota pēc klanu piederības principa. Prezidents K. Bakijevs (*К.Бакиев*) sākotnēji ir bijis viens no opozīcijas pārstāvjiem, kas aktīvi kritizēja prezidenta A. Akajeva (*А.Акаев*) prezidentūras laiku. Līdz ar prezidenta K.Bakijeva (*К.Бакиев*) nākšanu pie varas mainījās arī politiskās elites klans, kurš kļuva par dominējošo Kirgizstānas valdībā. Balsoties uz pētnieka M.Sarijeva (*М.Сариев*) atziņām, „prezidents K. Bakijevs (*К.Бакиев*) nākot pie varas centās pilnībā

¹³⁰ Политическая элита Киргизстана. Северные кланы. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1014588360> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹³¹ Политическая элита современного Кыргызстана. <http://www.peoples-rights.info/2010/09/politicheskaya-elita-sovremennogo-kyrgyzstana/> (Starptautiskā cilvēktiesību aizsardzības kustības Āzijā mājas lapa; aplūkots 11.05.12)

¹³² Turpat

reformēt politisko eliti, kas bija izveidojusies prezidenta A.Akajeva (*A.Акаев*) laikā. Valsts pārvaldes struktūrās vadošās pozīcijas pārņēma centrālā spārma pārstāvji „*Ichkilik*”, kas apdzīvo valsts dienviddaļu, kā rezultātā no vadošiem amatiem tika izspiesti ziemeļu klanu pārstāvji, bet to vietā nāca dienvidu klanu politiskā elite.”¹³³

Līdz ar to valstī izveidojās situācija, kad divi klanu savā starpā sāka konfliktēt par ietekmes sfēru dalīšanu. Jaunizveidotā valdībā savu amatu ieguva dienvidu klanu pārstāvis – „F.Kulovs (*Ф.Кулов*), kas tika apstiprināts ministru prezidenta amatā, kurš vēlāk veidoja valdību, kas bija lojāla prezidentam.”¹³⁴ Kopumā pētot valdību veidošanu procesu Kirgizstānā var secināt, ka tās tika veidotas balstoties uz klanu politiku. „Šajā laika periodā dienvidu klanu piederīgie centās palielināt savu ietekmi visās valsts pārvaldes sfērās, kas praksē izpaudās, kā pilnīga klanu pārstāvju dominēšana valsts pārvaldes institūcijās, kā rezultātā tas izvērtās par vienas prezidenta ģimenes hegemoniju valsts politikā.”¹³⁵

Tādējādi analizēto klanu lomu politiskā režīma transformācijas procesā Kirgizstānas gadījumā var secināt, ka sākotnēji klanu maiņa sekmēja politiskā režīma transformāciju – pēc Tulpju revolūcijas saskaņā ar starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņām Kirgizstāna tika ierindota „daļēji brīvo” valstu sarakstā¹³⁶, kā rezultātā valsts politiskā arēnā tika pilnībā „demontēta” ziemeļu klanu politiskā elites, kuras vietā nāca cita klanu pārstāvji. Tomēr turpmākā perspektīvā, ņemot vērā augstos politiskās elites recirkulācijas rādītājus, var secināt, ka K. Bakijevs ir pieļāvis tās pašas kļūdas, ko savā laikā ir pieļāvis pirmais Kirgizstānas prezidents un kā rezultātā tas sekmēja otro „atbrīvošanās” revolūciju, kuras rezultātā klanu ietekme valstī būtiski mazinājusies. Tādējādi analizējot dotos gadījumus var secināt, ka klanu nomaina veicina politiskā režīma transformāciju. Tomēr analizējot pēdējo valdību var secināt, ka tajā klanu piederības faktors ir nonācis otrā plānā. Par dominējošo faktoru politiskās elites cirkulācijas procesā pēdējā Kirgizstānas valdībā var uzskatīt vēlēšanu procesu. Pēdējā valdība tika veidota balstoties uz notikušām parlamentārām vēlēšanām, līdz ar ko valdībā iecirkulēja jauni politiskās elites pārstāvji. Pārsvārā esošā valdībā centās apvienot visu dominējošo Kirgizstānas klanu intereses, neizveidojot kāda viena klanu dominēšanu. Intervijā

¹³³ Сариев.М. Киргизия: род или племя? *Российский пенортер*.2010, No. 14, pp.17-18

¹³⁴ Kirgizstānas valdības sastāvs 2005.gada 30.septembrī – 2007.gada 29.janvārī. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹³⁵ Политическая элита современного Кыргызстана. <http://www.peoples-rights.info/2010/09/politicheskaya-elita-sovremennogo-kyrgyzstana/> (Starptautiskā cilvēktiesību aizsardzības kustības Āzijā mājas lapa; aplūkots 11.05.12)

¹³⁶ Freedom in The World. Country reports – Kyrgyzstan (2002-2011). <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/kazakhstan> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

Kirgizstānas Informācijas birojam, prezidents A. Atambajevs (*A.Атамбаев*) norādīja, „lai Kirgizstānas vara nekad neaizmirst to, ka tā ir spēcīga tikai tad, kad balstās uz visas tautas uzticību, nenodalot tautu reģionos vai klanos.”¹³⁷ Līdz ar to A. Atambajevs (*A.Атамбаев*) savas prezidentūras laikā liek uzsvāru uz vienota Kirgizstāna izveidi, kas principāli atšķiras no iepriekšējo prezidentu realizētās politiskas.

Kopumā analizējot politiskās elites cirkulāciju Kazahstānas un Kirgizstānas valdībā, darba autore secina, ka cirkulācija norisinās pēc „slēgtā” modeļa, izņemot Kirgizstānas pēdējo izveidoto valdību, kā rezultātā tas sekmē nedemokrātisku režīmu izveidi. Liela loma politiskās elites cirkulācijas procesā abās valstīs ir valsts prezidentiem, kas bieži vien veidoja valdības balstoties uz klanu piederības principa. Kā arī Kazahstānā un Kirgizstānā ir vērojams augsts politiskās elites kontinuitātes līmenis valdībās, kas parāda to, ka ņemot vērā iepriekšējo ministru darba pieredzi var secināt, ka varas nodošanas mehānisms šajās valstīs tiek nodrošināts no „augšas un leju”. Veidojot valdības par vienu no svarīgākajiem kritērijiem tika izvēlēta lojalitāte pastāvošam režīmam, tādējādi, opozīcijas darbība abās valstīs bija stipri ierobežota.

Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi – „*Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija*” turpmāk, darba gaitā tiks analizēts politiskās elites recirkulācijas līmenis abu valstu valdībās. Analizējot recirkulācijas līmeni valdībā par tiek ņemta vērā politiskās elites kontinuitē, kā arī noteicošiem faktoriem tiek izvēlēti – ministru dalība iepriekšējās valdībās viena prezidenta prezidentūras laikā, partejiskā piederībā, kā dotais ministrs ieguva amatu, vai to apstiprināja prezidents vai arī ieguva savu mandātu, balstoties uz vēlēšanu rezultātiem. Politiskā recirkulācija dotā darba ietvaros tiks skatīta notikušo parlamentāro vēlēšanu laikos. „Kazahstānā no neatkarības iegūšanas ir notikušas piecas parlamentārās vēlēšanas – 1995. gadā, 1999. gadā, 2004. gadā, 2007. gadā un 2012. gadā.”¹³⁸ Līdz ar to politiskās elites recirkulācija valdībās tiks pētīta doto termiņu ietvaros. „Kirgizstānā no neatkarības iegūšanas ir notikušas piecas parlamentārās vēlēšanas – 1995. gadā, 2000. gadā, 2005. gadā, 2007. gadā un 2010. gadā.”¹³⁹ Kirgizstānā politiskās elites recirkulācija valdībā tiks skatīta ne tikai doto termiņu ietvaros, bet arī prezidentu pilnvaru

¹³⁷ Султанов.М. *Алмазбек Атамбаев: Государственная власть должна вырасти нравственно.*
<http://www.kib.kg/> (КыргызИнформБюро mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹³⁸ Centrālā Vēlēšanu Komisija Kazahstānā.
http://election.kz/portal/page?_pageid=73,473388&_dad=portal&_schema=PORTAL (Kazahstānas Centrālās Vēlēšanu Komisijas mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹³⁹ Жогорку Кенеш Киргизстана. http://www.kenesh.kg/RU/Articles/63-Stanovlenie_kyrgyzskogo_parlamenta.aspx (Kirgizstānas parlamenta mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

laikā. Pēdējā valdība, kas tika izveidota prezidenta A. Akajeva (*A.Акаев*) prezidentūras laikā, Kirgizstānā tika iekļauti daudzi ministri, kas jau līdz šim ir izrādījuši uzticību prezidentam un sākot jau no tā prezidentūras sākuma veidoja viņa „uzticīgo komandu”. „Laika posmā no 1998. gada līdz 2005. gadam elites cirkulācijas process, kas demokrātiskā tranzīta sabiedrībā nodrošina elites atjaunošanu, faktiski Kirgizstānā nefunkcionēja. Vadošās pozīcijās cirkulācija nenotika, līdz ar to veidojas liels recikulējošo elites biedru slānis.”¹⁴⁰ Līdz ar to var secināt, ka prezidenta A. Akajeva (*A.Акаев*) laikā politiskās elites cirkulācija bija izteikti traucēta vai tā nenorisinājās vispār.

Analizējot valdību, kas tika izveidota pēdējās prezidentūras laikā, var secināt, ka „šajā valdībā izveidojās 100% politiskās elites recirkulācija, jo visi 12 ministri, ir piedalījušies iepriekšējās prezidenta A. Akajeva (*A.Акаев*) prezidentūras veidotā valdībās (laika posmā no 1996.gada līdz 2005.gadam), daudzi ministri, kas darbojās pēdējā A.Akajeva (*A.Акаев*) valdībā ir cirkulējuši visās valdības šī prezidenta laikā. Lielākā daļa no tiem ir iecirkulējuši valdībā 2000. gada laikā, kad prezidents A. Akajevs (*A.Акаев*) jau bija nostiprinājis savu ietekmi Kirgizstānā. (Skatīt pielikumu Nr. 13)”¹⁴¹ Kopumā politiskās elites cirkulācija šī prezidenta laikā nenorisinājās, jo visi ministri ir recirkulējuši no valdības valdībā, līdz ar to balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi un starptautisko demokrātijas institūtu pētījumu novērtējumu, var secināt, ka šajā laikā posmā augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis pierāda to, ka nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīgāka augstāka elites recirkulācija, jo šajā Kirgizstānas politiskā režīma veidošanas procesā valstī pastāvēja autoritārs politisks režīms.

Līdzīga situācija ir izveidojusies Kazahstānas valdībā, prezidenta N. Nazarbajeva (*Н.Назарбаев*) pirmās prezidentūras laikā. „Līdz ar to politiskās elites recirkulācijas līmenis laika posmā no 1995.gada līdz 2004. gadam sastādīja vidēji 78,3% no visiem valdības biedriem, 1995.gadā politiskās elites recirkulācijas līmenis valdībā veidoja 90%, 1999.gadā tas veidoja 50%, bet 2004. gadā politiskās recirkulācijas līmenis sastādīja 95% no visiem valdības biedriem (Skatīt pielikumu Nr.13). ”¹⁴² Analizējot politiskās elites cirkulāciju Kazahstānas valdībā var secināt, ka tā ir ļoti zemā līmenī, jo vidēji katrā valdība parādās no viena līdz divām jaunām personām, kas agrāk nav cirkulējušas valdībā. Augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis 90. gadu sākumā parāda to, ka prezidents veidojot neatkarīgu

¹⁴⁰ Аязбеков.А., Ногонбаева.Э. Политические элиты Кыргызстана: оценка и анализ. *Экономические стратегии-Центральная Азия*. 2006, No. 3, стр. 62-73

¹⁴¹ Valdības sastāvs Kirgizstānā pēdējās prezidenta A. Akajeva prezidentūras laikā – 2005.gadā.

<http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹⁴² Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

valsti ir pārņēmis iepriekšējā režīma politisko eliti, kuru ir pielāgojis sava režīma stiprināšanai. Kazahstānā politiskās elites cirkulācijas procesā ļoti liela ietekme ir prezidentam, kuru pilnvarās ir vienpersoniskā ministru kandidātu nominēšana un apstiprināšana. Zemākie rādītāji – „50%, politiskās elites recirkulācijā Kazahstānā ir bijuši 1999.gadā, kas pēc darba autores domām, lielā mērā atspoguļo politiskās krīzes rezultātus, kas izpaudās Kazahstānā dažus gadus iepriekš”.¹⁴³

Kad „1995.gadā Kazahstānā norisinājās parlamentārās vēlēšanas, kuru rezultātā no deputātu kandidātu puses Augstākā tiesā tika iesniegtas vairākas sūdzības, kas prasīja atzīt to, ka Centrālā Vēlēšanu Komisija ir pārkāpusi savas pilnvaras vēlēšanu balsu skaitīšanā un izskanēja vairākas prasības par to, lai atzītu dotās vēlēšanas par nelegitīmām. Augstākā tiesa visas šīs prasības apstiprināja, kā rezultātā vēlēšanu rezultāti tika atzīti par nelegitīmiem, līdz ar to viss pastāvošais parlaments arī, tādējādi 1995. gadā 11. martā visa valdība iesniedza demisiju, ko pamatoja ar nelegitīma parlamenta atlaišanu. Kā rezultātā 1995.gadā aprīlī norisinājās referendums, kura apsprieda prezidentūras laika palielināšanu līdz 2000.gadam. Šajā referendumā, balstoties uz oficiālo statistiku, „Par” nobalsoja 95% no vēlētājiem, kas piedalījās vēlēšanās, tādējādi 1995.gadā no marta līdz decembrim Kazahstānā nepastāvēja likumīgi ievēlētā likumdevējvara, to aizvietoja, vienpersoniski prezidents.”¹⁴⁴

Pēc notikušām parlamentārām vēlēšanām prezidents N. Nazarbajevs (*Н.Назарбаев*) pieņēma lēmumu atlaist valdības ministru prezidentu. „Gada laikā uz prezidentu tika veikts spiediens no parlamenta deputātu puses, kuri pieprasīja, lai tiktu atlaists prezidenta nozīmēts ministru prezidenta kandidāts A. Kažegeļdins (*А.Кажегельдин*), kurš tika atlaists un tiesāts, jo tika apsūdzēts plašos korupcijas skandālos.”¹⁴⁵ Līdz ar to šajā laika posmā N. Nazarbajevs (*Н.Назарбаев*) bija spiests veidot jaunu komandu, kas sekmēja politiskās elites cirkulāciju turpmākā valdībā, līdz ar to 1999.gadā politiskās elites recirkulācijas rādītāji valdībā ir viszemākie no visām Kazahstānā izveidotām valdībām.

Pēc parlamenta un valdības demisijas Kazahstāna gatavojās jaunām vēlēšanām. Nākošās vēlēšanas paredzēja būtiskas izmaiņas vēlēšanu sistēmā, kuras izstrādē piedalījās prezidents. Kopumā šajā laika posmā Kazahstānā izveidojās situācija, kad vecā Padomju Savienības laiku

¹⁴³ Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁴⁴ Шеретов. С. *Новейшая история Казахстана:1985-2002 год*. Алматы: ЮРИСТ, 2003 год, стр. 240, стр.46

¹⁴⁵ Шеретов. С. *Новейшая история Казахстана:1985-2002 год*. Алматы: ЮРИСТ, 2003 год, стр. 240, стр.46

elite, kas bija transformējusies jaunā politiskā režīma ietvaros, vairs nespēja atbilst reālam politiskam diskursam valstī, tādējādi, līdz ar 1999. gada vēlēšanām, politiskās elites cirkulācija valdībā palielinājās, bet recirkulācija politiskās elites biedru rindās samazinājās, jo prezidents sāka veidot jaunu komandu. „Līdz ar 1999.gada vēlēšanām politiskās elites aprindās valdībā ienāk šī brīža Vides aizsardzības ministrs, Zemkopības ministrs un Finanšu ministrs.”¹⁴⁶ Tādējādi var secināt, ka politiskās elites recirkulācija ir Kazahstānas valdībā ir vērojama vēl no 1999.gada, jo valdībās notiek nepārtraukta kadru rotācija, tomēr tā notiek tikai noteiktas grupas iekšienē.

Pētot politiskās elites recirkulāciju Kirgizstānā prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) laikā var secināt, ka salīdzinājumā ar pirmā prezidenta veidotām valdībām šis recirkulācijas līmenis ir būtiski samazinājies. „Ja pirmā valdībā politiskās elites recirkulācijas līmenis ir bijis 100%, tad jau K. Bakijeva (*К.Бакиев*) veidotā valdībā šis recirkulācijas līmenis veidoja tikai 60%”¹⁴⁷, kā rezultātā var secināt, ka politiskās elites aprindās valdībā ir iecirkulējuši 40% jaunu politiskās elites biedru, kas nav saistīti ar iepriekšējo politisko režīmu. „Šajā valdībā politiskās cirkulācijas ietekmē ienāca ministru prezidents (uz amatu nozīmēja prezidents, balstoties uz klanu piederību), pirmais viceministrs, viceministru prezidenta vietnieks, viceministrs ekonomikas un attīstības jautājumos, Tieslietu ministrs, Izglītības ministrs, Darba un sociālās aizsardzības ministrs un Starptautiskās integrācijas un sadarbības ministrs.”¹⁴⁸ Prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) laikā valsts pārvaldē un augstākās varas ešelonos notika lielas pārmaiņas, kas bija saistītas ar iepriekšējā režīma izkaušanu.

Šī izkaušana izpaudās, kā atbrīvošanās no politiskās elites, kas bija lojāla prezidenta A. Akajeva (*А.Акаев*) režīmam. Tomēr, neskatoties uz visiem centieniem, līdz ar laiku Kirgizstānā izveidojas tāda situācija, kad visi trīs varas atzari nemitīgi konfliktē, par konflikta pamatu kalpo neapmierinātība ar kadru rotāciju un cirkulāciju politiskās elites aprindās. Neskatoties pozitīvo tendenci politiskās elites recirkulācijas līmeņa samazināšanās Kirgizstānas valdībā, tie paliek arvien ļoti augstā līmenī, kas pierāda, to ka cirkulācijas process ir traucēts, kā rezultātā veidojas „vecā” politiskās elites gvarde, kas veicina stagnāciju politiskās elites aprindās, kas pēc darba autores domām atspoguļo hipotēzē iekļauto sakarību, par to, ka nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka elites

¹⁴⁶ Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁴⁷ Kirgizstānas valdības sastāvs 2005.gada 30.septembrī – 2007.gada 29.janvārī. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁴⁸ Kirgizstānas valdības sastāvs 2005.gada 30.septembrī – 2007.gada 29.janvārī. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

recirkulācija, ko arī pierāda Kirgizstānas piemērs. Šajā laikā valsts politiskā režīma transformācijas process jau bija iesācies (pirmā revolūcija, kuras rezultātā starptautisko demokrātijas institūtu pētnieki ir atzīmējuši vairākas pozitīvas tendences virzībā uz demokrātiskumu). Tādējādi salīdzinājumā pat ar iepriekšējo valdību, kur recirkulācijas līmenis veidoja 100%, šajā valdībā politiskās elites recirkulācijas līmenis ir samazinājies.

Prezidenta K. Bakijeva (*К.Бакиев*) politiskās karjeras sākumā nācās izdarīt izvēli, vai nu virzīt valsti demokrātiskā politiskā režīma virzienā, attīstot un iedibinot demokrātiskas vērtības, vai arī turpināt pirmā prezidenta politisko diskursu. „Pēc 2005.gada Tulpju revolūcijas, kas norisinājās Kirgizstānā, K. Bakijeva (*К.Бакиев*) priekšā pavērās viens no grūtākiem lēmumiem viņa politiskā karjerā – kā sadalīt varu. Vai ņemt vērā negatīvo un neveiksmīgo A. Akajeva (*А.Акаев*) pieredzi varas dalīšanā un veidot politiskās elites aprindas dalot amatus sev piederīgiem vai arī balstīties uz godīgām vēlēšanām.[..] Kā parāda pieredze prezidents K. Bakijevs (*К.Бакиев*) ir izvēlējis pirmo variantu, jo visos ietekmīgos valsts pārvaldes posteņos atradās viņam lojālas personas, kā arī par vienu no ietekmīgākām politiskām personām Kirgizstānā kļuva viņa dēls M. Bakijevs (*М. Бакиев*).”¹⁴⁹ Kopumā var secināt, neskatoties uz prezidenta centieniem attīstīt demokrātiskas vērtības Kirgizstānas sabiedrībā, prezidents ir daļēji pakļāvies Āzijas reģiona valstu politiskai specifikai un savu izvēli ir izdarījis, nevis demokrātiski orientētu politiskās elites cirkulācijas procesu, bet gan slēgtu politiskās elites cirkulācijas mehānismu, kas līdz ar laiku veido augstu politiskās elites recirkulācijas līmeni, kas ir raksturīgs nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem.

Analizējot Kazahstānas politiskās elites recirkulācijas līmeni valdībā laika posmā no 2004.gada – 2007.gadam var secināt, „ka saglabājas 95% recirkulācijas līmenis, kas parāda to, ka politiskās elites cirkulācija Kazahstānas valdībā ir minimāla šajā laikā valdībā iecirkulē daudzi pēdējās valdības ministri - šī brīža Ministru prezidents, pirmais ministru prezidenta vietnieks, bet visi pārējie ministri jau ir darbojušies iepriekšējās valdībās tikai citos ministru amatos”¹⁵⁰ Kopumā, Kazahstānā, kā jau tika minēts norisinās iekšēja politiskās elites cirkulācija, veidojot augstu recirkulācijas līmeni valdībā, līdz ar ko jaunu biedru piesaiste valdībai ir ierobežota, kas būtiski kavē politiskā režīma transformācijas procesu.

¹⁴⁹ Fedorenko.V. Nepotism and weak institutions in Kyrgyz Politics.

<http://www.thewashingtonreview.org/articles/nepotism-kyrgyzpolitics.html> (Online journal - *The Washington Review of Turkish & Eurasian Affairs* mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

¹⁵⁰ Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

Abās valstīs gan Kazahstānā, gan Kirgizstānā līdz 2007.gadam ir vērojams augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis. Krasi situācija mainījās Kirgizstānā pēc otrās „atbrīvošanas” revolūcijas, līdz ar ko politiskās elites recirkulācijas līmenis būtiski samazinājās. Analizējot Kirgizstānas valdību, kas izveidojās pēdējā prezidenta A. Atambajeva (*A.Атамбаев*) laikā, var secināt, ka „politiskās elites recirkulācijas līmenis procentuāli sastāda tikai 14,3% no visiem ministriem, kur no iepriekšējām valdībām ir iecirkulējuši Finanšu ministrs, viens viceministrs un aizsardzības ministrs.”¹⁵¹ Līdz ar to var secināt, ka no 21 ministra, kas veido valdību - 85,7% ministri ir iecirkulējuši šajā valdībā. Balstoties uz starptautiskiem demokrātijas institūtu pētnieku atzinumiem Kirgizstānā pēc 2010. gada tika palielināts „brīvības” reitings, kas norāda uz to, ka valstī attīstās demokrātiskā politiskā režīma vērtības, ko atspoguļo arī politiskās elites recirkulācijas līmenis, kas ir būtiski samazinājies, kā arī salīdzinājumā ar iepriekšējām valdībām ir visaugstākā politiskās elites cirkulācija valsts pārvaldes aprindās. Tādējādi var uzskatīt, ka zemāks politiskās elites recirkulācijas līmenis ir raksturīgs demokrātiskākiem politiskiem režīmiem.

Neskatoties uz mainīgo situāciju Kirgizstānā, Kazahstānā politiskās elites recirkulācijas līmenis paliek augsts, kā rezultātā valdībā veidojas politiskās elites biedru stagnācija, norisinās tikai iekšējā cirkulācija, kad valdībās netiek piesaistīti jauni politiskās elites pārstāvji. Tādējādi var secināt, ka Kazahstānā ir būtiskas problēmas ar politiskās elites cirkulācijas iespējām. Analizējot valdību Kazahstānā, kas izveidojās pēc 2012.gada parlamentārām vēlēšanām, var secināt, ka „politiskās elites recirkulācijas līmenis valdībā sastāda 81,5% no visiem ministriem, līdz ar to var secināt, ka šajā valdībā ir recirkulējuši iepriekšējo valdību politiskās elites pārstāvji, kas savu darbu sāka no Kazahstānas neatkarības iegūšanas brīža. Politiskās elites pārstāvji, kas ir iecirkulējuši pēdējā valdībā, ir tikai šī brīža Labklājības ministrs, Transporta un komunikāciju ministrs un Ārlietu ministrs. Kopumā, šajā valdībā politiskās elites cirkulācija līmenis sastāda tikai 18,5%.”¹⁵² Neskatoties uz augstiem rādītājiem politiskās elites recirkulācijā valdībās, arī Kazahstānā ir manāma pozitīva tendence. „Salīdzinājumā ar divām iepriekšējām valdībām, kur recirkulācija līmenis politiskās elites aprindās valdībās veidoja 95%, šajā valdība šī recirkulācija sastāda tikai 81,5% no visiem ministriem.”¹⁵³ Tomēr salīdzinot politiskās elites recirkulācijas līmeni abu valstu valdībās,

¹⁵¹ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁵² Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁵³ Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

darba autore secina, ka Kirgizstānā līdz ar katras jaunas valdības veidošanu recirkulācijas līmenis samazinās un palielinās starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku vērtējumi „pilsonisko brīvību” jomā, tādējādi šis valsts politisko režīmu atbilstoši starptautiskai klasifikācijai, salīdzinājumā ar Kazahstānu, var pieskaitīt pie demokrātiskāka politiskā režīma, nekā tas ir izveidojies Kazahstānā, kur politiskās elites recirkulācijas līmenis ir daudz augstāks nekā Kirgizstānā.

Kazahstānā ir izteikta prezidenta dominēšana politiskās elites cirkulācijas procesā, jo tieši prezidentam ir tiesības vienpersoniski nominēt un apstiprināt izvirzītos kandidātus. No neatkarības iegūšanas prezidents N.Nazarbajevs (*H.Hazapbaev*) ir veidojis sev lojālu ministru komandu, kura atbalstītu izvēlēto politisko diskursu. Kā arī liela loma ir klanu politikai, kas ir raksturīga Āzijas reģiona valstīm. Bieži vien ministru amati valdībā tiek iedalīti nevis balstoties uz vēlēšanu rezultātiem, bet tieši balstoties uz klanu piederību. Tādējādi Kazahstānas politiskā sistēmā pastāv pats speciāls - politiskās elites iedalījums, kurš atbilst konkrētām klanam, no kura tiek nominēti ministri.

Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija”, var secināt, ka dotā hipotēzē iekļautā sakarība tiek apstiprināta, analizējot Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumu. Pētot politiskās elites recirkulāciju Kirgizstānas valdībās, šī sakarība tiek apstiprināta, jo Kirgizstānā pastāv zems politiskās elites recirkulācijas līmenis un to politiskais režīms, balstoties uz starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņām tiek klasificēts pie hibrīdrežīma, kurā dominē demokrātiskā politiskā režīma iezīmes, kas pēc būtības ir demokrātiskās par Kazahstānas politisko režīmu. Tādējādi, lai pierādītu vai apgāztu darba gaitā izvirzīto hipotēzi, turpmāk tiks analizēts politiskās elites recirkulācijas līmenis abu valstu parlamentos.

5.2 Politiskās elites cirkulācija Kazahstānas un Kirgizstānas parlamentos

Šajā darba nodaļā tiks analizēts politiskās elites recirkulācijas līmenis Kazahstānas V sasaukuma parlamentā, Kirgizstānas III un V sasaukuma parlamentos. Doto laika periodu analīze, pēc darba autores domām, atspoguļo politiskā režīma veidošanas procesa transformāciju gan Kazahstānā, gan Kirgizstānā. Tiks pētīta deputātu iepriekšēja darba pieredze ne tikai iepriekšējos parlamentos, bet arī Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas struktūrās, kas atspoguļos elites kontinuitātes līmeni parlamentos. Tiks analizēta

deputātu partejiskā piederība. Ņemot vērā etniskā un paaudžu maiņas faktoru nozīmi post-komunisma valstīs, tiks analizēts abu parlamentu etniskais sastāvs un deputātu vecums, kas atspoguļots politiskās kopējo politiskās elites struktūru - elites etniskā sastāva maiņu, paaudžu maiņu parlamentos, kas sekmē nacionālas elites izveidi. Kopumā, analizējot politiskās elites cirkulāciju, darba autore, pētīs to, pēc kāda modeļa norisinās šī cirkulācija un kā politiskās elites recirkulācija ietekmē politiskā režīma veidošanas procesu.

Analizējot Kazahstānas valdībā politiskās elites cirkulācijas iespējas iepriekšējā darba nodaļā, darba autore secināja, ka šis process norisinās pēc „slēgtā” modeļa, varas nodošana tiek nodrošināta no „augšas uz leju”, lielu lomu spēlē valsts prezidents, kurš nozīmē stratēģiski svarīgākos amatos personas, kas ir piederīgas konkrētam klanam, Kazahstānas valdībā ir zems paaudžu maiņas līmenis, pastāv augsts recirkulācijas līmenis, jo katrā valdībā, kas tika veidota Kazahstānā tika piesaistīti tikai daži jauni politiskās elites biedri, kā rezultātā, ņemot vērā visus faktorus, darba autore secināja, ka augstāks politiskās elites recirkulācijas līmenis ir raksturīgs nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem, ko pamato arī starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņas, kas klasificēja Kazahstānu pie autoritāra tipa valstīm.

Kopumā Kazahstānā no neatkarības iegūšanas ir notikušas vairākas parlamentāras vēlēšanas, kuru rezultātā valstī tika izveidots parlaments, kas nodrošina likumdevēju varas funkcionēšanu valstī. „Pēdējās parlamenta vēlēšanas, kurās tika vēlēts V sasaukuma parlaments Kazahstānā norisinājās 2012.gada janvārī, kuru rezultātā tika izveidots parlaments ar 107 deputātiem zemākā parlamenta palātā – Mažilisā (*Мажилис*) un 46 deputātiem augstākā parlamenta palātā – Senātā, tādējādi, kopā veidojot parlamentu, kurā darbojas 153 deputāti, no kuriem 9 deputātus ievēl Kazahstānas Tautas Asambleja un augstākās palātas 15 deputātus nozīmē pats valsts prezidents.”¹⁵⁴ Balstoties uz doto informāciju par parlamentārām vēlēšanām Kazahstānā var secināt, neskatoties uz vēlēšanām, kuru rezultātā tiek ievēlēti deputāti, tā pat kā valdībā, lielu lomu spēlē valsts prezidents, kurš tieši nozīmē deputātu mandātus parlamentā.

Darba iepriekšējā nodaļā tika secināts, ka Kazahstānas valdībā ir vērojams augsts politiskās elites kontinuitātes līmenis, kas būtiski ietekmē politiskās elites recirkulācijas līmeni, kā arī parāda to, cik daudz ministru ir darbojušies iepriekšējā politiskā režīma varas institūcijās. Analizējot Kazahstānas parlamentu darba autore secināja, ka arī tajā pastāv augsts politiskās

¹⁵⁴ Парламент республики Казахстан. <http://www.parlam.kz/ru> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

elites kontinuitātes līmenis, „kas procentuāli veido 57% no visiem parlamenta deputātiem (Skatīt pielikumu Nr.14).”¹⁵⁵ Salīdzinājumā ar politiskās elites kontinuitāti valdībā, kur liela daļā no ministriem ir ieņēmuši augstus amatus iepriekšējā politiskā režīmā, parlamentā situācija ar elites kontinuitāti ir krasi atšķirīgāka. „Liela daļa no parlamenta deputātiem, kas ir darbojušies Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas institūcijās, līdz šim ir ieņēmuši zemākus amatus, faktiski tie ir darbojušies vietējās varas institūcijās, strādāja sovhozos un kolhozos, kā arī pēc komunistiskā režīma sabrukšanas ir darbojušies reģionālās varas institūcijās, kas procentuāli veido 45% no kopējā elites kontinuitātes līmeņa parlamentā.”¹⁵⁶ Tādējādi var secināt, ka Kazahstānas parlamentā elites kontinuitāte atspoguļo to, ka varas nodošanas mehānisms ir mainījies, kur parlamenta gadījumā vara tiek nodota no „lejas uz augšu”. Tomēr neskatoties uz to, ka parlamenta gadījumā vara tiek nodota no „lejas uz augšu”, elites kontinuitātes rādītāji paliek augstā līmenī, kas norāda uz to, ka Kazahstānas parlamentā ir ļoti liels biedru skaits, kas ir darbojušies iepriekšējā režīma varas institūcijās un kas ir spējis transformēties jaunā politiskā režīma ietvaros.

Viens no svarīgākajiem faktoriem, kas ir raksturīgs post-komunisma valstu politiskām elitēm ir tās etniskais sastāvs, kas ņemot vērā iepriekšējā politiskā režīma pieredzi norāda uz politiskās elites spēju veidot nacionālo eliti. Ņemot vērā politiskās elites specifiku komunistiskās valstīs, kas ietilpa Padomju Savienības sastāvā, kur lielu daļu no katras republikas politiskās elites veidoja etniskie krievi, kas tika nozīmēti no Maskavas, izņēmums nav bijusi arī Kazahstānā. „Kazahstānas Komunistiskās partija sekretāri līdz ar 1955. gadu ir bijuši etniskie krievi (izņēmums 1989.gadā par Kazahstānas Komunistiskās partijas pirmo sekretāru kļuva N.Nazarbajevs), līdz ar to arī etniskā situācija likumdevējā bija izveidojusies par labu etniskiem krieviem, kas ieņēma svarīgākos amatus.”¹⁵⁷ Tādējādi var secināt, ka Padomju Savienības pastāvēšanas laikā Kazahstānas valsts pārvaldes institūcijās dominēja krievu etnoss.

Analizējot šī brīža parlamentu var secināt, ka krievu minoritāte ieņem ļoti nelielu daļu no deputātu mandātiem, bet salīdzinājumā ar valdību etnisko sastāvu, to pārstāvēniecība ir būtiski palielinājusies. „Krievu minoritātes pārstāvji Kazahstānas parlamentā veido 22,22% no visiem deputātiem abās parlamenta palātās, bet etniskie kazahi veido 72,78% no visiem parlamenta

¹⁵⁵ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁵⁶ Turpat

¹⁵⁷ Ашимбаев. Д. *Руководители Казахстана 1920-2003*. <http://www.centrasia.ru/cnt.php?st=2> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

deputātiem abās palātās (Skatīt pielikumu Nr. 15).¹⁵⁸ Tādējādi salīdzinot Kazahstānas politiskās elites kopējo etnisko sastāvu var secināt, ka tajā dominē etniskie kazahi, kas veido valsts nacionāli orientētu politisko eliti. Salīdzinājumā ar valdības etnisko sastāvu, kurā nebija neviena citas etniskās minoritātes pārstāvja, parlamentā zemākā palātā ir tikuši ievēlēti krievu minoritātes pārstāvji. Kopumā Kazahstānas gadījumā dotie dati atspoguļo nacionāli orientētas politiskās elites spēju transformēties un iecirkulēt parlamentā. Pēc Padomju Savienības sabrukšanas Kazahstānas nacionālā līmeņa varas institūcijās ir notikusi pilnīga politiskās elites etniskā sastāva maiņa.

Vēl viens būtisks faktors, ko savos darbos atzīmē politiskās elites pētnieki, ir politiskās elites vecums. Tieši politiskās elites vecums norāda uz paaudžu maiņu politiskās elites aprindās. Kā rezultātā var secināt, jo vecums ir augstāks, jo mazāka ir notikusi paaudžu maiņa, kā rezultātā tiek atzīmēta „vecās” politiskās elites nespēja pielāgoties pastāvošam režīmam, kas neveicina politiskā režīma transformāciju, bet iekšēji politiskā elite, kuras iekšienē dominē „vecā gvarde”, nespēj adekvāti reaģēt uz pārmaiņām, kas norisinās valsts iekšpolitikā. „Piemēram, Padomju Savienībā, kad pie varas atradās L. Brežņevs, (*Л.Брежнев*) politiskās elites varenumu iedragāja nepārtrauktas līderu slimības un politiskā elites nespēja atbilst tām funkcijām, ko vajadzēja pildīt, tās nebija spējīgas uzrunāt masas, kā rezultātā valstī dominēja stagnācija, kura negatīvi ietekmēja valsts attīstību.”¹⁵⁹ Tādējādi var secināt, ka politiskās elites vecuma struktūra ietekmē valsts attīstības modeli, tostarp arī politiskā režīma veidošanas procesu.

Analizējot Kazahstānas parlamenta politiskās elites vidējo vecumu, darba autore secina, ka „pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām vidējais deputātu vecums parlamentā ir 57 gadi un šajā parlamentā no deputātu kopskaita darbojas 84,31% personas, kas ir vecākas par 50 gadiem.”¹⁶⁰ Līdz ar to var secināt, ka Kazahstānas parlamenta deputātu vecuma struktūrā dominē deputāti, kas ir attiecināmi pie iepriekšējās paaudzes, tādējādi parlamentā no Kazahstānas neatkarības iegūšanas brīža nav notikusi paaudžu maiņa, līdz ar to politiskās elites aprindās dominē iepriekšējā režīma paaudzes politiskā elite, kas cenšas saglabāt savas pozīcijas varas institūcijās.

¹⁵⁸ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁵⁹ Ijabs.I. Lekcija kursā „Politiskās elites”. Politiskās elites Krievijā pēc PSRS sabrukuma. 08.12.12. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, kurss Politiskās elites.

¹⁶⁰ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Salīdzinot situāciju ar Kirgizstānas parlamentu var secināt, ka tajā līdz ar laiku norisinās paaudžu maiņa, ko atspoguļo dati par Kirgizstānas parlamenta politiskās elites vidējo vecumu, kas pēdējo gadu laikā ir samazinājies. Tādējādi var secināt, ka tas norāda uz pozitīvu tendenci paaudžu maiņas norisē, kas samazina politiskās elites stagnācijas iespējas valsts pārvaldes institūcijās. „Piemēram, salīdzinājumā ar Kirgizstānas parlamenta III sasaukumu, kur vidējais politiskās elites vecums veidoja 52 gadus, pēdējā Kirgizstānas parlamenta sasaukumā vidējais politiskās elites vecums veidoja jau tikai 48 gadi, pēdējā parlamenta sasaukumā darbojās tikai 46,6% personas, kas ir vecākas par 50 gadiem. (Skatīt pielikumu Nr. 16; Nr.17).”¹⁶¹ Kopumā, salīdzinot Kirgizstānas parlamentu vecuma struktūru ar Kazahstānas parlamentu vecuma struktūru var secināt, ka Kirgizstānā līdz ar laiku norisinās paaudžu maiņa politiskās elites aprindās cirkulācijas procesā, bet Kazahstānā cirkulācijas process ir ļoti mazs, jo politiskās elites aprindas, tiek papildinātas tikai politiskās elites biedru slimību vai nāves gadījumā, ko arī parāda vecuma struktūra parlamentos.

Salīdzinot Kirgizstānas parlamentu etnisko sastāvu ar valdību etnisko sastāvu var secināt to, ka arī parlamentu politiskās elites aprindās dominē etniskie kirgīzi. „Procentuāli no visu deputātu skaita, kas tika ievēlēti III sasaukuma parlamentā krievu minoritātes pārstāvji ir bijuši tikai 6,6% no 75 deputātiem, bet V parlamenta sasaukumā tika ievēlēti 7,5% no 120 deputātiem krievu minoritātes pārstāvjiem (Skatīt pielikumu Nr.18).”¹⁶² Salīdzinājumā ar Kazahstānas parlamenta etnisko sastāvu, kurā ir lielāka krievu minoritātes pārstāvniecība, Kirgizstānas parlamentos dominē etniskie kirgīzi, kuri arī veido nacionāli orientētu valsts eliti. Kopumā dotie rādītāji atspoguļo Kirgizstānas vēsturisko pieredzi, kuri jau no neatkarības iegūšanas ir likuši uzsvaru uz etnisko kirgīzu dominēšanu valsts pārvaldes institūcijās nacionālā līmenī.

Līdz ar varas maiņu Kirgizstānā ir būtiski izmainījies parlamentu politiskās elites sastāvs, kas ir pamatojams ar politiskā režīma transformāciju un „revolūcijām”, kuru galvenie iemesli bija neapmierinātība ar iepriekšējo politisko režīmu un politiskās elites cirkulāciju nacionālā līmeņa pārvaldes institūcijās. Analizējot politiskās elites kontinuitāti III parlamenta sasaukumā, darba autore secina, ka tajā dominē daudz deputātu, kuri ir darbojušies Padomju

¹⁶¹ Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁶² Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Kirgizstānas republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Savienības Komunistiskās partijas varas institūcijās, turpretim pēdējā parlamenta sasaukumā šis procents ir būtiski samazinājies. „Kirgizstānas parlamentā III sasaukumā Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas institūcijās ir strādājuši 45% no visiem parlamenta deputātiem, pārsvarā tie ir bijuši rajonu Komunistiskās partija sekretāri, veidoja vietējo varas struktūru aprindas, bet jau V parlamenta sasaukumā tikai 28% no parlamenta deputātiem savu politisko karjeru ir sākuši Komunistiskās partijas varas struktūrās. (Skatīt pielikumu Nr.19; Nr.20)”¹⁶³ Salīdzinājumā ar Kazahstānas parlamentu, kur politiskās elites kontinuitātes līmenis ir augstāks par pusi no visiem deputātiem, Kirgizstānas parlamentos līdz ar varas maiņām ir būtiski samazinājies šī kontinuitātes līmenis parlamenta deputātu starpā, kas liecina par to, ka iepriekšējā režīma politiskā elite Kirgizstānā nespēja transformēties un pielāgoties jauna politiskā režīma īpatnībām. Kopumā analizējot abu valstu parlamentu politiskās elites var secināt, ka Kazahstānas politiskās elites aprindas ir daudz noslēgtākas nekā Kirgizstānas politiskās elites. Kirgizstānas politiskās elites aprindās būtiskas pārmaiņas ir ienesušas vairākkārtējās revolūcijas, kuru rezultātā politiskās elites ir mainījušas politiskā režīma veidošanas diskursu. Turpretim Kazahstānā jau no neatkarības iegūšanas valstī ir iedibinājušās stingras autoritārisma tradīcijas, kas līdz šim arī dominē politiskā režīma veidošanas procesā. Bez šaubām politiskai elitei ir būtiska loma politiskā režīma veidošanas procesā, jo tieši politiskā elite pieņem svarīgākos lēmumus, kas skar valsts attīstību.

Kazahstānas gadījumā no neatkarības iegūšanas brīža politiskās elites aprindās ir vērojamas mazas pārmaiņas, kas galvenokārt ir saistītas ar attiecību veidošanu ar prezidenta ģimeni. Kā tika secināts iepriekš, Kazahstānas parlamentā ir augsts politiskās elites kontinuitātes līmenis, kas parāda to, ka daudzi politiskās elites biedri ir darbojušies Padomju Savienības Komunistiskās partijas varas institūcijās, kas post-komunisma valstīm nozīmē vecās elites spēju pielāgoties un saglabāt savas pozīcijas varas hierarhijā, līdz ar to šī kontinuitāte negatīvi ietekmē politiskās elites cirkulācijas iespējas.

Kirgizstānā līdz ar varas maiņu, ir mainījusies politiskās elites struktūra un cirkulācijas modelis. Bez šaubām Kirgizstānas politiskās elites cirkulācija pēdējā parlamenta robežās norisinās pēc „atvērta” modeļa, kas, balstoties uz teorētiskās darba bāzes atziņām, sekmē demokrātisku politisku režīmu izveidi. „Salīdzinājumā ar Kazahstānu, Kirgizstānā pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām ir būtiski samazinājušas valsts prezidenta pilnvaras un tā

¹⁶³ Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Kirgizstānas republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

tiesības ir būtiski ierobežotas ar jauno konstitūciju.”¹⁶⁴ Turpretim analizējot Kazahstānas parlamenta politiskās elites ir būtiska valsts prezidenta loma, „jo tas ne tikai nozīmē augstākās parlamenta palātas deputātus, bet arī nozīmē zemākās palātas deputātus, kurus ievēl Kazahstānas Tautas Asambleja, kuru vada N. Nazarbajevs.”¹⁶⁵ Balstoties uz darba gaitā izvirzīto hipotēzi – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija” turpmāk darba gaitā tiks analizēts un salīdzināts tieši politiskās elites recirkulācijas līmenis abu valstu parlamentos, ņemot vērā iepriekšējās atziņas, par politiskās elites sastāvu un struktūru Kazahstānā un Kirgizstānā.

Analizējot politiskās elites cirkulācijas iespēju Kirgizstānas valsts parlamentos, darba autore secināja, ka līdz ar katras varas maiņu cirkulācijas modelis kļūst arvien atvērtāks. Prezidenta A. Akajeva laikā veidotā valdībā tika konstatēta 100% politiskās elites recirkulācija (Skatīt pielikumu Nr. 13), kas nozīmēja to, ka prezidents no neatkarības iegūšanas brīža ir veidojis sev uzticamu komandu, kas ir lojāla viņa pastāvošam režīmam, kas rezultātā sekmēja nedemokrātisku režīmu izveidi, ko pamato arī starptautisko demokrātijas institūtu pētījumi. „Pētot politiskās elites recirkulācijas līmeni Kirgizstānas III sasaukuma parlamentā darba autore secina, ka arī šajā parlamentā politiskās elites recirkulācijas līmenis sastāda 100% (Skatīt pielikumu Nr. 21).”¹⁶⁶ Lai izmērītu politiskās elites recirkulācija līmeni, darba autore ir salīdzinājusi visu parlamenta deputātu dzīves gājumu un to piedalīšanos iepriekšējo parlamentu sasaukumos (tiek ņemta vērā arī politiskās elites kontinuitāte), kā rezultātā tika secināts, ka visi deputāti, kas tika ievēlēti III sasaukuma parlamentā ir tikuši ievēlēti (liela daļa no tiem nozīmēti) arī iepriekšējo Kirgizstānas parlamentu sasaukumos. Kirgizstānas parlamenta III sasaukums ir bijis pēdējais parlamenta sasaukums prezidenta A. Akajeva politiskā karjerā. Pēc šīm vēlēšanām sekoja „Tulpju revolūcija”, kas kardināli izmainīja politiskās elites struktūru Kirgizstānas parlamentā. Tādējādi tieši šī perioda parlamenta analīze, pēc darba autores domām spēj atspoguļot situācijas maiņu politiskā režīma veidošanas procesā Kirgizstānā. Pēc darba autores domām, politiskās elites cirkulācijas līmenis atspoguļo politiskās elites elastīgumu un spēju transformēties, turpretim recirkulācija parāda politiskās elites stagnāciju un nespēju mainīties, pastāvot augstam recirkulācijas

¹⁶⁴ Kirgizstānas Republikas Konstitūcija. http://www.kyrgyz-el.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=120&Itemid=43 (Kirgizstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁶⁵ Парламент республики Казахстан. <http://www.parlam.kz/ru> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁶⁶ Kirgizstānas republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

līmenim, politiskās elites aprindu biedri cenšas saglabāt savas varas pozīcijas, nenodrošinot politiskā režīma transformāciju.

Pētot Kazahstānas parlamentā politiskās elites recirkulācijas līmeni, darba autore secina, ka jau no neatkarības iegūšanas recirkulācijas līmenis politiskās elites aprindās ir bijis ļoti augsts. „Līdz 2007.gadam politiskās elites recirkulācijas līmenis parlamentā sastāda vidēji 90,5% no visiem parlamenta deputātiem, kā rezultātā var secināt, ka cirkulācija sastāda tikai 9,4%no visiem deputātiem.”¹⁶⁷ Kazahstānas politiskās elites cirkulācijā, kā jau tika secināts, norisinās saskaņā ar slēgto modeli, kas praksē nozīmē to, ka cirkulācijas mehānisms tiek kontrolēts vai būtiski ierobežots. Tādējādi balstoties uz Kazahstānas gadījumu var secināt, ka augstāka elites recirkulācija ir raksturīgākā nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem. Kopumā Kazahstānas politiskās elites aprindās ir būtiskas problēmas ar elites cirkulāciju, kā rezultātā, deputāti recirkulē no viena sasaukuma uz otru.

Analizējot pēdējās vēlēšanas, kas norisinājās Kazahstānā, darba autore secināja, ka situācija nav mainījies, jo „90,8% no visiem deputātiem ir recirkulējuši no iepriekšējo sasaukumu parlamentiem.”¹⁶⁸ Pēdējā izveidotā parlamentā Kazahstānā ir vērojams lielāks iecirkulējošie biedru skaits, tomēr pētot to partejisko piederību var secināt, ka, neskatoties uz jauno biedru iesaisti politiskās elites aprindās, ir vērojama liela kadru kontrole. Lielākais politiskās elites rekrutācijas avots Kazahstānā ir vadošā politiskā partija. „Partija „Nur Otan” (*Нур Отан*) ir lielākā politiskā partija Kazahstānā, kuras biedri tika ievēlēti visos parlamenta sasaukumos. Šajā partijā darbojas visas ietekmīgākās politiskās figūras valstī. Šīs partijas priekšsēdētājs ir šī brīža Kazahstānas prezidents N. Nazarbajevs.”¹⁶⁹ Ņemot vērā dotās partijas lomu valsts politikas diskursa noteikšanā, var secināt, ka reāla opozīcija tai nepastāv, jo citu partiju biedru skaits salīdzinājumā ar vadošo ir daudz mazāks, kā arī to skaitliskā pārstāvniecība parlamentos nespēj konkurēt ar vadošās partijas ievēlētiem deputātiem.

Analizējot vēlēšanu rezultātus Kazahstānas V sasaukuma parlamentā, darba autore secina, ka „notikušo vēlēšanu rezultātā vietu parlamentā ieguva tikai trīs politiskās partijas – vadošā „Nur Otan” (*Нур Отан*), kas ieguva 80,99% visu piedalījušos vēlēšanās vēlētāju atbalstu, „Ak Žol” (*Ак Жол*) ieguva 7,47% no vēlētāju atbalsta un „Kazahstānas tautas komunistiskā partija” (*Комуннистическая народная партия Казахстана*) ieguva 7,19% no vēlētāju

¹⁶⁷ Парламент республики Казахстан. <http://www.parlam.kz/ru> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁶⁸ Turpat

¹⁶⁹ Politiskā partija „Нур Отан”. <http://www.ndp-nurotan.kz/site/> (Kazahstānas politiskās partija „Нур Отан” mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

atbalsta, kā rezultātā parlamentā no 153 deputātiem tikai 18 deputāti ir iecirkulējuši šajā sasaukumā, kas iepriekš nav piedalījušies ne vienā parlamentā un nav vadošās partijas biedri. Ņemot vērā prezidenta pilnvaras un lomu politiskās elites cirkulācijas procesā – 15 Senāta deputātus ir nozīmējis prezidents, 9 ir apstiprinājuši prezidenta nozīmētus kandidātus Kazahstānas Tautas Asambleja un 111 deputāti tika ievēlēti no vadošās partijas.”¹⁷⁰ Tādējādi var secināt, ka Kazahstānas gadījumā politiskās elites cirkulācija norisinās iekšēji, starp tām varas struktūrām, kuras akceptē prezidents. Rezultātā parlamentos tiek radīts augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis.

Pētot politiskā režīma transformāciju procesu Kazahstānā var secināt, ka līdz ar laiku autoritāra politiskā režīma iezīmes arvien dziļāk iesakņojas šīs valsts politiskā diskursa noteikšanā. Pirmkārt, Kazahstānā tiek kultivēts N. Nazarbajeva personības kults. „Prezidents tiek dēvēts par „nācijas līderi”, kurš nodrošina valsts izaugsmi un stabilitāti.”¹⁷¹ Otrkārt, ņemot vērā atziņas par politiskās elites darbību Kazahstānā, salīdzinājumā ar Kirgizstānu, nekad nav izveidojusies stingra pastāvošā režīma opozīcija, kas varētu efektīvi darboties un lobēt savas intereses. Treškārt, Kazahstānā, salīdzinājumā ar Kirgizstānu, nav norisinājušies „klanu” maiņa politiskā arēnā, līdz ar to visu laiku pie varas no neatkarības iegūšanas ir atradies šī brīža prezidenta „klans”, kas pieņem lēmumus valsts attīstībā. Tādējādi Kazahstānas politiskās elites aprindās ir vērojams augsts elites recirkulācijas līmenis, kas norāda uz varas nespēju mainīties.

Līdz ar varas maiņu Kirgizstānas pēdējā sasaukuma parlamentā ir manāms viszemākais politiskās elites recirkulācijas līmenis abu valstu vēsturē. „Kirgizstānas V sasaukuma parlamentā politiskās elites recirkulācijas līmenis veido 20% no visiem ievēlētiem 120 deputātiem, bet elites cirkulācija sastāda 80%.”¹⁷² Kopumā no visiem analizētiem parlamentiem, Kirgizstānas V sasaukuma parlamentā ir viszemākais politiskās elites recirkulācijas līmenis, kur 80% no visiem deputātiem šajā sasaukumā pirmo reizi tika ievēlēti parlamentā. Saistībā ar partejisko piederību, šajās vēlēšanās Kirgizstānā startēja vairākas politiskās partijas. Salīdzinājumā ar Kazahstānas politisko situāciju, Kirgizstānā nav izteikti dominējošās politiskās partijas, kura ieņem lielāko mandātu skaitu parlamentā.

¹⁷⁰ Центризбирком республики Казахстан. Итого выборов.

http://election.kz/portal/page?_pageid=73.47267&_dad=portal&_schema=PORTAL (Kazahstānas republikas Centrālās vēlēšanu Komitejas mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁷¹ Kazahstānas prezidenta N.Nazarbajeva biogrāfija. http://www.akorda.kz/ru/the_head_of_the_state/president (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁷² Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Līdz ar to - „2010.gada parlamentāro vēlēšanu rezultātā parlamentā mandātus ieguva sekojošas politiskās partijas – „Ata Žurt (*Ата Журт*)” 28 mandātus, „Kirgizstānas sociāldemokrātiskā partija” (*Социалдемократическая партия Кыргызстана*) – 26 mandātus, „Ar-Namis” (*Ар-Намыс*)– 25 mandātus, politiskā partija „Republika” (*Республика*) 23 mandātus un „Ata Meken” (*Ата-Мекен*) 18 mandātus.”¹⁷³ Kā rezultātā var secināt, ka pēdējo vēlēšanu rezultātā Kirgizstānā izvērsās godīga cīņa par varu un politiskās elites cirkulācijas iespēju. Politiskās elites cirkulācija norisinās ne tikai valdošo varas struktūru aprindās, bet arī norisinās ārpus tām. Tādējādi pētot Kirgizstānas gadījumu var secināt, ka zemāks politiskās elites recirkulācijas līmenis un lielāka cirkulācija ir raksturīga demokrātiskākiem politiskiem režīmiem.

Kopumā analizējot politiskās elites struktūru Kazahstānā un Kirgizstānā gan valdībās, gan parlamentos darba autore secina, ka Kazahstānā politiskās elites cirkulācijas mehānisms norisinās saskaņā ar „slēgto” modeli. Analizējot Kazahstānas politiskās elites lomu politiskā režīma veidošanas procesā tika secināts, ka nozīmīgākā loma ir valsts prezidentam, kurš kontrolē politiskās elites cirkulāciju visās nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūcijās. Kirgizstānas gadījumā līdz ar varas maiņu pieaug politiskās elites cirkulācijas loma politiskā režīma veidošanas procesā. Analizējot Kirgizstānas politisko eliti tika secināts, ka tajā līdz prezidenta A.Atambajeva nākšanai pie varas, tā pat kā Kazahstānā, izšķirošā loma ir bijusi prezidentam, kurš kontrolē un nosaka valsts politiskā režīma diskursu.

Pētot Kazahstānas politisko eliti gan valdībā, gan parlamentā, darba autore secināja, ka politiskās elites aprindās ir vērojama zema elites cirkulācija, pastāv problēmas ar elites nomaiņu, vidējā vecuma struktūra parlamentos un valdībās sastāda 53 gadi, kā rezultātā var secināt, ka Kazahstānas politiskās elites aprindās darbojas iepriekšējās paaudzes politiskās elites pārstāvji. Gan valdībā, gan parlamentā, Kazahstānas gadījumā, ir vērojams augsts politiskās elites kontinuitātes līmenis, kas norāda uz to, ka politiskās elites aprindās jau pēc divdesmit neatkarības gadiem darbojas liels procents politiskās elites, kas darbojās iepriekšējā komunistiskā režīma varas institūcijās. Turpretim pētot Kirgizstānas politiskās elites darbu autore secināja, ka līdz ar varas maiņu Kirgizstānā politiskās elites cirkulācijas iespējas palielinās, kā rezultātā tiek samazināta recirkulācija valdībā un parlamentā. Kopumā Kirgizstānas politiskā elite, kas ir izveidojusies tagad, pēc vecuma struktūras ir jaunāka par

¹⁷³ Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Kazahstānas politisko eliti, tajā nav izteiktu problēmu līderu maiņā un cirkulācija norisinās pēc „atvērtā” modeļa, kur savas pozīcijas valsts pārvaldes institūcijās politiskā elite iegūst vēlēšanu ceļā.

Analizējot abu valstu politiskās elites lomu politiskā režīma veidošanas procesā, darba autore secināja, ka pastāv viena kopīga iezīme, kas ir saistīta ar klanu politikas piekropšanu Āzijas reģiona valstīm. Kazahstānas gadījumā visa politiskā elites tiek iedalīta vairākos līmeņos, piederību pie kura nosaka attiecības ar prezidentu un viņa vadošo klanu. Šajos līmeņos ir sarindoti valdību un parlamentu vadītāji, ministri un deputāti, kuri savus amatus iegūst nevis balstoties godīgā cīņā par varu, bet gan tos nozīmē prezidents. Kirgizstānas gadījumā, piederību pie klana nosaka dzimšanas vieta un politiskā orientācija. Līdz šī brīža prezidenta nākšanai pie varas Kirgizstānā norisinājās divu klanu - ziemeļu un dienvidu, cīņa par varu valstī. „Līdz ar vēlēšanām gan parlamentārām, gan prezidenta vēlēšanām, kas norisinājās divus gadus iepriekš, Kirgizstānā klanu politikas īstenošana ir nonākusi otrā plānā, jo prezidents A.Atambajevs ir vairākkārtēji uzsvēris Kirgizstānas tautas vienotību un nosodījis dalīšanu sabiedrību pēc klanu piederības.”¹⁷⁴ Tādējādi darba gaitā tika secināts, ka klanu politika vairāk ir raksturīga Kazahstānai, nekā Kirgizstānas šī brīža izveidotai valdībai un parlamentam.

Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi - „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija” darba gaitā tika analizēts un salīdzināts politiskās elites recirkulācijas līmenis valdībās un parlamentos. Tika pētīti deputātu un ministru dzīves gājumi, viņu piedalīšanās iepriekšējās valdībās un parlamentos. Kā rezultātā tika secināts, ka Kazahstānas valdībā un parlamentā ir vērojams augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis, kas ir augstāks par 80% , bet Kirgizstānā politiskās elites recirkulācijas līmenis pēdējo gadu laikā ir sarucis līdz 20% parlamentā un 14,3% valdībā. Balstoties uz pētījuma gaitā izvirzīto hipotēzi – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija”, ņemot vērā starptautisko demokrātijas institūtu pētnieku atziņas, kas ir klasificējuši Kirgizstānas politisko režīmu pie valstu grupām, kuras politiskais režīms ir demokrātiskāks par Kazahstānas politisko režīmu, kas tiek klasificēts pie autoritāra politiskā režīma un ņemot vērā analizētos datus par politiskās elites recirkulāciju darba autore secina, ka izvirzītā hipotēze tiek pierādīta.

¹⁷⁴ Султанов.М. Алмазбек Атамбаев: Государственная власть должна вырасти нравственно. <http://www.kib.kg/> (КыргызИнформБюро mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

Kazahstānas gadījumā tika konstatēts, ka valstī pastāv autoritārs politisks režīms, un līdz ar neatkarības iegūšanu šajā valstī nav notikušas būtiskas politiskā režīma transformācijas demokrātiska politiskā režīma virzienā. Ņemot vērā datu analīzi, Kazahstānā ir iedibinājušas stingras autoritārisma tradīcijas – valstī faktiski dominē viens politisks spēks, tiek kultivēts personības kulta, nepastāv opozīcija, nav viedokļu brīvības, masu mediji tiek kontrolēti no valdības puses, turpretim Kirgizstānā ir norisinājušās būtiskas politiskā režīma transformācijas. Saskaņā ar starptautiskiem demokrātijas institūtu vērtējumiem Kazahstānas politiskais režīms tiek klasificēts kā nedemokrātisks, turpretim Kirgizstānas politiskais režīms tiek klasificēts, kā hibrīdrežīms, kurš ir demokrātiskāks nekā Kazahstānas. Analizējot politiskās elites recirkulācijas līmeni, darba gaitā tika secināts, ka Kazahstānā tas ir augstāks nekā Kirgizstānā pēdējā parlamentā un valdībā, līdz ar to hipotēzē iekļautā sakarība, ka nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīgāka augstāka politiskās elites recirkulācija ir pierādīta.

Nobeigums

Divdesmitais gadsimts bija notikumiem bagāts gadsimts. Šajā laika posmā pasaules politiskajā arēnā parādījās vairāki neatkarīgi politiskie spēlētāji. Sabrūkot Padomju Savienībai daudzas republikas bija ieguvušas neatkarību, to valstu starpā bija arī Āzijas reģiona valstis – Kazahstāna un Kirgizstāna. Pēc vairākus gadus ilgās atrašanās Padomju Savienībā šīs valstis sāka būvēt visus politiskos institūtus, iedibināt savas tradīcijas, veidot valsts attīstības stratēģijas, kuru rezultātā attīstītos iedzīvotāju labklājības līmenis, paaugstinātos valsts ekonomiskie rādītāji. Šis laiks bija ļoti nozīmīgs politiskai elitei, jo tieši politiskā elite ir tā, kas definē valsts attīstības diskursu.

Šajā laikā, politiskā elite ieņēma vienu no centrālām lomām valsts politiskā režīma veidošanas procesā, kas pēc savas būtības nav tikai politiskā režīma transformācija no viena politiskā režīma tipa, bet šis process iekļāva arī ekonomiskās sistēmas transformāciju, valsts pārvaldes tradīciju iedibināšanu un attiecības modeļa dibināšanu ar citām valstīm. Politiskā režīma veidošanas procesā ir būtiski vairāki faktori, kuru mijiedarbības rezultātā valstī līdz ar laiku parādās konkrēta politiskā režīma iezīmes un vērtības. Analizējot Kazahstānas un Kirgizstānas politiskās elites lomu politiskā režīma veidošanas procesā, šī darba ietvaros tika pētīta politiskās elites recirkulācijas ietekme uz politiskā režīma veidošanas procesu.

Politiskā elite šī darba ietvaros tika saprasta kā elites, kuras pieņemtie lēmumi ietekmē valsts attīstības virzienus nacionālā līmenī. Galvenie izpētes objekti bija Kazahstānas un Kirgizstānas valstu parlamenti, izveidotās valdības un valsts prezidenti, kuri ir spēlējuši būtisku lomu valsts politiskā režīma veidošanas procesā. Politiskās elites recirkulācija abu valstu parlamentos tika pētīta no vairākiem aspektiem. Tostarp pēc kāda modeļa norisinās cirkulācija, cik liela ir elites kontinuitāte valsts pārvaldes nacionālā līmeņa varas institūcijās, kas norāda uz to cik daudz politiskās elites biedru ir sākuši savu karjeru iepriekšējā politiskā režīma valsts pārvaldes institūcijās un to spēju pielāgoties jaunai kārtībai. Tika pētīta politiskās elites vecuma un etniskā struktūra, kas pēc darba autores domām norāda uz valsts nacionāli orientētas elites izveidi, kā arī tika analizēta opozīcijas iespēja darboties un pret nostādīt savu viedokli pastāvošai pozīcijai. Politiskās recirkulācijas analizē Kazahstānas un Kirgizstānas valdībās un parlamentos tika pētīta biedru iesaiste iepriekšējo parlamentu sasaukumos, to ieņemamie amati un loma politiskā režīma veidošanas procesā.

Āzijas reģiona valstu politiskā režīma veidošanas process ir krasi atšķirīgs no citu republiku pieredzes politiskā režīma transformācijā pēc Padomju Savienības sabrukuma. Kopumā Kazahstānai un Kirgizstānai, kā Āzijas reģiona valstu pārstāvēm, ir raksturīga klanu politika, kas tiek piekopta politiskās elites aprindās. Klanu politika bieži vien ir izšķirošais faktors, kas nosaka vietu politiskās elites hierarhijā. Ilgstoša viena klana dominēšana valsts politiskā arēnā sekmē augstāku politiskās elites recirkulācijas līmeni, kā to pierāda Kazahstānas gadījums. Situācijā, kad valsts politikā dominē viens klans, kas Kazahstānas gadījumā ir „prezidenta ģimenes klans”, valsts pārvaldes aparāts tiek strukturēts atbilstoši šī klana iecerēm un vēlmēm. Kirgizstānas gadījumā ir bijusi vairākkārtējā klanu nomaiņa valsts politiskā arēnā.

Kopumā katra jauna klana nākšana pie varas sekmē augstu politiskās elites cirkulācijas līmeni, it īpaši tas tika atspoguļots Kirgizstānā, kad ilgus gadus dominējošais klans valsts politiskā arēnā ir bijis „ziemeļu” klans, kā rezultātā augstākos amatos bija šie klana pārstāvji. Turpretim līdz ar jauna politiskā līdera nākšanu pie varas, kas pārstāvēja „dienvidu” klanu, valsts pārvaldes struktūrās parādās jauni politiskās elites biedri. Analizējot Kirgizstānas šī brīža situāciju var secināt, ka nav izteikta viena klana dominēšanas valsts politiskā arēnā, tomēr ņemot vērā „neatkarības revolūciju”, kuras rezultātā valstī tika nomainīta politiskā elite, palielinājās cirkulācijas iespējas, bet recirkulācijas līmenis saruka. Balstoties uz Kirgizstānas piemēru, var secināt, ka klanu nomaiņa valsts politiskā arēnā, sekmē lielāku politiskās elites cirkulāciju, kā rezultāta tiek samazināta recirkulācijas valsts varas institūcijās.

No neatkarības iegūšanas brīža, abas valstis atradās līdzīgās pozīcijas uzsākot savu ceļu jau kā neatkarīgi spēlētāji. Tomēr analizējot mūsdienu pieredzi politiskās režīma veidošanas procesā mūsdienās var secināt, ka abas valstis ir attīstījušas izmantojot dažādus modeļus. Līdz ar to Kazahstānā pēc neatkarības iegūšanas izveidojās autoritārs politisks režīms, kas līdz ar laiku tikai stiprāk iesakņojas šīs valsts politiskā dzīvē, bet Kirgizstānas politiskā režīma transformācijas process ir piedzīvojis vairākkārtējas izmaiņas, kā rezultātā valsts politiskais diskurss tiek tendēts demokrātiskā politiskā režīma virzienā. Kopumā analizējot Kazahstānas politiskās elites cirkulāciju valdībās, darba autore secināja, ka valdības politiskās elites cirkulācija ir ierobežota. Lielu lomu ministru apstiprināšanā amatos spēlē valsts prezidents, kurš arī pats nozīmē ministru kandidātus. Izveidotā valdība Kazahstānā ir vērojams augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis, kas norāda uz to, ka politiskā elites Kazahstānas valdība necirkulē, bet gan recirkulē no valdības valdībā. Analizētā valdībā pastāv arī liels politiskās elites kontinuitātes līmenis, kas norāda uz politiskās elites līderu maiņas problēmām Kazahstānā. Tādējādi politiskās elites aprindas Kazahstānā līdz ar laiku noveco”, to norāda arī

politiskās elites vidējais vecums un valdībā netiek piesaistīti jauni politiskās elites biedri. Līdzīga situācija ir vērojama arī Kazahstānas parlamentā, kur ir vērojams augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis. Darba autore analizējot politiskās elites cirkulācijas iespēju parlamentā, secināja, ka tā lielā mērā ir atkarīga no partejiskās piederības. Jaunizveidotā parlamentā politiskās elites aprindās izveidojās izteikta vadošās partijas dominante, kas norāda uz opozīcijas vājumu, jo skaitliski tā nav spējīga reāli traucēt pastāvošās pozīcijas darbu. Tādējādi Kazahstānas politiskā elitē, kas darbojas parlamentā, norisinās iekšējā recirkulācija, kuras rezultātā parlamentā netiek piesaistīti citu politisko spēku biedri, kā arī parlamentā, tāpat kā valdībā, ir vērojama politiskās elites maiņas problēma, ko norāda vecuma struktūra.

Turpretim analizējot Kirgizstānas politiskās elites cirkulācijas iespējas, darba autore secināja, ka tā norisinās pēc atvērtā modeļa, kuru rezultātā politiskās elites pārstāvji savus amatu iegūst godīgā vēlēšanu ceļā. Tomēr tāda situācija Kirgizstānā ir izveidojusies nesen, līdz pēdējām parlamenta vēlēšanām politiskās elites aprindās dominēja tātas pašas problēmas, kas ir aktuālas Kazahstānas gadījumā. Kirgizstānas demokrātiskā attīstības virziena noteikšanā lielu lomu nospēlēja pastāvošā opozīcija, kas līdz ar laiku ir ieņēmusi visus svarīgākos valsts pārvaldes amatus, kuru rezultātā ir spējusi ietekmēt valsts attīstības diskursu. Kā arī pateicoties lielai politiskās elites nomaiņai, kas bija norisinājusies Kirgizstānā ik pēc jauna prezidenta nākšanas pie varas, Kirgizstānas politiskās elites ir kļuvušas arvien elastīgākas un spējīgākas reaģēt uz pārmaiņām, kas norisinās ne tikai politiskās elites iekšienē, bet arī ārpus tās, līdz ar to politiskās elites cirkulācijas mehānisms ir kļuvis aizvien atvērtāks.

Tādējādi apkopojot visus iepriekšminētos faktorus, darba autore secina, ka izvirzītā hipotēze tiek pierādīta. Kazahstānas gadījumā gan parlamentā, gan valdībā ir vērojams augsts politiskās elites recirkulācijas līmenis, kas vidēji veido 80% no visas politiskās elites, turpretim Kirgizstānas gadījumā, politiskās elites recirkulācijas rādītāji pēc neatkarības iegūšanas arī ir bijuši augstā līmenī, kas pirmā prezidenta laikā veidoja pat 100%, bet jau šī brīža izveidotā parlamentā un valdībā, politiskās elites recirkulācijas līmenis ir būtiski samazināsies, veidojot vidēji 17% lielu recirkulācijas slāni parlamentā un valdībā, līdz ar to var secināt, ka augstāka politiskās elites recirkulācija ir raksturīga nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem.

Analizējot Kirgizstānas politisko eliti, darba autore secina, ka pirmsākumos, kad valstī tika iedibinātas autoritārā politiskā režīma tradīcijas, recirkulācijas līmenis politiskās elites aprindās veidoja augstāku procentu, kas bija augstāks nekā 80%, bet varas maiņas rezultātā Kirgizstānai ir izvedies samazināt politiskās elites recirkulācijas līmeni nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūcijās, līdz ar ko valstī sāka iedibināties demokrātiskā politiskā režīma iezīmes, par ko liecina arī starptautiski demokrātijas novērtējumi. Kopumā analizējot politiskās elites lomu politiskā režīma transformācijas procesā, darba gaitā tika secināts, ka būtisku lomu spēlē politiskās elites cirkulācija, kuras rezultātā norisinās politiskās elites maiņa, turpretim recirkulācija politiskās elites aprindās sekmē stagnāciju valsts pārvaldes institūcijās, kas pēc būtības sekmē jau izveidojušos politiskā režīma stiprināšanu, nevis politiskā režīma transformācijas procesu, kas ir atspoguļots Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumā. Tādējādi darba autore secina, ka darba gaitā izvirzītā hipotēze – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija” ir pierādīta.

Literatūras saraksts

Literatūra

1. Berins Collier R., *Paths Toward Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pp.230, p.18
2. Bottomore.T.B. *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1967, pp. 160, pp. 7
3. Collins,K. Clans, Pacts, and Politics in Central Asia. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13, No.3, pp. 137-152
4. Diamond,L. Elections without democracy: Thinking about hybrid regimes. *Journal of Democracy*, 2002, Vol.13, No. 2, pp. 21-35
5. Gullette.D. The problems of „clan” politics model of Central Asian statehood: A call for alternative pathways for research.In: *Stable outside, fragil inside? Post-Soviet Statehood in Central Asia*. Eds. Kavalski, E. London: Ashgate Publishing Limited, 2010, pp. 237, pp. 53
6. Higley J., Burton M.G, *Elite foundations of liberal democracy*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishing Group, 2006, pp. 233, pp.11
7. Higley J., Burton M.G., The elite variable in democratic transitions and breakdowns. *American Sociological Review*. 1989, Vol.54, No. 1. p.2
8. Ijabs.I. Lekcija kursā „Politiskās elites” – *Elites reprodukcijas teorija*.. Latvijas Universitāte, Sociālo Zinātņu fakultāte, kurss Politiskās elites 01.12.11.
9. Ijabs.I. Lekcija kursā „Politiskās elites” - *Politiskās elites Krievijā pēc PSRS sabrukuma*. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, kurss Politiskās elites 08.12.12.
10. Michels. R. *Political parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy With an introduction by Seymour Martin Lipset*. New York: 2009, Macmillian Publishing, pp. 380, pp. 16
11. Mills. C.W. *The Power of elite*. Oxford: Oxford University Press, 1956,pp. 423, p. 8
12. O'Donnell.G, Schmitter.P. *Transitions from authoritarian rule :tentative conclusions about uncertain democracies*. Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1986,p. 81; pp.34
13. Schumpeter. J. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen&Unwin Ltd, 1976, pp.437, pp.256
14. Shlapentokh.V., Vanderpool. C., Doktorov. B. *The new elite in post-communist Eastern Europe*. Michigan: Michigan State University Press, 1999, pp.370, p. 7

15. Szalai. E. The Power Structure in Hungary after the Political Transition. In: *The New great transformation? Change and continuity in East-Central Europe*. Eds: Bryant.C.G.A, Mokrzycki. E. London: Routledge, 1994, pp.228, pp.120
16. White. S., *After Gorbachev*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. 366
17. White. S, Pravda. A, Gitelman. Z. *Developments in Soviet and Post-soviet politics*. London: Macmillian, 1992, pp. 347, pp.49
18. Ашин. Г. Смена элит. В *Гражданское общество и правовое государство*. Москва: АспектПресс, 1995, стр. 432, стр. 40
19. Аязбеков.А., Ногонбаева.Э. Политические элиты Кыргызстана: оценка и анализ. *Экономические стратегии-Центральная Азия*. 2006, No. 3, стр. 62-73
20. Восленский.М. *Номенклатура: Господствующий класс Советского Союза*. Москва: Октябрь, 1991, стр. 624, стр. 324
21. Гофман. Б. Социология Вильфредо Парето. В: *Лекции по социологии*. Москва: 1997, стр. 333, стр. 234
22. Князев.А. *Государственный переворот 24.марта 2005.года в Киргизии*. Бишкек: Общественный фонд, 2007, стр. 163, стр. 9 – 11
23. Моска.Г. Правящий класс. *Социс*. 1994, стр. 187-198
24. Пшеворский.А. *Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке*. Москва: РОССПЭН, 2000, 301 стр. 107.стр
25. Сариев.М. Киргизия: род или племя? *Российский репортер*.2010, No. 14, pp.17-18
26. Соловев. А. Основные функции политической Элиты. В *Политология: Политическая теория, политические технологии*. Автор:Соловев.А. . Москва: АспектПресс, 2000, стр. 559, стр. 234
27. Фукуяма. Ф. *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ, 2004, стр. 592, стр. 102
28. Хантингтон.С. *Третья волна Демократизации в конце XX века*. Москва: РОССПЭН, 2003, стр. 368, стр. 56-57
29. Цыганков,А. *Современные политические режимы: структура, типология, динамика*. Москва: Интерпракс, 1995, стр, 184, стр. 35
30. Шеретов. С. *Новейшая история Казахстана:1985-2002 год*. Алматы: ЮРИСТ, 2003 год, стр. 240, стр.46

Interneta avoti

31. A report form Economist Intelligence Unit – *Democracy Index 2010*. Metodology. http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf; pp. 46, pp.31 (The Economist Intelligence mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
32. Bedikeeva.S. *National Identity in Kyrgyzstan: the case of clan politics*. http://www.aytmatov.org/metinler/national_identity_of_kyrgyzstan_-_the_case_of_clan_politics.pdf (Pētniecības institūta Eurasia mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
33. Centrālā Vēlēšanu Komisija Kazahstānā. http://election.kz/portal/page?_pageid=73,473388&_dad=portal&_schema=PORTAL (Kazahstānas Centrālās Vēlēšanu Komisijas mājas lapa; aplūkots 20.04.12)
34. Central Intelligence Agency The world factbook. Kazakhstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html> (Central Intelligence Agency mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
35. Central Intelligence Agency The world factbook. Kyrgyzstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html> (Central Intelligence Agency mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
36. Fedorenko.V. Nepotism and weak institutions in Kyrgyz Politics. <http://www.thewashingtonreview.org/articles/nepotism-kyrgyzpolitics.html> (Online journal - *The Washington Review of Turkish & Eurasian Affairs* mājas lapa; aplūkots 20.04.12)
37. Freedom in the world. Methodology. <http://www.freedomhouse.org/report/worst-worst-2009/freedom-world-methodology> (Freedom House mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
38. Kazahstānas Republikas Konstitūcija. *I nodaļa. I. Pants* http://www.akorda.kz/ru/official_documents/the_constitution/the_constitution (Kazahstānas prezidenta oficiālā mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
39. Kazahstānas prezidents – N.Nazarbajevs. Biogrāfija. <http://www.akorda.kz/ru/> (Kazahstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
40. Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
41. Kazahstānas ministru prezidenta biogrāfija. <http://pm.kz/> (Kazahstānas ministru prezidenta mājas lapa; aplūkots 20.04.12)

42. Kirgizstānas pirmā prezidenta A. Akajeva biogrāfija. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
43. Kirgizstānas ministru prezidenta N. Tanajeva valdības sastāvs. Ministru dzīves gājumi. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
44. Kirgizstānas Republikas Konstitūcija. http://www.kyrgyz-el.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=120&Itemid=43 (Kirgizstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)
45. Kirgizstānas prezidenta biogrāfija. <http://www.president.kg/ru/categories/4d78bed37d5d2e0bd5000012> (Kirgizstānas prezidenta mājas lapa; aplūkots 20.04.12)
46. Megoran, N. Language and ethnicity in Kyrgyzstan. <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav060700.shtml> (Eurasia.org- Āzijas reģiona valstu politikas, sociālās sfēra un vides analīze mājas lapa, aplūkots 19.04.12)
47. OSCE/ODIHR Needs Assessments Mission report. *Pre-term parliamentary elections in Kyrgyz Republic.* <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/28778> (OSCE/ODIH mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
48. Politiskā partija „Нур Отан”. <http://www.ndp-nurotan.kz/site/> (Kazahstānas politiskās partija „Нур Отан” mājas lapa; aplūkots 21.04.12)
49. Stenn. A. The New elites in the Baltics states: Recirculation and Change. *Scandinavian Political Studies*, 1997, vol. 1. <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95788> (Skandināvijas Politikas zinātnes žurnāla publikāciju portāla mājas lapa; aplūkots 09.04.11)
50. The Economist Democracy Index. Country reports – Kazakhstan. <http://www.eiu.com/Default.aspx> (The Economist Intelligence Unit mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
51. Valdības sastāvs Kirgizstānā pēdējās prezidenta A. Akijevas prezidentūras laikā – 2005.gadā. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
52. Александров.Г. *Киргизия - 20 лет независимости.* <http://www.centrasia.ru/news2.php?st=1305701520> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

53. Ашимбаев. Д. *Руководители Казахстана 1920-2003*. <http://www.centrasia.ru/cnt.php?st=2> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)
54. Бакиев К. *Президенты Киргизии*. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
55. Грозин.А. *Внутриэлитная ситуация в Казахстане*. http://www.ni-journal.ru/archive/2008/n5_2008/c257c3c2/ca07b1fe (Институт национальной стратегии реформ mājas lapa aplūkots 18.04.12)
56. Декларация. *Двадцатилетия государственной независимости республики Казахстан*. <http://www.kazembassy.by/press/20let.html> (Kazahstānas vēstniecības Baltkrievijā mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
57. Жогорку Кенеш Киргизстана. Регламент. <http://www.kenesh.kg/RU/Articles/1099-Reglament.aspx> (Kirgizstānas parlamenta mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
58. Заболотная Г., Криницкий. А. *Политология – Теории элит*. <http://www.ido.rudn.ru/ffec/polit/p11.html> (Библиотека Российского университета дружбы народов mājas lapa; aplūkots 09.04.12)
59. Звягинцев.И. Интервью с Александром Князевым, Исследователь Института Свободной Азии, доктор исторических наук- *Сегодняшняя Киргизия – классическое несостоявшееся государство*. 12.02.11 <http://polit.kg/conference/3/22> (Информационно-аналитический портал Киргизстана mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
60. Отунбаева.Р. Нам 20 лет не уютно в одной скарлупе. <http://ria.ru/interview/20110905/430159726.html> (Krievijas ziņu agentūras mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
61. Парламент республики Казахстан. <http://www.parlam.kz/ru> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)
62. Политическая элита Киргизстана. Северные кланы. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1014588360> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 20.04.12)
63. Политическая элита современного Кыргызстана. <http://www.peoples-rights.info/2010/09/politicheskaya-elita-sovremennogo-kyrgyzstana/> (Starptautiskā cilvēktiesību aizsardzības kustības Āzijā mājas lapa; aplūkots 11.05.12)
64. Политические факторы и степень их влияния на характер межэтнических отношений в Казахстане. <http://www.sarap.kz/rus/view.php?id=388> (Kazakhstan center of humanitarian and political trends mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

65. Политический переход в Кыргызстане: проблемы и перспективы. http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/kyrgyzstan/081-political-transition-in-kyrgyzstan-problems-and-prospects.aspx?alt_lang=ru (International Crisis group mājas lapa; aplūkots 18.04.12)
66. Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
67. „Собирание этноса” в Казахстане. http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=33&idArt=972 (Игститут демографических исследований mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
68. Султанов.М. Алмазбек Атамбаев: Государственная власть должна вырасти нравственно. <http://www.kib.kg/> (КыргызИнформБюро mājas lapa; aplūkots 20.04.12)
69. Хауг. В. Демографические тенденции, формирование наций и межэтнические отношения в Киргизии. *Демоскоп Weekly*. <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0197/analit04.php> (Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН mājas lapa; aplūkots 19.04.12)
70. Хлюпин. В. Элиты Казахстана: Национальные качества или националистические количества? <http://www.zonakz.net/articles/11906> (Авīzes „Зона Казахстана” mājs lapa; aplūkots 11.05.12)
71. Хлюпин. В. Казахская политическая элита: между модернизацией и трайбализмом. <http://www.iicas.org/page.php?id=105> (Starptautiskā Eirāzijas pētniecības institūta mājas lapa; aplūkots 11.05.12)
72. Центризбирком республики Казахстан. Итого выборов. http://election.kz/portal/page?_pageid=73,47267&_dad=portal&_schema=PORTAL (Kazahstānas republikas Centrālās vēlēšanu Komitejas mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

PIELIKUMI

Pielikums nr. 1

„Valdības sastāvs Kirgizstānā pēdējās prezidenta A. Akajeva (А.Акаев) laikā.”¹⁷⁵

Vārds, Uzvārds	Amats valdībā	Vecums	No kura gada darbojas valdībā
Tanajevs Nikolajs (ТАНАЕВ Николай)	Ministru prezidents	1945	No 2000
Žumalijevs Kumaničbeks (ЖУМАЛИЕВ Кубанычбек)	Transporta un komunikāciju ministrs	1956	No 1998
Matejevs Ularbeks (МАТЕЕВ Уларбек)	Vice-premjers	1951	No 2004
Otorbajevs Džoormats (ОТОРБАЕВ Джоомарт)	Pirmais vice-premjers	1955	No 2001
Subanbekovs Bakirdins (СУБАНБЕКОВ Бакирдин Жамалдинович)	Iekšlietu ministrs	1952	No 2002
Aitmatovs Askars (АЙТМАТОВ Аскар Чингизович)	Ārlietu ministrs	1949	No 2002
Topojevs Esens (ТОПОЕВ Эсен Толенович)	Aizsardzības ministrs	1952	No 1999
Boldžurova Išenguļa (БОЛДЖУРОВА Ишенгуль)	Izglītības un zinātnes ministrs	1951	No 1999
Abildajevs Bolots (АБИЛДАЕВ Болот Ералханович)	Finanšu ministrs	1963	No 2002
Muralijevs Amangelđi (МУРАЛИЕВ Амангельды)	Ekonomikas un anti- monopola politikas ministrs	1947	No 1996
Bejšenaļiejva Nellija (БЕЙШЕНАЛИЕВА Неля)	Tieslietu ministrs	1961	No 2002
Šobolotovs Tažimamats (ШАБОЛОТОВ Тажимамат Тайгериевич)	Starptautiskās integrācijas un sadarbības ministrs	1959	No 2001

Pielikums Nr. 2

„Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā.”¹⁷⁶

Vārds, Uzvārds	Amats valdībā	Vecums	No kura gada darbojas valdībā
Maksimovs Karims (МАСИМОВ КАРИМ КАЖИМКАНОВИЧ)	Ministru prezidents	1965	No 2006 gada
Ahmetovs Seriks (АХМЕТОВ СЕРИК НҮГМЕТОВИЧ)	Pirmais ministru prezidenta vietnieks	1958	No 2006.gada
Obinbajevs Erbols	Ministru prezidneta	1971	No 2002. gada

¹⁷⁵ Valdības sastāvs Kirgizstānā pēdējās prezidenta Akajeva prezidentūras laikā – 2005.gadā.

<http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹⁷⁶ Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

(ОРЫНБАЕВ ЕРБОЛ ТУРМАХАНОВИЧ)	vietnieks		
Keļembetovs Kairats (КЕЛИМБЕТОВ КАЙРАТ НЕМАТОВИЧ)	Ministru prezidneta vietnieks	1969	No 2001.gada
Isekēševs Asets (ИСЕКЕШЕВ АСЕТ ОРЕНТАЕВИЧ)	Industrijas un jauno tehnologiju ministrs	1971	No 2003.gada
Kasimovs Kalumhanbets (КАСЫМОВ КАЛМУХАНБЕТ НУРМУХАНБЕТОВИЧ)	Iekšlietu ministrs	1957	No 2002. gada
Kairbekova Salidata (Каирбекова Салидат Зекеновна)	Labklājības ministrs	1961	No 2010.gada
Kazihanovs Eržans (КАЗЫХАНОВ ЕРЖАН ХОЗЕЕВИЧ)	Ārlietu ministrs	1964	No 2011. gada
Minbajs Darhans (Мынбай Дархан Камзабекулы)	Kultūras un informācijas ministrs	1954	No 2003.gada
Žumagulovs Baktižans (ЖУМАГУЛОВ БАКЫТЖАН ТУРСЫНОВИЧ)	Izglītības un zinātnes ministrs	1953	No 2001.gada
Nurlans Kapparovs (НУРЛАН КАППАРОВ)	Vides aizsardzības ministrs	1970	No 1999. gada
Mamitbekovs Asilžans (МАМЫТБЕКОВ АСЫЛЖАН САРЫБАЕВИЧ)	Zemkopības ministrs	1968	No 1999. gada
Žumagaļijevs Askars (ЖУМАГАЛИЕВ АСКАР КУАНЫШЕВИЧ)	Transporta un komunikāciju ministrs	1972	No 2010. gadā
Abdikaļikova Gulšara (АБДЫКАЛИКОВА ГУЛЬШАРА НАУШАЕВНА)	Darba un iedzīvotāju sociālās aizsardzības ministrs	1965	No 1995.gada
Žamiševs Bolats (ЖАМИШЕВ БОЛАТ БИДАХМЕТОВИЧ)	Finanšu ministrs	1957	No 1997.gada
Božko Vladimirs (БОЖКО ВЛАДИМИР КАРПОВИЧ)	Ārkārtas situāciju ministrs	1949	No 2007. gada
Sagintajevs Bakitižans (САГИНТАЕВ БАКЫТЖАН АБДИРОВИЧ)	Ekonomiskās attīstības un tirdzniecības ministrs	1963	No 2008. gada
Imaševs Beriks (Имашев Берик Мажитович)	Tieslietu ministrs	1960	No 2010.gada
Minbajevs Sauts (МЫНБАЕВ САУАТ МУХАМЕТБАЕВИЧ)	Naftas un gāzes ministrs	1962	No 2003.gada
Aijtažanova Žanara (АЙТЖАНОВА ЖАНАР СЕЙДАХМЕТОВНА)	Ekonomiskās integrācijas ministrs	1965	No 2003.gada

Pielikums Nr. 3

„Politiskās elites kontinuitāte Kazahstānas valdībā pēc pēdējām 2012. gada parlamentārām vēlēšanām.”¹⁷⁷

Pielikums Nr. 4

„Politiskās elites kontinuitāte Kirgizstānas valdībā, prezidenta A.Akajeva prezidentūras laikā.”¹⁷⁸

¹⁷⁷ Kazahstānas valdības sastāvs pēc pēdējām parlamenta vēlēšanām 2012.gadā. <http://ru.government.kz/> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁷⁸ Kirgizstānas ministru prezidenta N. Tanajeva valdības sastāvs. Ministru dzīves gājumi. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

Pielikums Nr. 5

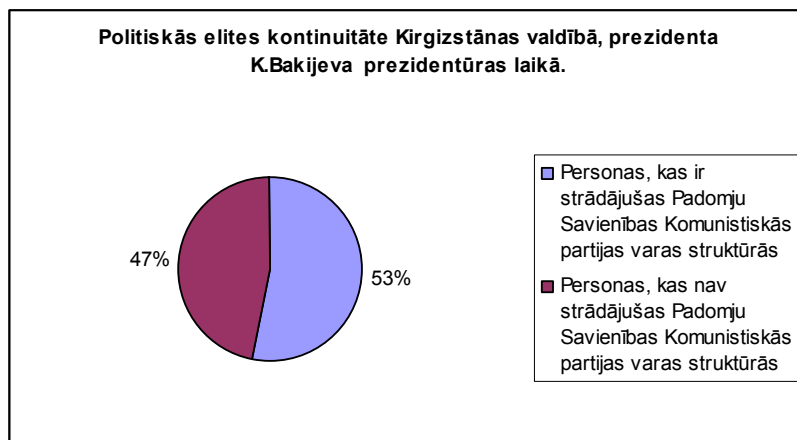
„Valdības sastāvs Kirgizstānā, pēdējās K. Bakijeva prezidentūras laikā.”¹⁷⁹

Vārds, Uzvārds	Amats valdībā	Vecums	No kura gada darbojas valdībā
Kulovs Fēlikss (КУЛОВ Феликс Шаршенбаевич)	Ministru prezidents	1948	No 1991 (2005)
Kadirbekovs Išenbajs (КАДЫРБЕКОВ Ишенбай Дюшенбиевич)	Transporta un komunikāciju ministrs	1949	No 1991 (2005)
Kerimkulovs Medetbeks (КЕРИМКУЛОВ Медетбек)	Pirmais viceministrs	1949	No 2005
Usenovs Daniјars (УСЕНОВ Данияр)	Viceministrs ekonomikas un attīstības jautājumos	1960	No 2005
Boldžurova Išenguļa (БОЛДЖУРОВА Ишенгуль Садыковна)	Sociālo jautājumu viceministrs	1951	No 1999
Madumarovs Adahans (МАДУМАРОВ Адахан)	Viceministru prezidents	1965	No 2005
Abildajevs Miktibeks (АБДЫЛДАЕВ Мыктыбек Юсупович)	Iekšlietu ministrs	1953	No 1997
Isakovs Ismaīls (ИСАКОВ Исмаил)	Aizsardzības ministrs	1955	No 1999
Žararovs Akīlbeks (ЖАПАРОВ Акылбек Усенбекович)	Finanšu ministrs	1964	No 1995
Mamirovс Erkinbeks (МАМЫРОВ Эркинбек Тобокелович)	Tieslietu ministrs	1965	No 1991 (2005)
Otumbajeva Roza (ОТУНБАЕВА Роза Исаковна)	Ārlietu ministrs	1950	No 1992
Nur Uulu (НУР УУЛУ Досбол)	Izglītības ministrs	1948	No 2005
Proņenko Alevtīna (ПРОНЕНКО Алевтина Павловна)	Darba un sociālās aizsardzības ministrs	1947	No 2005
Akmatiļajevs Temirbeks (АКМАТАЛИЕВ Темирбек)	Ekoloģijas un dabas aizsardzības ministrs	1958	No 2001
Kalmatovs Toigonbeks (КАЛМАТОВ Тойгонбек Закирович)	Starptautiskās integrācijas un sadarbības ministrs	1947	no 2005

¹⁷⁹ Kirgizstānas valdības sastāvs 2005.gada 30.septembrī – 2007.gada 29.janvārī. <http://www.centrasia.ru/cnt.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

Pielikums Nr. 6

„Politiskās elites kontinuitāte Kirgizstānas valdībā, prezidenta K.Bakijevas prezidentūras laikā.”¹⁸⁰

Pielikums Nr. 7

„Valdības sastāvs Kirgizstānā - prezidenta A.Atimbajeva prezidentūras laikā.”¹⁸¹

Vārds, Uzvārds	Amats valdībā	Vecums	No kura gada darbojas valdībās
Babanovs Omurbeks (БАБАНОВ Омурбек Токтогулович)	Ministru prezidents	1970	No 2010
Karaševs Aali (КАРАШЕВ Аалы Азимович)	Pirmais vicepremjers	1968	No 2011
Asimbekova Guļnara (АСЫМБЕКОВА Гульнара Уметовна)	Vicepremjers	1960	No 2011
Otorbajevs Džoomarts (ОТОРБАЕВ Джоомарт Каипович)	Vicepremjers	1955	No 2002
Bekvos Toroguls (БЕКОВ Торогул Ниязович)	Valsts aparāta vadītājs	1970	No 2010
Kazakbajevs Ruslans (КАЗАКБАЕВ Руслан Айтбаевич)	Ārlietu ministrs	1967	No 2010
Omuraļijevs Taalajbeks (ОМУРАЛИЕВ Таалайбек Барыктабасович)	Aizsardzības ministrs	1965	No 2009
Risaļijevs Zarilbeks (РЫСАЛИЕВ Зарылбек Кылычбекович)	Iekšlietu ministrs	1960	No 2010

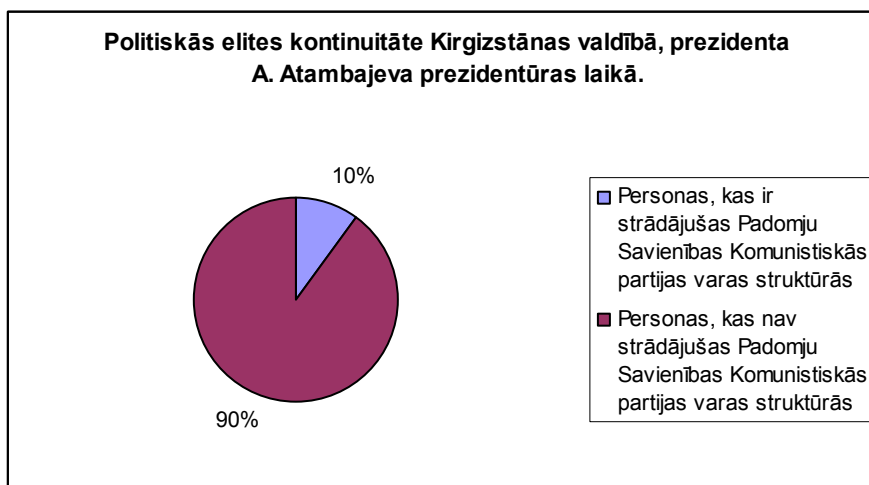
¹⁸⁰ Kirgizstānas ministru prezidenta F. Kulova valdības sastāvs. Ministru dzīves gājumi. <http://www.centrasia.ru/person.php> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 18.04.12)

¹⁸¹ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

Šikmatovs Almambets (ШЫКМАМАТОВ Алмамбет Насырканович)	Tieslietu ministrs	1969	No 2011
Žararovs Akilbeks (ЖАПАРОВ Акылбек Усенбекович)	Finanšu ministrs	1964	No 2006
Sarijevs Temīrs (САРИЕВ Темир Артембаевич)	Ekonomikas un antimonopola politikas ministrs	1963	No 2010
Džanibekovs Askarbeks (ДЖАНЫБЕКОВ Аскарбек Сапарбекович)	Lauksaimniecības un meliorācijas ministrs	1965	No 2011
Sultanovs Kalikbeks (СУЛТАНОВ Калыкбек Иманалиевич)	Transporta un komunikāciju ministrs	1956	No 2011
Voronovs Kubatbeks (БОРОНОВ Кубатбек Айылчиевич)	Ārkārtas situāciju ministrs	1964	No 2010
Šadijevs Askarbeks (ШАДИЕВ Аскарбек Алимбаевич)	Enerģētikas un ražošanas ministrs	1969	No 2011
Sadikovs Kanats (САДЫКОВ Канат Жалилович)	Izglītības un zinātnes ministrs	1961	No 2010
Sagimbajeva Dināra (САГИМБАЕВА Динара Зарлыковна)	Labklājības ministrs	1958	No 2011
Žunosovs Ibragims (ЖУНУСОВ Ибрагим Кожоназарович)	Kultūras un tūrisma ministrs	1961	No 2010
Sabirovs Ravšans (САБИРОВ Равшан Азатович)	Sociālās attīstības ministrs	1970	No 2010
Alimkulovs Alijasbeks (АЛЫМКУЛОВ Алиясбек Толбашиевич)	Jaunatnes, daba un nodarbinātības ministrs	1971	No 2011
Atahanovs Šamiļs (АТАХАНОВ Шамиль Есенжанович)	Nacionālās drošības komitejas priekšsēdētājs	1948	No 2010

Pielikums Nr. 8

„Politiskās elites kontinuitāte Kirgizstānas valdībā, prezidenta A. Atambajeva prezidentūras laikā.”¹⁸²

Pielikums Nr. 9

„Kazahstānas un Kirgizstānas valdību dalībnieku vidējais vecums.”¹⁸³

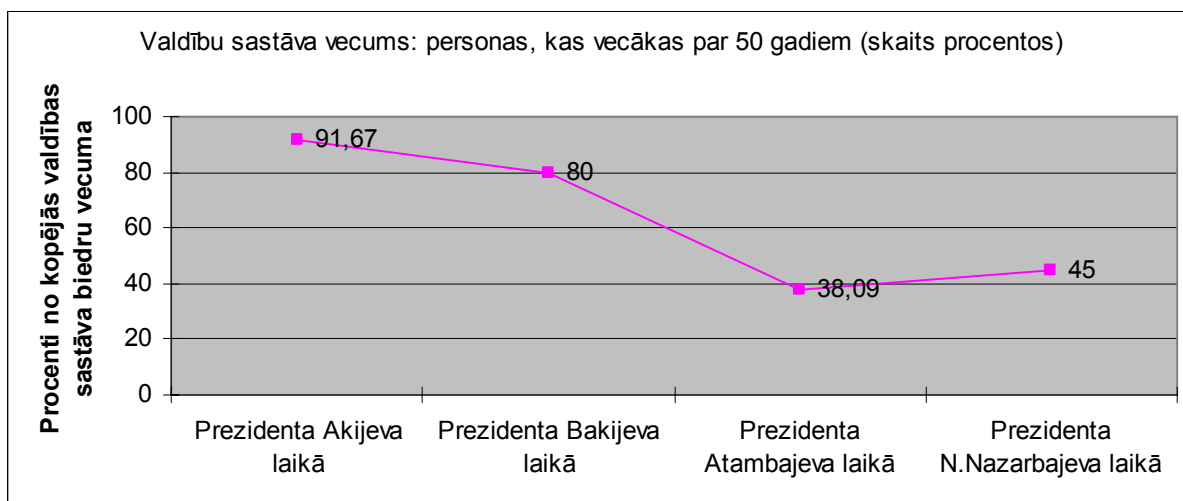

¹⁸² Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁸³ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4>; Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kirgizstānas/Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

Pielikums Nr. 10

„Kazahstānas un Kirgizstānas valdību biedru vecuma analīze: personas, kas vecākas par 50 gadiem (Skaitis procentos).”¹⁸⁴

Pielikums Nr. 11

„Kazahstānas valdības etniskais sastāvs.”¹⁸⁵

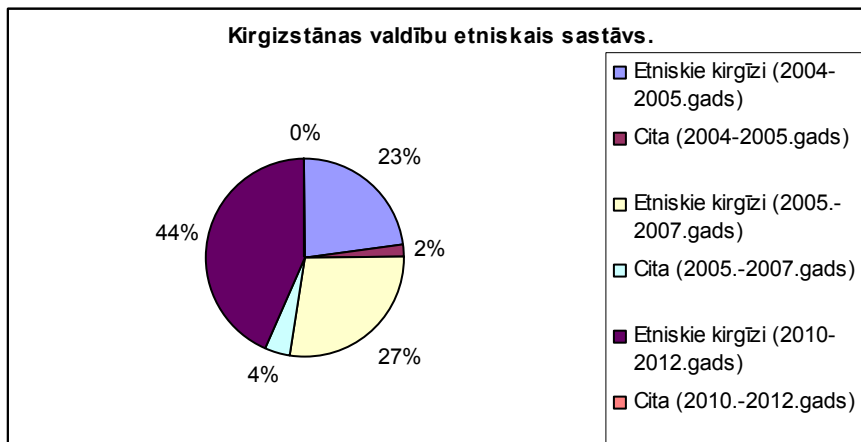

¹⁸⁴ Правительство Киргизстана. <http://www.gov.kg/?cat=4>; Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kirgizstānas/Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁸⁵ Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

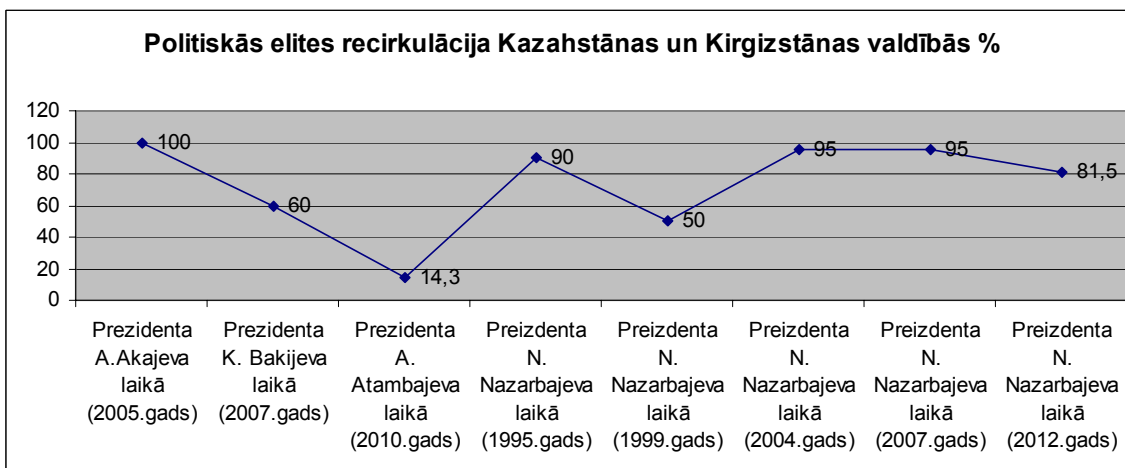
Pielikums Nr. 12

„Kirgizstānas valdību etniskais sastāvs.”¹⁸⁶

Pielikums Nr. 13

„Politiskās elites recirkulācija Kazahstānas un Kirgizstānas valdībās.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Состав правительства Киргизии. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

¹⁸⁷ Состав правительства Киргизии. <http://www.gov.kg/?cat=4> (Kirgizstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12); Состав правительства Казахстана. <http://ru.government.kz/structure/government> (Kazahstānas valdības mājas lapa; aplūkots 19.04.12)

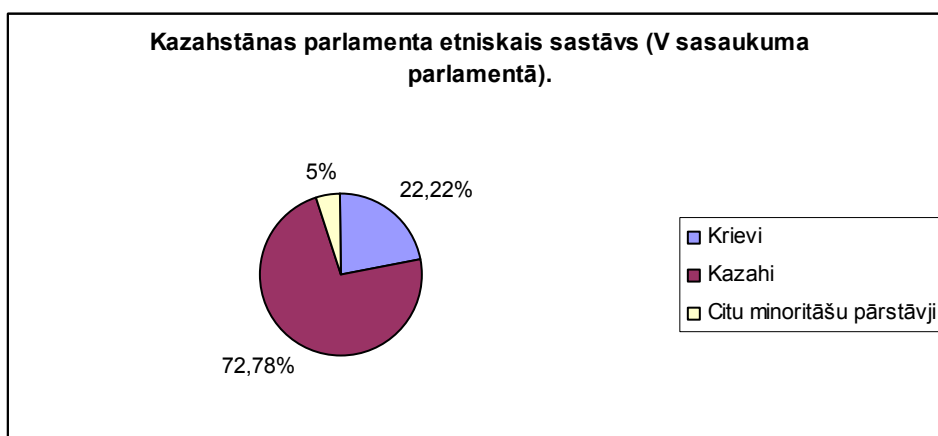
Pielikums Nr. 14

„Politiskās elites kontinuitāte Kazahstānas V sasaukuma parlamentā, prezidenta N. Nazarbajeva prezidentūras laikā.”¹⁸⁸

Pielikums Nr. 15

„Kazahstānas parlamenta etniskais sastāvs (V sasaukuma parlamentā).”¹⁸⁹

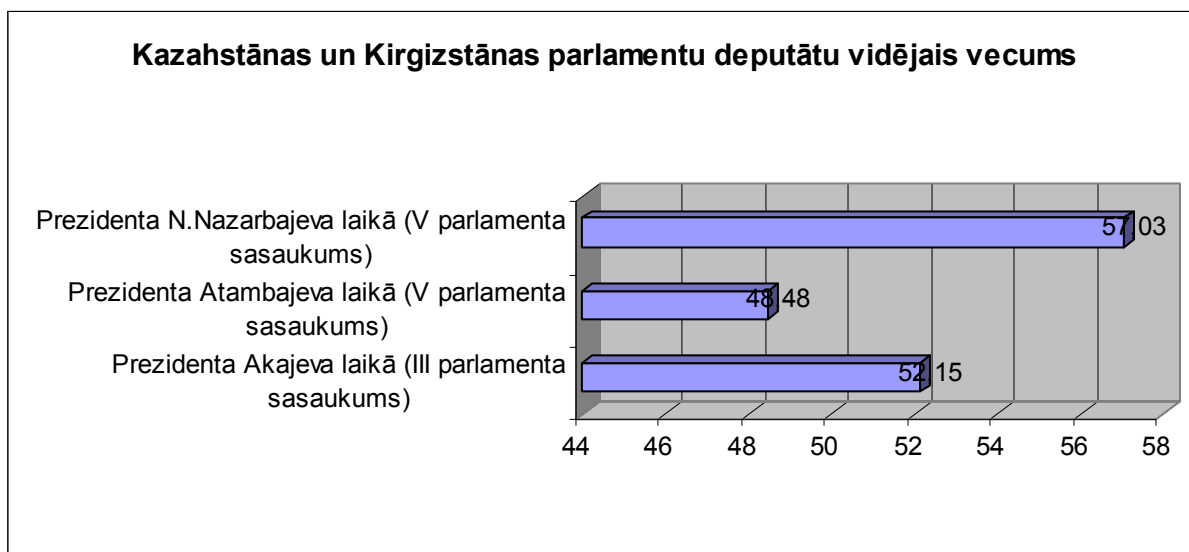

¹⁸⁸ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁸⁹ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

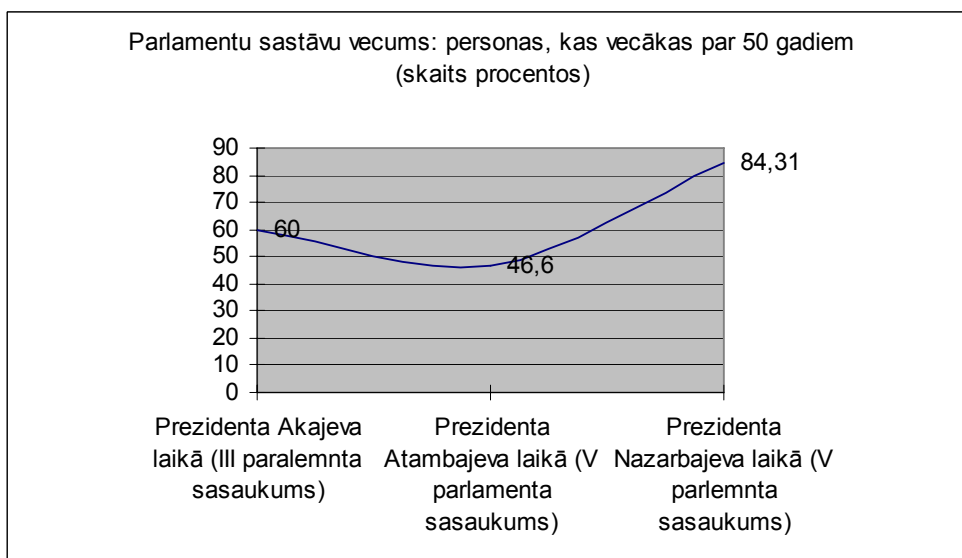
Pielikums Nr.16

„Kazahstānas un Kirgizstānas parlamentu deputātu vidējais vecums.”¹⁹⁰

Pielikums Nr.17

„Kazahstānas un Kirgizstānas parlamentu biedru vecuma analīze: personas, kas vecākas par 50 gadiem (Skaitis procentos).”¹⁹¹

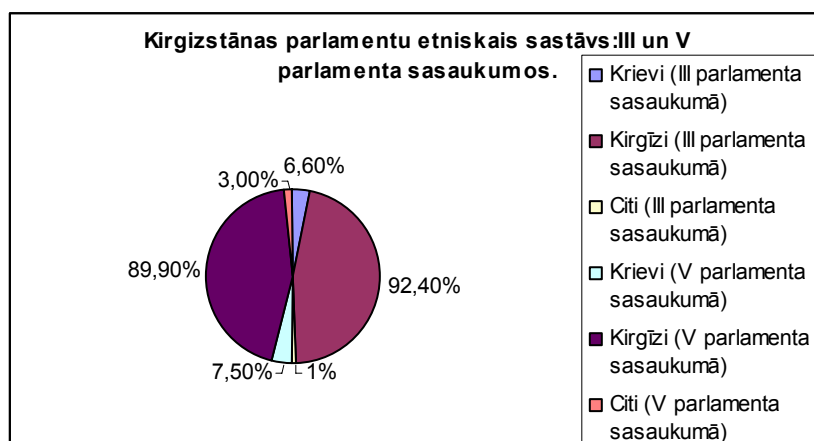

¹⁹⁰ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁹¹ Kazahstānas V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Pielikums Nr. 18

„Kirgizstānas parlamentu etniskais sastāvs: III un V parlamenta sasaukumos”¹⁹²

Pielikums Nr. 19

„Politiskās elites kontinuitāte Kirgizstānā: III parlamenta sasaukumā.”¹⁹³

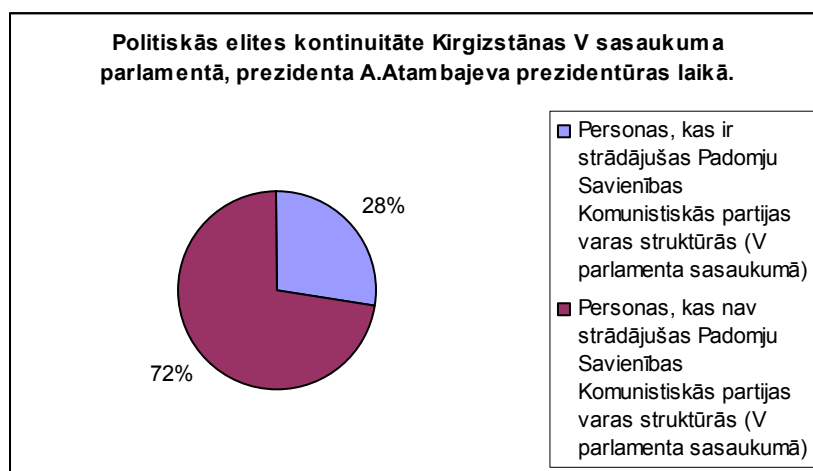

¹⁹² Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānas republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Kirgizstānas republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁹³ Kirgizstānas republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

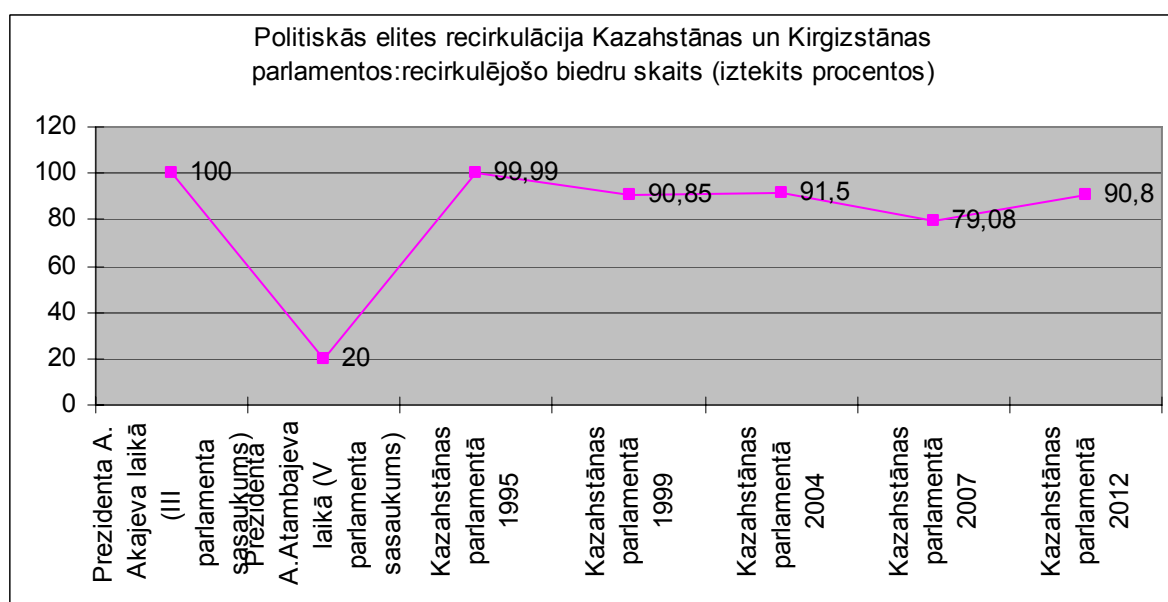
Pielikums Nr. 20

„Politiskās elites kontinuitāte Kirgizstānā: V parlamenta sasaukumā.”¹⁹⁴

Pielikums Nr. 21

„Politiskās elites recirkulācija Kazahstānā un Kirgizstānā parlamentos: recirkulējošo biedru skaits (izteikts procentos).”¹⁹⁵

¹⁹⁴ Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānā republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

¹⁹⁵ Парламент республики Кыргызстан. Жогорку Кенеш. <http://www.kenesh.kg/> (Kirgizstānā republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Kirgizstānā republikas III parlamenta sasaukums. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1110826140> (Аналитический портал стран региона Азии mājas lapa; aplūkots 21.04.12); Kazahstānā V sasaukuma parlamenta deputātu dzīves gājumi. <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/deputies> (Kazahstānā republikas parlamenta mājas lapa; aplūkots 21.04.12)

Anotācija

Autore ir izstrādājusi bakalaura darbu, kura nosaukums ir „Politiskās elites loma post-padomju telpā, politiskā režīma transformācijā Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumā”. Galvenais darba izpētes objekts ir politiskā elite. Darba ietvaros tiek pētīta politiskās elites recirkulācijas ietekme politisko režīmu veidošanas procesā. Darba tika izvirzīts izpētes jautājums – „kā politiskās elites recirkulācija ietekmē politiskā režīma veidošanas procesu?”, kas ir pamats darba hipotēzei – „Nedemokrātiskākiem politiskiem režīmiem ir raksturīga augstāka politiskās elites recirkulācija”. Bakalaura darbs tiek strukturēts 5 nodaļās un 3 apakšnodaļās. Darba teorētiskā daļā tika aplūkotas elites teorijas. Empīriskā darba daļā tiek analizēta politiskās elites recirkulācijas līmenis Kazahstānas un Kirgizstānas valdības un parlamentos.

Annotation

The author has developed a Bachelor's work, titled "The political elite's role in post-Soviet space, transformation of the political regime in Kazakhstan and Kyrgyzstan case". The main research subject is the political elite. In the context of the work being studied the political elite, the effect of recirculation of the political regime in the process of building. The research question – "how political elites in the recirculation mode affect the political process?" which is the basis for the working hypothesis "non-democratic political regimes are characterized by a higher elite recirculation". Bachelor's work is structured in 5 chapters and 3 sections. The theoretical part author analyzed elite's theories. The empirical part author analyzed political elite's recirculation level in Kazakhstan and Kyrgyzstan governments and parliaments.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Politiskās elites loma post-padomju telpā, politiska režīma transformācijā Kazahstānas un Kirgizstānas gadījumus” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Aleksandra Vonda

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Dr. sc. pol. Jānis Ikstens

23.05.2012.

Recenzents: docents Dr.sc.pol. Ivars Ijabs

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 23.05.2012.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Līga Pričina

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr.

Komisijas sekretāre: